

MIELIENI MINUN TEKEVI, AIVONI AJATTELEVI

Erot kehollisuuden merkityksestä mielen hoitamisen yhteydessä Lauri Rauhalan monopluralistisen ihmiskäsityksen ja (neuro)psykoanalyttisen ihmiskäsityksen välillä.

Jarkko Sairanen

Filosofian pro gradu –tutkielma

Elokuu 2004

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

MIELENI MINUN TEKEVI, AIVONI AJATTELEVI

Erot kehollisuuden merkityksestä mielen hoitamisen yhteydessä Lauri Rauhalan monopluralistisen ihmiskäsityksen ja (neuro)psykoanalyttisen ihmiskäsityksen välillä.

Jarkko Sairanen
Filosofian pro gradu –tutkielma
Elokuu 2004
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Ohjaaja: Jussi Kotkavirta
110 sivua

Tutkimus keskittyy kysymykseen kuinka kehollisuus nähdään osana mielen hoitamista. Tarkastelun kohteina ovat toisaalta Lauri Rauhalan monopluralistinen ihmiskäsitys ja toisaalta psykoanalyttinen näkemys ihmisestä. Jälkimmäinen pohjautuu Sigmund Freudin varhaiseen Entwurf einer psychologie –kirjoitukseen ja Veikko Tähkän teoriaan mielen rakentumisesta.

Tutkimuksen alussa hahmotetaan ongelmanasettelua tarkastelemalla ihmiskäsityksen merkitystä ihmisen tutkimisen ja hoitamisen yhteydessä. Ihmiskäsityksen merkitys havaitaan merkittäväksi, koska sen avulla tutkimuksen ennakkoehdot, kuten mittausmenetelmät ja –tavat määritellään. Lisäksi hoitomenetelmä riippuu siitä millaiseksi psyykkisen häiriön alkuperä nähdään. Samalla tutustutaan perinteisiin ihmiskäsityksiin.

Seuraavaksi tarkastellaan Rauhalan teoriaa. Hänen monopluralistiseen näkemykseensä kuuluvat kolme eri olemuspuolta: kehollisuus, situationaalisuus ja tajunnallisuus. Mielenkiinto kohdistuu erityisesti kehollisuuteen ja tajunnallisuuteen, sekä niiden väliseen vuorovaikutukseen eli mieli-ruumis –ongelmaan. Tutkimuksessa havaitaan, että Rauhala kannattaa substanssidualistista kantaa ja joutuu myös kohtaamaan siitä koituvat ongelmat.

Psykoanalyttisen ihmiskäsityksen rakentaminen aloitetaan Freudin varhaisen kirjoituksen pohjalta. Siinä hänen tulkitaan muodostavan kolmitasoisen ihmiskäsityksen, johon kuuluvat fysiologinen, biologinen ja kokemuksellinen taso. Ihmiskäsitystä täydennetään Tähkän mielen rakentumisen teorialla ja neuropsykoanalyttisen näkemyksen mukaisilla lisäyksillä. Havaitaan että (neuro)psykoanalyttinen näkemys ihmisestä on kaksoisaspektiteorian mukainen ja sen avulla se myös kiertää mieli-ruumis –ongelman.

Lopuksi Rauhalan teoriaa vertaillaan (neuro)psykoanalyttiseen teoriaan ja havaitaan, että Rauhalan teoria on hajanaisempi ja ristiriitaisempi. Kummallakin teorialla on kuitenkin hyvät ja huonot puolensa. (Neuro)psykoanalyttinen teoria toimii yhteistyössä neurotieteiden kanssa, kun taas Rauhala kokee neurotieteet monesti uhkaavina.

Avainsanat: Ihmiskäsitys, kehollisuus, psykoanalyysi, neuropsykoanalyysi, psykofyysinen ongelma, Sigmund Freud, mielen hoitaminen, dualismi, monopluralismi, kaksoisaspektiteoria.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	3
1.1	TUTKIMUSONGELMA	3
1.2	TÄRKEIMMISTÄ KÄSITTEISTÄ.....	4
1.3	TUTKIMUKSEN ETENEMISJÄRJESTYS.....	5
2	PSYKOLOGIAN FILOSOFISIA ERITYISKYSYMYKSIÄ	6
2.1	TIETO-OPILLINEN ANALYYSI.....	7
2.2	IHMISEN ONTOLOGISEN ANALYYSIN VAATIMUS.....	11
3	PERINTEISET IHMISKÄSITYSMALLIT	14
3.1	IHMISKÄSITYKSEN MINIMIEHDOT.....	15
3.2	IHMISKÄSITYKSET PSYKOLOGIASSA	16
3.3	DUALISMIN PERIAATE.....	20
3.4	DUALISMIN EPISTEMOLOGINEN TARKASTELU.....	22
3.5	SUBSTANSSIDUALISMI.....	23
3.5.1	<i>Kausaalinen vuorovaikutus substanssidualismissa</i>	24
3.5.2	<i>Muita vuorovaikutuksellisia tarkastelumahdollisuuksia substanssidualismissa</i>	25
3.6	OMINAISUUSDUALISMI.....	28
3.6.1	<i>Materialismin eri muodot</i>	28
3.6.2	<i>Neutraali monismi (kaksoisaspektiteoria)</i>	30
3.7	EMERGENTTI MATERIALISMI.....	31
4	KEHOLLISUUS MIELEN HOITAMISESSA	33
4.1	KUINKA KEHOLLISUUDEN JA TAJUNNALLISUUDEN TUTKIMUS RIITELEE KESKENÄÄN?.....	33
4.2	PERUSKYSYMYSTEN ASETTELU.....	34
5	RAUHALAN HOLISTINEN IHMISKÄSITYS	36
5.1	MITKÄ ERI NÄKÖKULMAT TARVITAAN MÄÄRITTÄMÄÄN IHMISEN KOKONAISUUTTA?.....	37
5.1.1	<i>Kehollisuus</i>	38
5.1.2	<i>Tajunnallisuus</i>	40
5.1.3	<i>Situationaalisuus</i>	43
5.2	KUINKA IHMIÄ TUTKIVIEN METODOLOGISTEN NÄKÖKULMIEN YHDISTÄMINEN YHDEKSI KOKONAISUUDEKSI TOTEUTETAAN?	45
5.3	KUINKA ERI NÄKÖKULMIEN OLEMISEN TAVAT OVAT VUOROVAIKUTUKSESSA KESKENÄÄN?.....	46
5.3.1	<i>Kehollisuuden ja tajunnallisuuden välinen vuorovaikutus</i>	46
5.3.2	<i>Tajunnallisuuden ja situationaalisuuden välinen vuorovaikutus</i>	50

5.3.3	<i>Kehollisuuden ja situationaalisuuden välinen vuorovaikutus.....</i>	50
5.4	MITÄ MIELENTERVEYDELLÄ JA MIELENHÄIRIÖLLÄ TARKOITETAAN?.....	51
5.4.1	<i>Havaitsemisesta ja maailmankuvan rakentumisesta.....</i>	52
5.4.2	<i>Intentioiminen merkityssuhteiden avulla.....</i>	55
5.4.3	<i>Psykykinen häiriö käsitteenä.....</i>	55
5.4.4	<i>Terve mieli terveessä ruumiissa.....</i>	58
5.4.5	<i>Psykykinen häiriö.....</i>	58
5.5	MIKÄ OSUUS ERI OLEMISEN TAVOILLA ON MIELENHÄIRIÖIDEN SYNNYSSÄ JA NIIDEN HOITAMISESSA?	60
5.6	MIKÄ OSUUS KEHOLLISUUDELLA ON MIELEN HOITAMISESSA?	61
6	PSYKOANALYYTTINEN IHMISKÄSITYS	63
6.1	MITKÄ ERI NÄKÖKULMAT TARVITAAN MÄÄRITTÄMÄÄN IHMISEN KOKONAISUUTTA?.....	64
6.1.1	<i>Fysiologinen ihminen.....</i>	65
6.1.2	<i>Biologinen ihminen.....</i>	68
6.1.3	<i>Kokemuksellinen ihminen .....</i>	69
6.2	KUINKA IHMIÄ TUTKIVIEN METODOLOGISTEN NÄKÖKULMIEN YHDISTÄMINEN YHDEKSI KOKONAISUUDEKSI TOTEUTETAAN?	71
6.3	KUINKA ERI NÄKÖKULMIEN OLEMISEN TAVAT OVAT VUOROVAIKUTUKSESSA KESKENÄÄN?.....	74
6.4	MITÄ MIELENTERVEYDELLÄ JA MIELENHÄIRIÖLLÄ TARKOITETAAN?.....	78
6.4.1	<i>Psykoanalyysin perustavat oletukset.....</i>	79
6.4.2	<i>Orgaanisesta oliosta eriytyneeseen subjektiin.....</i>	80
6.4.3	<i>Eriytymisestä itse- ja objektikonstanssiin .....</i>	82
6.4.4	<i>Oidipaallinen vaihe.....</i>	85
6.4.5	<i>Psykykinen häiriö.....</i>	86
6.4.6	<i>Eriytymisen aikaan tapahtuneet häiriöt .....</i>	86
6.4.7	<i>Itse- ja objektikonstanssin syntymisen aikaan tapahtuneet häiriöt.....</i>	88
6.4.8	<i>Itse- objektikonstanssin syntymisen jälkeen tapahtuneet häiriöt .....</i>	89
6.5	MIKÄ OSUUS ERI OLEMISEN TAVOILLA ON MIELENHÄIRIÖIDEN SYNNYSSÄ JA NIIDEN HOITAMISESSA?	90
6.6	MIKÄ OSUUS KEHOLLISUUDELLA ON MIELEN HOITAMISESSA?	92
7	VERTAILUA JA POHDINTAA	94
7.1	RAUHALAN TEORIAN ONGELMAKOHDAT	96
7.2	RAUHALAN TEORIAN MAHDOLLISUUDET	97
7.3	PSYKOANALYYTTISEN TEORIAN ONGELMAKOHDAT	98
7.4	PSYKOANALYYTTISEN TEORIAN MAHDOLLISUUDET	100
7.5	KUINKA RAUHALAN TEORIA JA PSYKOANALYYTTINEN TEORIA EROAVAT TOISISTAAN?.....	100
7.6	LOPUKSI	104
LÄHTEET	.....	106

1 Johdanto

Mielen ja ruumiin välinen suhde muodostaa ongelmallisen alueen ihmistieteissä. Dualismi ja sitä seuraava psykofyysinen ongelma jakaa tutkijat eri leireihin. Kaiken kaikkiaan aihealueen filosofinen tarkastelu on ollut ristiriitaista. Toiset ovat hylänneet koko ongelman ja toiset korostaneet sen perustavanlaatuisuutta. Seuraavassa selvitetään kuinka dualismi ja sitä seuraava psykofyysinen ongelma vaikuttaa mielen hoitamisessa. Lähtökohtana toimii psykiatri Lauri Rauhalan vaatimus ontologisesta määrittelystä psykologian tutkimuksessa ja sen tuloksena saatavan ihmiskäsityksen perustavanlaatuisesta merkityksestä. Samaa asiaa tarkastellaan myös psykoanalyttisen teorian pohjalta.

1.1 Tutkimusongelma

Varsinainen tutkimusongelma kuuluu: kuinka kehollisuus otetaan huomioon mielen hoitamisessa? Työssä keskitytään Lauri Rauhalan fenomenologiseen teoriaan sekä psykoanalyttiseen teoriaan, joka pohjautuu Sigmund Freudin varhaiseen ajatteluun ja Veikko Tähkän teoriaan mielen rakentumisesta. Jotta saataisiin hahmoteltua käsitystä edellä esitettyyn tutkimusongelmaan, täytyy selvittää ensin se, millä edellytyksillä ja kuinka ihminen on jaettu toisaalta psyykkiseksi ja toisaalta keholliseksi olioksi. Samalla

selvitetään, kuinka ihmisestä voidaan muodostaa kokonainen ihmiskäsitys, joka sisältää molemmat tekijät.

1.2 Tärkeimmistä käsitteistä

Muutama käsitteen määrittely helpottaa aiheen tarkastelua. Kehollisuus viittaa tässä lähinnä aivoihin organismina, mutta pitää sisällään myös muun kehon toiminnot. Pelkkä aivojen tarkastelu olisi ongelmallista, koska kokemuksien ja tunteiden hahmottamisessa ovat myös muut keskushermoston osat ja somaattisten elimet mukana. Elinkohtainen sijoittelu ei ole aiheen kannalta oleellinen. Mielen ja tajunnan käsitteitä käytetään tässä synonyymeina, vaikka esimerkiksi Rauhala (1989, 29) antaa omissa kirjoituksissaan niille erilaiset määreet.¹ Sanat mieli ja tajunta merkitsevät tässä yhteydessä Rauhalan käsitettä tajunta (Rauhala 1996, 49). Se on kokemisen kokonaisuus, johon oleellisesti liittyvät merkityssuhteet. Rauhala kirjoittaa:

”Tajunnan käsitteellä tähdennetään ihmisen olemassaolon sitä ulottuvuutta, jolle on ominaista elämyksellisyys ja jonka vastakohtana on tajuton olemassaolo. – – *Tajunta on* – käsitettä vielä tarkentaen – *merkitysten kehkeytymisen, niiden keskinäisiin suhteisiin asettumisen ja niiden jatkuvan muuttumisen prosessi. Mitään muuta se ei ole.*” (mt., 48–49.) (kursivointi Rauhalan)

Rauhalan (mt., 48) mukaan maailma siis näyttäytyy ihmiselle merkitysten avulla. Merkityssuhde on ihmisen tajunnassa tapahtuva intentionaalinen eli johonkin objektiin tai asiantilaan kohdistuva merkitys. Esimerkiksi kynä on ihmiselle objekti joka mahdollistaa kirjoittamisen, jolloin objektille nimeltä kynä annetaan näin merkitys. Samoin kaikki muutkin ihmisen tajunnassa tapahtuvat prosessit ovat nimenomaan merkityssuhteiden muodostumista ja niiden välistä kanssakäymistä.

---

¹ Rauhalan mukaan mieli eli noema on sitä, minkä avulla ihminen ymmärtää, siis tietää, tuntee, uskoo, uneksii jne. ilmiöt ja asiat joksikin. Mieli on siis tavallaan merkitysten ”antaja”. Mieli ilmenee tai koetaan aina jossakin tajunnan tilassa eli elämyksessä. Mieliä eli noemoja on suunnaton joukko. Objektien, ilmiöiden ja asiantilojen nimet, kuten kynä, pöytä, ikkuna, torstai, yö, vuosi, uhkaava, suloinen, Helsinki, Jupiter jne. ilmaisevat, nimeävät tai välittävät erilaisia mieliä. (Rauhala 1989, 29.)

Veikko Tähkän määritelmä mielestä korostaa myös kokemuksellisuuden merkitystä:

” – kaikki mitä tiedämme olevaisesta, perustuu mieleemme kokemuksiin. Mielen käsite sisältää kaiken psyykkisesti koetun ja sulkee pois kaiken, joka sitä ei ole.”
(Tähkä 2001, 36.)

Aiheen kannalta yksi tärkeimmistä käsitteistä on ihmiskäsitys. Empiirisen tutkimuksen kannalta sillä tarkoitetaan kaikkia niitä edellytyksiä ja oletuksia jotka ovat mukana kun tutkija rajaa kohteensa, asettaa hypoteesinsa sekä valitsee menetelmänsä tutkiessaan ihmistä. (Rauhala 1989, 15.) Ihmiskäsitys on erotettava ihmiskuvasta, joka on empiirisen ihmistieteen omalta alaltaan antama osittaiskuvaus ihmisestä. Näin psykologia antaa omien ennakkoehtojensa mukaisen psykologisen ihmiskuvan ihmisestä ja vastaavasti fysiologia antaa fysiologisen ihmiskuvan ja niin edelleen.

Eri tieteenalojen ihmiskuvat eivät välttämättä ole keskenään ristiriidassa jos ne pitäytyvät omien käsitemaailmojen puitteissa. Rauhala huomauttaa, ettei luonnontieteellinen käsitteistö ole kykenevä kuvaamaan ihmisen psykologista kokemusta, mutta se voi olla silti ristiriidaton omalla luonnontieteellisellä alueella. Näin se soveltuu esimerkiksi neurologian tarvitsemaan kuvaukseen. Jos taas kokemuksellinen maailma pyritään selittämään luonnontieteellisellä käsitteistöllä niin, että kokemuksellinen maailma palautuu lopullisesti luonnontieteelliseen ihmiskuvaan, syntyy ristiriitoja. (mt., 16.)

1.3 Tutkimuksen etenemisjärjestys

Toisessa luvussa tutustutaan työn kannalta oleellisiin psykologian filosofisiin erityiskysymyksiin. Näitä ovat tieto-opilliset ja ontologiset kysymykset, joiden avulla saadaan lähtökohta selvittää varsinaisia tutkimusongelmia. Samalla lukija saa käsityksen siitä viitekehyksestä, jossa työn kuluessa liikutaan.

Kolmannessa luvussa määritellään ihmiskäsityksen vaatimukset ja käydään läpi ihmiskäsityksen merkitystä psykologisessa työssä. Sen lisäksi tutustutaan dualismin eri

muotoihin ja niiden ongelmiin. Lopuksi tutustutaan emergentin materialismin eri muotoihin. Neljännessä luvussa määritellään aiemmin käsiteltyjen asioiden perusteella peruskysymykset, joiden avulla voidaan vastata myös tutkimusongelmaan.

Viidennessä luvussa tutustutaan Lauri Rauhalan monopluralistiseen tai holistiseen ihmiskäsitykseen, joka pitää sisällään niin sanotun ”situationaalisen säätöpiirin” käsitteen. Samalla perehdytään myös Rauhalan käsitykseen psyykkisestä häiriöstä ja siitä, mitkä tekijät johtavat sen syntymiseen.

Kuudes luku keskittyy psykoanalyttiseen ihmiskäsitykseen ja toistaa samat kysymykset kuin mitä viides luku Rauhalan kohdalla. Psykoanalyttinen ihmiskäsitys rakennetaan Sigmund Freudin varhaisen *Entwürf einer psychologie* -tekstin pohjalta, jossa hän muodostaa ihmisestä kokonaiskäsityksen. Psyykkisen häiriön käsite taas noudattaa Veikko Tähkän näkemystä mielen rakentumisesta ja sen yhteydessä tapahtuneista häiriöistä.

Seitsemäs luku on varattu pohdinnalle. Siinä Rauhalan fenomenologista sekä Freudin ja Tähkän teorioihin perustuvaa psykoanalyttista teoriaa vertaillaan toisiinsa. Tarkoitus on löytää yhteneväisyydet ja ennen kaikkea eroavaisuudet, molempien hyvät ja huonot puolet, sekä tehdä loppuyhteenveto.

2 Psykologian filosofisia erityiskysymyksiä

Rauhala (1974, 21) jakaa ihmistutkimuksen filosofisen käsittelyn kahteen tasoon. Ensimmäinen taso käsittelee ihmistä tutkivan tieteenalan/-teorian tieto-opillista näkökulmaa. Siinä vastausta etsitään kysymykseen, kuinka ihmisestä saadaan tietoa, ja vastaukset tähän kysymykseen voivat olla tyylillisesti esimerkiksi empiirisesti mittaamalla tai tarkkailemalla käyttäytymistä. Tieto-opillisen analyysin piiriin kuuluvat myös tiedon saamisen edellytykset, joista kohta lisää. Toista tasoa hän kutsuu ontologiseksi. Siinä

tutkimusongelma on ihmisen olemuksen selvittäminen. Kysymys vaatii ihmisen ontologisen olemuksen määrittelyä, jossa kuvataan tiettyjä laadullisia ominaisuuksia, kuten esimerkiksi mentaalisuus tai fyysisuus.

Rauhalan kuvailema ihmistutkimuksen yhteydessä tehtävä filosofinen analyysi ei suinkaan tarkoita sitä, että sillä voitaisiin nostaa jokin tietty tutkimustapa totuuden tavoittelussa oikeammaksi tai totuudellisemmaksi muihin tutkimustapoihin nähden. Enemminkin tarkoituksena on määrittellä ne ontologiset ja tieto-opilliset rajat ja taustaoletukset, joihin tutkija tukeutuu. Filosofinen analyysi on siis enemmän tutkijan oman ajattelun ja sen avulla myös tutkimuksen näkökulman aiheuttamien taustaoletuksien selventäminen ja niiden kriittinen tarkastelu. Ihmiseen on useita näkökulmia ja jokaisella niistä on ontologiset ja tieto-opilliset ehtonsa. Näiden ehtojen avulla kyseistä teoriaa voidaan myös arvostella kyseisen tiedeyhteisön ulkopuolelta. Tätä ei tarvitse nähdä negatiivisesti, vaan aitona keskusteluna eri tiedeyhteisöjen välillä. Parhaimmillaan filosofisen analyysin avulla voidaan päästä näiden väliseen hedelmälliseen yhteistyöhön.

2.1 Tieto-opillinen analyysi

Kuten myöhemmin havaitaan, tieto-opillinen analyysi on tavallaan kietoutunut myös ontologiseen analyysiin ja tulee sen vuoksi tarkastelun kohteeksi. Psykologisen tutkimuksen yhtenä ongelmana on pidetty sen tieteellistä todistusvoimaa. Ongelmia ovat omiaan aiheuttamaan tutkittavan introspektion eli sisäisen tarkkailun mitattomuus, samoin kuin myös kokeen toistettavuuden ongelma.² Nämä ongelmat korostuvat varsinkin terapeuttisessa toiminnassa, kun potilasta analysoidaan ja saatu tieto on peräisin tutkijan ja tutkimuskohteen välisestä yhteistyöstä. Eero Rechart ja Pentti Ikonen (1994, 19) kutsuvat tätä nimellä ”yleinen psykologisen tiedon ongelma”. Sitä on yritetty ratkaista monin eri keinoin, mutta heidän mukaansa se ei tule ratkeamaan empiirisillä menetelmillä, koska kyse on periaatteellisesta ihmiskuvaamme koskevasta ongelmasta.

---

² Sisäisen tarkkailun mitattomuudella tarkoitetaan tässä sitä, ettei sisäisestä mielen tarkkailusta voi saada tieteen tarvitsemia kvantitatiivisia mittaustuloksia, vaan tieto on aina kvalitatiivista, kerronnallista.

Rechart ja Ikonen erottavat psykologisen tiedon perinteisestä luonnontieteellisestä tiedosta tutkimustyön luonteen perusteella. Terapeutti, joka tässä tapauksessa toimii ihmismielen tutkijana, ei voi päättää ketä, mitä psyyken alueita ja kuinka tarkasti hän tutkii. Nämä ovat hankalasti yhdistettävissä perinteiseen tieteelliseen tietoon, jonka vaatimuksiin kuuluu muun muassa kokeen toistettavuuden mahdollisuus. Jotta hoitotyössä tapahtuvasta tutkimuksesta voitaisiin puhua tieteellisenä tietona, on tieteellisen tiedon luonnetta muutettava niin, että voimme hyväksyä tutkijan riippuvuuden tutkittavan antamasta tiedosta ja luottaa siihen vaatimatta yleistä toistettavuuden mahdollisuutta.

Rauhalan (1974, 18–27) tieto-opillisen näkemyksen mukaan ihminen ei koskaan voi olla lopullisesti käsitettävissä luonnontieteellisen tiedon avulla, vaan ihmisen mielen tutkimisessa on aina kyse myös tutkimusta tekevän järjestelmän (terapeutin mieli) tutkimuksesta. Vaikka ihminen siis toisaalta on osa objektiivista luontoa, on hän ihmistä tutkiessaan myös subjektiivinen toimija. Tutkija tarkkailee tavallaan itseään lajiolentona ja on samalla sekä tutkija että tutkittava. Tällöin voidaan sanoa:

”Naturalistien unohdus tuntuu yleensäkin olevan tämä: puhuessaan ihmisestä pelkkänä luonnonolentona he unohtavat puhuvansa myös itsestään.” (Kannisto 1994, 19.)

Tällainen näkemys jakaa tiedon luonnontieteiden (naturalistien) objektiiviseen ja psykologian subjektiiviseen tietoon, joiden välillä on merkittävä ero. Rauhalan argumentointi on selvää naturalismin kritiikkiä. Objektiivinen tieto sinänsä on Rauhalan mielestä arvokasta, mutta mielen kokonaan palauttaminen fysiologiaan aiheuttaa hänen mielestään ongelmia.

Samantyyppisesti asian näkee myös Kuopion yliopiston psykiatrian professori ja psykoanalyytikko Johannes Lehtonen (1994, 30), joka painottaa minän ja objektin välisen eron merkitsevyyttä. Toinen henkilö on hänen mukaansa psykoanalyytikollekin objekti, sielullisesti kokeva tutkimuksen kohde. Toisen ihmisen näkeminen objektina on edellytys toisaalta tieteelliselle tiedolle ja toisaalta myös perustavammalle riippumattomuudelle ihmisten välisissä suhteissa.

Vaikka ihminen on toisaalta tutkijalle samanlainen objekti kuin mikä muu tahansa, on ihmisen tutkimuksessa kysymyksessä kuitenkin myös objekti jolla on subjektiivinen tietoisuus. Näin ihminen eroaa esimerkiksi kivistä objektina.

Psykoanalyttikko Veikko Tähkä (2001, 36) taas ei halua käyttää termejä sisäinen maailma ja ulkoinen maailma, vaan huomauttaa, että yksilön havainto kyseisistä maailmoista tulee aina tehdyksi subjektiivisessa kokemusmaailmassa. Näin ajatellen tutkijan oma mieli nähdään ainoaksi tiedon lähteeksi ja tutkittavasta saatava ymmärrys on kokonaan riippuvainen tutkijan kyvystä käyttää hyväkseen emotionaalisia ja rationaalisia vasteita potilaaseen ja hänen viesteihinsä (mt., 22). Tämä ei tarkoita solipsistista väitettä maailman rakentumista pelkän mielen avulla, vaan kyse on siitä, kuinka kaikki havainnot todellisuudesta ovat psyykeen läpikäymiä.³ Ihminen ei voi käsitellä muita kuin mielelle tarjoutuvia havaintoja. ”Ulkomaailman” objekteista sinänsä ei voida sanoa mitään varmaa. Todettakoon että Tähkän perimmäinen pyrkimys ei ole vakuuttaa eri tiedeyhteisöjä, vaan ennemminkin luoda psykoanalyysin harjoittajille jonkinlainen viitekehys työn suorittamista ajatellen.

Tähkän tavoin, mutta tiedeyhteisöjä vakuuttaakseen, ajattelee myös fyysikko K. V. Laurikainen (1994, 9), joka kyseenalaistaa luonnontieteellisen tiedon varauksettoman totuuden huomauttamalla, että kaikki havainnot ovat psyykkisen aktiviteetin aikaansaannoksia ja kulkevat neuraalisen havaintojärjestelmän läpi. Vasta tämän jälkeen ne muuttuvat tajunnassamme representaatioksi todellisuudesta. Tämä on ihmisen kuva todellisuudesta, jota luonnontiede ei voi koskaan kokonaisuudessaan saavuttaa. Tässä näkemyksessä tiedon saantia määrittää jonkinlainen biologinen ihmiskäsitys. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka ontologinen ja tieto-opillinen näkemys kietoutuvat toisiinsa. Se, kuinka ihmisen tiedon saantia ja sen käsittelyä hahmotetaan, on riippuvainen ihmiskäsityksestä. Samantyyppinen näkemys kuin Laurikaisella havaintojen kulusta tajuntaan on myös psykoanalyysin perustajalla Sigmund Freudilla, joka käsittelee *Die Traumdeutung* -kirjassaan havaintoapparaattia. (Freud, 1929, 447–452; Solms 1997, 687).

---

³ Solipsismi = Solus ipse = minä yksin. Idealismin äärimuoto jossa kaikki mikä on todella olemassa, on vain ihmisen tajuntaa. Kaikki muu (ihmiset objektit yms.) ovat vain tajunnan muodostamia mielikuvia. (Revonsuo 1996, 301.)

Yhdysvaltalainen neuropsykoanalyytikko Mark Solms (1997, 687) käsittelee Freudin teoriaa ihmisen tietoisuuden muodostumisesta. Solms katsoo Freudin teorian havainnoista muistuttavan hieman kantilaista käsitystä. Tässä suhteessa Laurikaisella, Freudilla ja Solmsilla on jotakin yhteistä. Heidän kaikkien mukaan havainnot eivät tule ulkomaailmasta sellaisinaan tietoisuuden piiriin, vaan ”ulkoinen maailma” (transsendentti maailma) erottuu ”sisäisestä maailmasta” (tietoisuus). Mielenkiinnon kohteeksi muodostuu nyt näiden kahden maailman vuorovaikutus. Solms esittää Freudia mukaillen sisäisen maailman olevan kytköksissä ulkomaailmaan havaintojen kautta, siis viiden aistin välittämien havaintojen avulla, jotka lopulta ovat samantyyppistä aivotoimintaa kuin mitä kaikki muukin tietoisuus on. Itse ulkomaailmasta ihminen ei voi sanoa mitään ehdottoman varmaa, koska

”– our perceptual impression of the world as composed of such and such physical objects occupying such and such relative positions is *a construction of the mental apparatus*, derived from constant conjunctions of stimuli of different types, which arrive at the external sensory surfaces and are subjected to particular algorithms. The external world is in itself unknowable.”⁴ (Solms, 1997, 687) (kursivointi Solmsin)

Samoin sisäisen maailman näkökulmasta tarkasteltuna havainnot ovat neuraalisten prosessien tuotosta ja siten samankaltaisia ulkoisten havaintojen kanssa. Näin hän ajatteli samalla häivyttäneensä psykofyysisen ongelman, jakaen sen kahteen eri havainnointimuotoon (mt., 700).

Solmsilta jää kuitenkin tässä vuonna 1997 kirjoitetussa artikkelissa selvittämättä itse psykofyysisen ilmiön ydin, eli se, kuinka tietoisuus muodostuu neuraalisista prosesseista. Muutaman vuoden kuluttua hän palaa tähän ongelmaan Oliver Turnbullin kanssa kirjoittamassaan kirjassa *The Brain and the Inner World*. Siinä he (Solms & Turnbull 2002, 47) seuraavat psykofyysisen ongelman selvittelyssä David Chalmersin erottelua helposta ja vaikeasta ongelmasta. Helppo ongelma koskee sitä, mitä aivoissa tapahtuu

---

⁴ Vapaa suomennos: – – havaintomme maailmasta koostuneena siitä ja siitä fyysikaalisesta objektista asettuen siihen ja siihen suhteelliseen asemaan on *psykkisen järjestelmän rakennelma*, joka on peräisin jatkuvasta virrasta erilaisia ärsykeitä, jotka saapuvat ulkoisiin havaintoelimiin ja toimivat tiettyjen algoritmien mukaisesti. Ulkomaailmasta sinänsä ei voi saada tietoa.

fysikaalisesti kunkin psyykkisen prosessin yhteydessä. Chalmersin (1996, 24) mukaan erilaiset psyykkiset prosessit voidaan palauttaa vastaamaan tiettyjä aivotiloja ja näin erilaiset aivojen kuvantamismenetelmät (esimerkiksi PET ja EEG) antavat objektiivista tietoa ihmisen aivojen toiminnasta eri tilanteissa. Mutta samalla kohdataan vaikea ongelma: Kuinka voidaan selittää prosessi, jossa tietyt aivotilat aiheuttavat tietyt kokemukset. Vaikka on mahdollista selvittää tiettyjen aivotilojen ja kokemusten vastaavuus, auki jäisi kysymys miksi tai miten tämä vastaavuus on olemassa. Lopulta Solms ja Turnbull (2002, 55) päätyvät näkemykseen, että psykofyysistä ongelmaa ei voida tieteellisesti ratkaista, mutta huomauttavat kuitenkin, että ongelmasta on syytä olla tietoinen.

2.2 Ihmisen ontologisen analyysin vaatimus

Rauhalan vaatiman ontologisen analyysin tarvetta voidaan tarkastella myös yleisemmällä psykologisella tasolla. Ontologia on oppia olevaisesta ja käsittelee olemisen tapoja erilaisten substanssien välityksellä. Viime vuosisadalla tieteen puolella on ollut vallalla hyvin vahvasti fysikaaliseen tapahtumiseen perustuva maailmankatsomus, jossa todellisuuden selityksperustaksi tarjotaan pelkkää fysiologista tapahtumista (esimerkiksi skitsofrenian selittäminen pelkistä geneistä johtuvaksi). Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian emeritusprofessori Kullervo Rainio (1993, 57–59) on pohtinut hiekan muodostumista pienistä kivistä, jotka ovat rakentuneet atomeista, jotka taas ovat rakentuneet lopulta kvarkeista. Tätä listaa luultavasti voidaan jatkaa, kunnes tiede pystyy selittämään mistä kvarkit ovat koostuneet⁵. Tämä on yksi todellisuuden ontologista olemista koskeva luonnehdinta. Kyseessä on naturalistisen luonnontieteen kyllästäjän maailmankuvan esimerkki. Tällaisessa maailmankuvan hahmottamisessa herää kuitenkin kysymys: miten mieli on selitettävissä naturalistisesti.

---

⁵ Tämä on tyypillinen reduktionistinen teoria todellisuudesta. Toisin sanoen esimerkiksi yhteiskunta on palautettavissa sosiaalisiin suhteisiin, jotka ovat palautettavissa edelleen psykologisiin ilmiöihin, jotka taas palautuvat biologisiin ilmiöihin jne. aina fysikaalisiin ja kemiallisiin ilmiöihin asti. (Rainio 1993, 58)

Todellisuutta voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta. Havaintojen ja kokemusten kautta ihmiselle ilmenevää subjektiivista maailmaa tarkastellaan fenomenologiassa (mt., 66–67). Siinä kaikki kokemuksen tajunnalle tuomat viestit ovat osa ihmisen todellisuutta. Näin myös skitsofreenikolle puhuvat sisäiset äänet ovat niiden kokijalle todellisuutta. Rainio kysyykin, voidaanko olemassaolo ja todellisuus samaistaa niin, että ne ovat kaksi eri nimitystä samalle asialle⁶. Hän itse vastaa kysymykseensä kielteisesti vedoten harha-
aistimusten mahdollisuuteen, mutta aivan hyvin erilaisen ihmiskäsityksen omaava voisi vastata siihen myönteisesti, huomauttamalla kuitenkin että on erotettava sisäinen yksilön oma todellisuus ja ulkoinen kaikkien ihmisten yhteinen todellisuus toisistaan. Rainion ajattelu on hyvä esimerkki siitä kuinka ihminen tulkitsee maailmaa eri tavoilla. Toisissa tilanteissa ihmisen kerrotaan koostuvan suurimmaksi osaksi vedestä, joka nykytiedon mukaan on kaksi osaa vetyä ja yksi osa happea, ja toisissa tilanteissa selitetään ihmisen olevan psyykinen olento, jonka maailma lopulta koostuu havainnoista ja kokemuksista. Toisin sanoen se, kuinka määrittelemme ihmistä, on peräisin ihmiskäsityksestämme ja siitä, mikä ihmisessä nousee käsiteltäväksi asiaksi ihmiskuvan rakennusta ajatellen. Ihmiskäsityksiä voi tutkijalla olla vain yksi, mutta ihmiskuvia kunkin tutkimusaiheen mukaisesti erilaisia.

Ihmiskäsitys voidaan Rauhalan mukaan (1989, 16) esittää tai paljastaa vain ontologisen analyysin avulla, jonka jälkeen sen tutkimushypoteesit ja oletukset voidaan tehdä ja edetä sen jälkeen empiirisen tutkimuksen avulla saatavaan ihmiskuvaan. Ihmiskäsityksen tarkoitus on paljastaa, millaisissa olemisen perusmuodoissa ihminen on todellistunut. Sen tulee perustella ja siten myös filosofisesti oikeuttaa ihmistutkimuksessa aina väistämättömästi vallitseva metodologinen erilaisuus ja siitä johtuva monitieteisyys, unohtamatta kuitenkaan ihmisen kokonaisuutta. Monitieteisyys viittaa tässä siihen, ettei voi olla vain yhtä empiiristä tiedettä, joka tutkii ihmistä kokonaisuutena vain yhdentyypisillä metodeilla. Ihmiskäsityksen muokkaava ontologinen analyysi voi parhaimmillaan paljastaa, kuinka jokin ihmisen olemispuoli on kenties jäänyt empiirisesti

---

⁶ Tässä Rainion tulkitaan tarkoittavan tilanteessa kysymystä onko olemassa oleva esine/ilmiö sama kuin todellinen esine/ilmiö. Toinen vaihtoehto olisi tulkita kohta niin, että sanojen merkitystä vertailtaisiin kielitieteellisesti toisiinsa. Tällöin luontevaa olisi että olemassa oleva on osa suurempaa todellisuutta, eli sen jäsen.

vaille riittävää huomiota ja selvitystä ja johon on tulevaisuudessa kiinnitettävä enemmän huomiota.

Rauhala (mt., 18) nostaa esimerkiksi psykologisen behaviorismin kehityksen, jossa ihminen nähtiin vain eläväksi organismiksi. Tällaisessa ihmiskäsityksessä ihmisen tutkiminen on vain ärsyke-reaktio-kaaviossa ilmeneviä ulkoisia ja metrisesti mitattavia käyttäytymisen muotoja. Myöhemmin huomattiin, ettei kyseessä oleva ihmiskäsitys riitä. Ihminen on tajunnallinen ajatteleva ja tunteva olento ja ihmisen tutkimus vaatii myös sen mukaisia tutkimusmetodeja. Ihmiskäsitys toimii siis Rauhalan (mt., 17) mukaan lähinnä heuristisesti: se antaa hedelmällisiä viitteitä erilaisten lisäselvitysten tarpeesta, umpikujista jne. Ihmiskäsityksen analyysin avulla päästään myös aidompaan tutkimusalojen työnjakoon ja vältetään päällekkäisyyksiä sekä eliminoidaan tarpeettomia kilpailuasetelmia.

Rauhala (1974, 16) huomauttaa, että ihmisen tutkiminen ilman minkäänlaista ontologista ratkaisua on itse asiassa mahdotonta. Tutkija joka asettaa hypoteeseja ja valitsee tutkimusmenetelmää on jo tehnyt jonkinlaisen ontologisen ratkaisun. Tämä ratkaisu voi olla syntynyt joko tiedostetusti ja analysoidun ihmiskuvan mukaisesti, tai tiedostamatta omia analysoimattomia ennakkoehtoja käyttäen. Jokainen empiirinen tutkimus on siis jo lähtökohdissaan ontologisesti sitoutunut.

Rajoittuneen tai virheellisen ihmiskäsityksen seuraukset voivat olla Rauhalan (1989, 15) mielestä kohtalokkaita. Tutkijan tavoitteena on kuitenkin yleensä hankkia yleistettävää empiiristä tietoa ihmiskäsityksensä avulla ja virheelliset yleistykset näkyvät tiedon yleistämisessä suurempiin ihmisryhmiin. Jos perusteellinen oman ihmiskäsityksen analyysi jätetään tekemättä, on taustalla epävarmoja tekijöitä, joiden huomioonottaminen voisi antaa parempaa tutkimustietoa.

Myös Lehtonen (1994, 16–17) käsittelee samaa asiaa tieteellisen kokonaiskuvan saamiseksi ja tavoittelee tieteenalojen entistä parempaa yhteistyötä. Lehtonen korostaa tieteidenvälistä yhteistyötä ja siitä saatavaa synteisiä. Hän huomauttaa, että joissakin tapauksissa on otettava kylmänä tosiasiana se seikka, että jokin tieteenala on siinä parempi kuin toinen ja sen viitekehys ja ulottuvuus ovat parempia kuin toisten. Ihmisen synteisiä eli kokonaiskuvan saaminen ja sen mukaisesti ihmisen tutkiminen on vaarassa silloin, kun

jokin tieteenala nielaisee toisen eli pyrkii selittämään ihmisen jäännöksettä. Tällainen tilanne tulee usein kun tutkija samastuu liiaksi omaan alaansa ja sen ajattelutapoihin; tällöin hänen voi olla vaikea nähdä muiden tieteiden ja koulutusten merkitystä. Lehtola katsoo parhaimmaksi tavaksi välttyä tältä ottamalla selvää ennen kaikkea oman alan menetelmistä ja tuloksista, jolloin myös niiden rajoitukset opitaan tuntemaan. Ihmisen kokonaiskuvan tavoittelu lujittaa Lehtosen (mt., 22) mielestä todellisuudentajuamme ja vähentää maailmankuvamme jakaantuneisuutta. Samalla tutkimus monipuolistuu ja tutkijat voivat luopua kaikkivoipaisuuden tavoittelusta.

3 Perinteiset ihmiskäsitysmallit

Ontologinen analyysi johtaa lopulta jonkinlaiseen ihmiskäsitykseen, jonka pohjalta tutkija voi tehdä omat hypoteesinsa ja määrittellä ennakkoehtonsa. Ihmiskäsitykset ovat askarruttaneet filosofejä jo pitkän aikaa ja vaihtoehtoisia malleja on tarjolla hyvin monenlaisia. Se että jokainen tieteenala on muokannut omanlaisensa kuvan ihmisestä ja kutsunut tätä ihmiskäsitykseksi, on aiheuttanut paljon tieteidenvälistä kädenvääntöä. Laine (1994, 67) tulkitsee filosofisen antropologian olevan erilaista kuin monet erityistieteiden ihmiskäsityksiin pyrkivät teoriat. Filosofinen antropologia etsii ihmistä kokonaisuutena, eli pyrkii yhdistämään erityistieteiden hajottaman ihmisen yhdeksi kokonaisuudeksi.

Filosofisen antropologian perustarkoitusta noudattaen on pyrittävä muodostamaan ihmisen kokonaiskuvaus. Tämä tarkoittaa käytännössä muun muassa psykologisen ja luonnontieteellisen ihmiskuvan yhdistämistä niin, että ne eivät aiheuta ristiriitoja toisissaan. Katse kiinnittyy ruumiin ja mielen väliseen suhteeseen, jossa kokemuksellisen ja luonnontieteellisen tiedon ero tulee merkittäväksi. Ruumiin ja mielen välillä näyttää olevan jonkinlaista vuorovaikutusta, mutta monesti eri tiedeyhteisöt tyytyvät tutkimaan vain toista näistä ja unohtavat ihmisen kokonaisuuden. Monesti se on aivan hyväksyttävää tieteellisen erityisalan mukaista tutkimusta. Mutta jos ihmisestä halutaan saada

kokonaiskuva, joka ottaa huomioon ihmisen olemistapojen erilaisuuden ja pyrkii ymmärtämään ihmisen kokonaan, täytyy ottaa huomioon filosofisen antropologian vaatimukset. Rauhala pyrkii tähän luodessaan oman holistisen ihmiskäsityksensä, mutta myös psykoanalyttikkojen puolella on ollut kiinnostusta asiaan, eikä vähiten sen takia että Freud itse oli alunalkujaan myös neurologi. Psykoanalyttisessa teoriassa luonnontieteellinen ja psykologinen puoli ovat kulkeneet aina jollakin tapaa rinnakkain.

3.1 Ihmiskäsityksen minimiehdot

Rauhalan (1983, 24) mukaan vähintään seuraavien perusehtojen tulisi täytyä jotta ihmistutkimuksen ontologinen perusta olisi vakaalla pohjalla:

- (1) Ihmiskäsityksen tulee kertoa millaisissa olemisen muodoissa ihminen todellistuu eli millaista perusluonteista erilaisuutta hänessä esiintyy.
- (2) Ihmiskäsityksen tulee osoittaa millaista ongelmanasettelua erilaisista olemisen muodoista seuraa ja siten perustella riittävän monipuolinen empiirinen tutkimus.
- (3) Ihmiskäsityksen täytyy osoittaa kuinka eri olemismuodot ovat suhteessa keskenään ja kuinka näistä olemismuodoista tulee holistinen kokonaisuus.

Rauhala (1996, 96; ks. myös 1976, 30) päätyy itse ihmiskäsityksessään ”monopluralistiseen” teoriaan, jossa ihminen on yksi kokonaisuus (monistinen piirre). Ihmisellä on kolme (pluralistinen piirre) perustavanlaatuisia olemusta; nämä täydentävät toisiaan, mutta mikään ei toisaalta dominoi toisia. Hän kutsuu tätä ihmisen kokonaisuusmallia myös nimillä ”situaationaalinen säätöpiiri” ja ”holistinen”, joka viittaa ykseyden korostamiseen.

Voidaan siis todeta että Laineen, Rauhalan ja Lehtosen tavoitteena on ihmisen kokonaiskuvan luominen niistä olemuksista, joita ihmisessä on havaittu. Tämä kokonaiskuva saa tässä nimen ihmiskäsitys.

3.2 Ihmiskäsitykset psykologiassa

Ihmiskäsityksen käsittely varsinaisen psykologian piirissä on huomattavasti uudempaa perua kuin varsinainen filosofinen teoretisointi, johtuen lähinnä psykologian oppiaineen nuoresta iästä. Ennen varsinaisen psykologian oppiaineen syntyä myös mielen problematiikka kuului lähinnä filosofiille, teologeille ja lääkäreille. Vaikka monet nykyisen psykologian edustajat eivät ole tehneet Rauhalan vaatimaa ontologista analyysia, on mahdollista tietyllä varauksella määritellä psykologien tai psykoanalyttikkojen, kuten esimerkiksi Freudin, mahdollista ihmiskäsitystä jälkeenpäin tulkiten tekstejä ja niiden paljastamia ennakkoehtoja. Varaus mikä tässä tilanteessa tulee aiheelliseksi, on tiedon tulkinnasta johtuva epävarmuus. Vaikka viitteet jonkinlaisen ihmiskäsityksen rakentamiseen voivat olla hyvinkin todennäköiset, jää silti aina jotakin näkemättä tulkinnasta johtuen.

Edellä käsitellyt tieto-opilliset analyysit ovat läheisessä suhteessa ontologiseen ongelmaan, muutenkin kuin pelkän havaintoapparaatin kuvailemisessa. Määrittyhän esimerkiksi tiedonhankintatapa juuri sen mukaan, millaiseksi ihminen olemukseltaan nähdään. Ontologinen taso käsittelee tutkijan tai tässä tapauksessa terapeutin käsitystä ihmisen olemuksesta. Edellä esitetty kysymys, ”mikä on ihminen”, vaatii vastausta ihmistä hoitamaan pyrkivältä terapeutilta. Jos ihmisen kehollisuutta materiaalisena objektina korostetaan tajunnan kustannuksella, ja sitä sovelletaan ihmisen poikkeavan toiminnan hoitamiseen, on luonnollinen hoitomuoto lääkkeet ja muut fyysiset ja somaattiset toimenpiteet. Jos taas tajunta saa merkittävän aseman, sanallinen tai muu merkitysyhteyksien avulla tajuntaan vaikuttavaa terapiaa on käytettävä hoitomuoto. Käytännössä terapeutit ja mielisairauksien kanssa toimivat muut ammattilaiset olettavat ihmiselle tänä päivänä ainakin tajunnan ja kehon, jotka ovat jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Eroa eri tiedeyhteisöjen välillä ilmenee lähinnä tämän vuorovaikutuksen muodoista ja heidän sille antamastaan merkityksestä. Neuropsykologi tarkastelee ihmistä eri näkökulmasta kuin esimerkiksi fenomenologisen psykologian edustaja. Näyttää siis siltä, että eri näkökulmien edustajat samassa ammattiryhmässä asettavat erilaisia lähtöoletuksia ja antavat näin myös erilaisen painoarvon ihmisen eri tekijöiden tutkimiselle joko tietoisesti tai tiedostamatta.

Ihmiskäsitykset psykologiassa ovat kehittyneet rinnan muun tieteen kanssa. 1900-luvun alkupuolella vaikuttanut behaviorismi otti ennakkoehtonsa sen aikaisesta positivistisesta tieteenfilosofiasta. Vain havaittava ja mitattava voivat täyttää ihmisen psykologisen tutkimuksen ehdot. Positivismi asenteena joutui kuitenkin vaikeuksiin havaitsemattomien teoreettisten käsitteiden johdosta. Behaviorismin kohdalla tämä korostui entisestään, ja alettiin kiinnostua myös ihmisen mielestä, joka on havaittavan käyttäytymisen takana. Freud oli jo kehittänyt oman näkemyksensä ihmisestä ja nauttikin 1900-luvun alkupuolella suurta suosiota psykoanalyttisella teoriallaan. Freudin teoria oli pitkälti myös vastakohtaista behaviorismille. Tutkimuskohteena oli juuri ihmisen mieli käyttäytymisen takana.

1960-luvulla Freudin ansiot kuitenkin menettivät merkitystään, joskin monimuotoiseksi muodostuneita psykoanalyttisia yhteisöjä jäi vaikuttamaan eri puolille maailmaa. (Freudin ihmiskäsityksestä lisää vielä myöhemmin.) Toisen maailmansodan jälkeen alettiin ihmistä pitää korostuneesti ajattelevana olentona. Tästä kehityksestä muodostui lopulta kognitiivisen psykologian ihmiskäsitys. Mielenkiinto kohdistui ajattelutoimintoihin ja –prosesseihin. Kognitiivinen psykologia on erittäin suosittua vielä nykyisinkin. Fysiikan kehittyessä ja saavuttaessa huimia tuloksia alkoi 1900-luvun lopulla kehittyä varsinainen fysiologinen ihmiskäsitys. Neurotieteet olivat osa tätä medikalisoitunutta ihmiskäsitystä. Aivotoiminnat nousivat suureen rooliin ja tajunnan tiloja alettiin selittää niiden avulla. 1990-luku julistettiin aivojen vuosikymmeneksi, jolloin myös aivotutkimus sai paljon uusia apurahoja ja kehitystä luonnollisesti tapahtui. Vaikka neurotieteiden saavutukset ovatkin vakuuttavia, ei ongelmatonta selitystä tajunnallisuuden syntyyn ole keksitty. Joissain suhteissa ollaan jo menty kehityksen viitekehyksissä taaksekäin päin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa viime aikoina neuropsykoanalyttikot ovat saavuttaneet suosiota.

Fenomenologiasta puhuttaessa ihmisen käsittely johtaa useille eri poluille. Keskittyminen Lauri Rauhalan⁷ teoriaan rajaa tässä tapauksessa perinteisen tarkastelun kehon fenomenologisesta suhteutumisesta maailmaan pois aiheen piiristä, siinä mielessä kuin

---

⁷ Rauhalalla on oma tapansa tulkita Heideggerin ja Husserlin tekstejä, joka saattaa olla välillä myös hyvin välineellistä ja ristiriitaista alkuperäisteksteihin verrattuna. Tämän hän itse myöntää sanoessaan seuraavaa: ”Varmaankin sekä Husserl että Heidegger kauhistuisivat kehitelmiä, joita olen heidän ajattelunsa pohjalta tehnyt.” (Puhakainen 2000, 149.) Tässä tapauksessa allekirjoittanut ei siis ota kantaa niiden oikeudesta.

esimerkiksi Merleau-Ponty ja Feuerbach asian näkevät (Laine 1995, 39). Rauhalalla mielen vastapariksi tulee ruumis (kehollisuus), toisin kuin Merleau-Pontylla ja Feuerbachilla, jotka esittävät kyseisen dikotomian olevan virheellisen teoreettisen ajattelun tuotosta (Laine 1995, 40). Feuerbach ottaakin avukseen aistillisuuden käsitteen:

”Totuus ei ole materialismissa eikä idealismissa, ei fysiologiassa eikä psykologiassa; totuus on vain antropologiassa, vain aistisuuden, havainnon lähtökohdissa.”
(Feuerbach Laineen mukaan 1995, 42.)

Näin Rauhalan ja Feuerbachin kähtökohta on aivan erilainen. Siinä missä Rauhalan teoria alkaa Descartesin dikotomian pohjalta, Feuerbach aloittaa sen kyseenalaistamisesta. Merleau-Pontyn kohdalla puhutaan joskus myös keho-filosofiasta. Vaikka Rauhala on ottanut siitä paljon omaan teoriaansa, varsinkin kehollisuuden ja tilanteen väliseen vuorovaikutukseen, niin silti hän näkee siinä paljon ongelmia.

”Tähdennettäessä kehon merkitystä tulee tajunnallisuuden osuus usein huonosti analysoiduksi. Keho-filosofiassakaan ei tulla toimeen ilman tajunnan käsitettä. – – Erityisesti keho-filosofiassa jää hämäräksi se, miten ihmisen tajunnalla kuitenkin on ohjaava ja sääntelevä asema kokonaisuuden tilanteio-keho-tajunta piirissä. Samoin jää usein analysoimatta, miten ulkoapäin tajunnan tasolla vaikutetaan eksistenssiin.”
(Rauhala 1976, 49–50.)

Psykiatrinen työ mielletään usein pelkän mielen hoitamiseksi, lääkäreiden hoitaessa orgaaniset vaivat. Tämä ei kuitenkaan ole koko kuva mielenterveystyöstä. Ongelmia alkaa tulla kun mielelliset ja keholliset tapahtumat esiintyvät yhtäaikaan, kuten esimerkiksi aivovaurioiden tai muiden aivosairauksien kanssa. Psykologian teoreetikoista varsinkin fenomenologit väheksyvät usein kehollisuuden (ruumiillisuuden) luonnontieteellistä merkitystä tajunnan tutkimisessa. Timo Laineen (1995, 39) mukaan heidän teoreettinen lähtökohtansa on kartesiolaisen dualismin kritiikissä ja yksi heidän pääväitteistään on ihmisen dualistisen kahtiajakautumisen osoittaminen vääräksi. Ihminen ei jakaannu heidän mielestään henkiseksi ja fyysiseksi puoliskoksi, vaan kokemus on jakautumaton ja kokonaisvaltainen. Tämä kanta tulee ymmärrettäväksi kun huomataan fenomenologian käsittelevän ihmisen suhdetta maailmaan, jolloin käsittelyn kohteena on ihmisen ”tapa olla maailmassa” kokemuksen tai elämyksen perspektiivistä. Tältä pohjalta on noussut myös

lääketiedettä vastustavaa kritiikkiä (mm. Merleau-Ponty) ihmisen mieltä hoidettaessa. Käytännön kliinistä työtä tekevä on kuitenkin pakotettu ottamaan huomioon myös kehollisuuden merkitys ihmisestä. Terapeutin on osattava tunnustella, josko potilaalla on mahdollisia aivojen toimintaan liittyviä häiriöitä tai toisaalta aivojen vauriosta kärsivän potilaan oireet tulee ottaa psyykkisessä kuntoutuksessa huomioon. Sama ilmiö on myös kliinistä tutkimusta tukevan teoreettisen tutkimuksen saralla. Tästä syystä Rauhala eroaa perinteisistä fenomenologian edustajista ja ottaa jopa lähtökohdakseen nimenomaan kartesiolaisen dualismin.

Rauhala (1996, 63–64; 2001, 4) kritisoi monia tieteen edustajia Descartesin dualismin hylkäämisestä, sillä hänen mukaansa se on lähtökohta, joka antaa selkeän asetelman ruumiin ja mielen erillisyydestä.

”Dualismi tajunnan ja fyysisen kehon välillä tarkoitti näitten tutkijoiden [Wilson, Keeling, Beck] mukaan Descartesilla sitä, että kokemus merkityksenä on loogisesti eri tyyppin olio kuin fyysinen kehollinen tapahtuma. Kehon ja tajunnan käsitteet ovat siten vastavuoroisesti toisensa poissulkevia. – – Näin tulkittuna Descartesin ajattelun peruslinja on vastaansanomaton. Siihen voi varauksetta yhtyä.” (Rauhala 1996, 63–64.)

On kuitenkin otettava huomioon, että Rauhalan näkemyksessä dikotomian osapuolet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Jyrkkää dualismia, jossa olemuspuolet eivät ole vuorovaikutuksessa, Rauhala sen sijaan ei näe hyväksyttävänä:

”Dualismin jyrkimmässä muodossa, jota tavallisesti kutsutaan kartesiolaiseksi dikotomiaksi, katsotaan, että sielu ja keho ovat täysin erillisiä olemisen muotoja. Ne eivät mitenkään vaikuta toisiinsa – – Jyrkällä kartesiolaisella dualismilla ei nykyisin liene montakaan kannattajaa. Vaikka sielu (tai tajunta) ja keho käsitettäisiin täysin erilaisiksi olemisen muodoiksi, niiden kuitenkin tavallisesti katsotaan olevan vaikutussuhteessa keskenään.” (Rauhala 1989, 22–23.)

Descartesin tapauksessa onkin keskityttävä nimenomaan ruumiin ja mielen erillisyyteen, eikä Descartesin muuhun filosofiaan, joka Rauhalan mielestä oli aikanaan oma teoriansa mutta ei käy tämän päivän tietokenttään. Jotta saisimme puhtaan lähtökohdan, on meidän

aluksi ajateltava mieli ja ruumis erillisiksi, jonka yhdistämisen ongelmaa lähdemme käsittelemään. Rauhala kritisoi erityisesti erilaisia panpsykistisiä⁸ teorioita, jossa mielen ja ruumiin välinen suhde häivytetään pois ja kielletään minkäänlaisen psykofyysisen ongelman olemassaolo⁹. Tämä on hänen (1996, 59–62) mielestä ongelman kiertämistä joka ei johda konkreettisiin ja empiirisiin tuloksiin. Vaikka Rauhalan oma näkemys mielen ja ruumiin yhteydestä ei sen paremmin ratkaisekaan itse psykofyysistä ongelmaa, on hänen näkökulmansa aivan erilainen kuin panpsykistien, koska siinä psykofyysinen ongelma on kuitenkin olemassa (dualismi). Rauhalan (1976, 56) kartesiolainen ajattelutapa näkyy myös hänen teoksensa *Filosofinen orientoituminen psykosomatiikan ongelmaan*, tajunnallisuutta pohtivassa kohdassa. Siinä hän huomauttaa että jos epäilemme tajunnan olemassaoloa, on olemassa ainakin tämä epäily eli siis tajunta. Tajunnan epäily johtaa siis absurdateettiin. Kokonaan dualistiseksi Rauhalan ajattelutapaa ei silti voi kutsua, koska Rauhala näkee myös ympäristön ja siihen liittyvän elämäntilanteen eli situationaalisuuden liittyvän ihmisen kokonaiskäsitteeseen. Rauhala (1983, 21; 1997c, 205) itse on kutsunut omaa ihmiskäsitystään mono-pluralistiseksi, koska se kertoo kuinka ihminen on kokonaisuus (monistinen piirre) ja samalla olemassaolossaan moninainen (pluralistinen piirre).

3.3 Dualismin periaate

Modernin dualismin perustajana pidetään filosofi ja matemaatikko René Descartesia (1596–1650), jonka mukaan sielu ja ruumis ovat pohjimmiltaan eri perusainesta (substanssia). Hänen teoriassaan mieli on aineeton (immateriaalinen) ja ruumis on materiaalinen perusaine. Descartesin mukaan aineettoman substanssin ominaisuuksia ovat ajattelu ja siihen liittyvät ideat, kun taas materiaalisen perusaineen ominaisuus on avaruudellinen ulottuvuus. Ihmisessä nämä ovat kausaalisesti yhteydessä toisiinsa käpyrauhan avulla (interaktionismi). (Revonsuo 1996, 296.) Tämä teoreettinen viitekehys jäi Descartesilla vielä melko yksinkertaiseen asuun, mutta silti tuosta jaosta

---

⁸ Panpsykismilla tarkoitetaan filosofiassa katsomusta, jonka mukaan kaikki on psyykkistä tai koostuu psyykkisistä yksiköistä (Valpola 2000, 862).

⁹ Tällainen on esimerkiksi reduktiivisen materialismin esitys jossa tajunnan elämykselliset ilmiöt palautetaan fysiikan avulla aivotilojen ominaisuuksiksi.

lähtien mielen ja ruumiin välinen suhde on askarruttanut tutkijoita. Descartesin teoriasta ei selviä mitä on immateriaalinen perusaine tai kuinka sielun ja ruumiin kausaalinen vuorovaikutus käpyrauhan avulla tapahtuu, eli kuinka immateriaalinen aines voi vaikuttaa kausaalisesti, kun sillä ei ole fysikaalisia ominaisuuksia. Vastausta vaille jää myös kysymykset, miksi aivojen vauriot vaikuttavat ajatteluun ja mieleen, vaikka sielu on erillään ruumiista tai missä vaiheessa lapsi (sikiö) saa sielunsa tai missä sielut ovat silloin kun ne eivät ole ihmisessä. (Revonsuo 1996, 296.) Suurin Descartesin kohtaamista ongelmista oli kuitenkin edellä mainittu prinsessa Elizabethin hänelle esittämä kysymys, kuinka immateriaalinen aines voi vaikuttaa materiaaliseen aineeseen (O'Connor & Robb 2003, 7-8). Kysymys on kausaation ongelmasta psykofyysisessä vuorovaikutuksessa. Descartes ei vastannut tähän ja siitä on tullut myöhemmin suurin kritiikin kohde hänen ajattelussaan.

Descartesin toimesta syntyi psykofyysinen ongelma eli tajunnan ja aivojen (tai sielun ja ruumiin) välisen suhteen ongelma (Revonsuo 1996, 299). Hän jakoi ihmisen kahteen eri substanssiin, joiden välinen olemuksellinen ero oli hyvin merkittävä. Oli toisaalta hankalaa kiistää jommankumman tekijän olemassaolo, mutta toisaalta ei voitu selittää myöskään sitä millainen mielen ja ruumiin välinen suhde on. 1800-luvulla perustettiin ensimmäistä kertaa ongelmaa tutkiva tieteenhaara filosofi, fyysikko Gustav Th. Fechnerin (1801–1887) toimesta. Tämä psykofysiikaksi ristitty tieteenhaara tutki ruumiin ja sielun suhdetta. Nykyisin sitä voidaan pitää osana havaintopsykologiaa, joka tutkii ulkoisten fysikaalisten ärsykkeiden ja niiden aikaansaamien elämyksellisten tajunnanilmiöiden suhdetta. (Hellström & Revonsuo 1996, 33.) Arkikäsitys havaintojen tuottaman tiedon muodostamasta ulkomaailmasta muuttuu monimutkaisemmaksi kun huomataan, että havainnotkin ovat osa neuraalista järjestelmää, samankaltaista kuin mistä sisäinen maailma koostuu. Mielelle tarjoutuva kuva ulkomaailmasta rakentuu sisäisessä maailmassa neuraalisten toimintojen vaikutuksesta. Sisäisen maailman oleellinen piirre on kuitenkin kokemusten ja muiden elämyksellisten tajunnan ilmiöiden ilmaantuminen, joihin ei perinteinen naturalistinen selittäminen riitä. Näin kaikkea ihmisen kokemaa tapahtumista ei voida selittää pelkästään neuraaliseen tapahtumiseen vedoten esimerkiksi reduktion keinoin, vaan jonkinlainen metodologinen dualismi on otettava ainakin lähtökohdaksi.

Dualismi ei ole yksikäsitteinen näkemys, vaan sitä voidaan tarkastella hyvin monesta eri näkökulmasta. Ruumista ja mieltä voidaan tutkia epistemologisesti, jolloin kiinnitetään

huomio tiedollisiin tekijöihin, kuten siihen kuinka tietoa voidaan saada tutkittavasta aiheesta. Dualismia voidaan tarkastella myös ontologisesti kahden hyvin erilaisen perusaineen (substanssin), tavallisesti materiaalisen ja immateriaalisen substanssin, vuorovaikutuksena. Päädyttäessä kahden substanssin itsenäiseen asemaan, puhutaan myös substanssidualistisesta (substance dualism) kannasta. (O'Connor & Robb 2003, 5; Lowe, 2003, 50.) Jotkut ovat taas sitä mieltä, että ei ole kuin yhdenlaista ainetta, mutta ihminen on niin monimutkaisesti ja hienosyisesti rakentunut, että lajinkehityksen ansiosta ihmiselle on kehittynyt tajunnan emergoitumisen tai ilmaantumisen ominaisuus (O'Connor & Robb 2003, 421). Tällöin puhutaan myös ominaisuusdualismista (property dualism) (Lowe 2003, 50). Ja tietysti on kiinnitettävä huomiota myös mielen ja ruumiin väliseen vuorovaikutukseen, eli muun muassa kysymyksiin onko vuorovaikutus kausaalista, jos on, niin kuinka se on mahdollista; onko vuorovaikutusta molempiin suuntiin vai vain toiseen suuntaan.

3.4 Dualismin epistemologinen tarkastelu

Tieto voidaan jakaa kahteen eri kategoriaan sen mukaan mistä se on lähtöisin. Subjektiiivinen tieto on yksityistä, ihmisen sisältä tulevaa, eli vain kokijan sisäistä havaintoa, josta muilla ihmisillä voi olla vain aavistuksia. Ihminen ei voi esimerkiksi tietää millaista on olla lepakko, vaan hän on aina ihmisyyden ”vankina”. Samalla tavalla ei voi saada muuta tietoa toisen ihmisen kokemuksista muuten kuin minkä käyttäytymisen tulkinnasta on pääteltävissä. Taitava näyttelijä saattaa vakuuttavasti esittää hyvin surullista ihmistä olematta kuitenkaan surullinen. Näyttelijää tarkkaileva ihminen voi luulla näyttelijän olevan todella surullinen, koska ei voi tietää kuinka näyttelijä kokee juuri sillä hetkellä. Subjektiiivisen tietoisuuden muodostama tieto on merkityksellistä myös siinä mielessä, että ihminen ei voisi pohtia ilman kokemuksellisuutta mitään ongelmia merkitysten avulla, vaan toiminta olisi pelkkää refleksien laukeamista. Revonsuon (1996, 297) mukaan tajunnallisuus on se sielunelämän alue, jolla yksilö kokee elämyksiä tai se on yksilön kullakin hetkellä kokemien elämyssisältöjen kokonaisuus. Näin vain tajuisista olioista tuntuu joltakin olla olemassa, jolloin vain tajuiset oliot ovat aitoja subjekteja ja tajuntaa vailla olevat pelkkiä objekteja. Tajunnanilmiöihin liittyviä kokemuksellisia ominaisuuksia, jotka ovat subjektiivisia laadullisia ominaisuuksia ja määrittävät sen miltä

kokemukset meistä tuntuvat, kutsutaan kvalioiksi. Niitä ovat esimerkiksi taivaan sinisyys, kielon tuoksu tai salmiakin maku ja niitä ei voida löytää luonnontieteellisin keinoin (salmiakin makua ei voida löytää ammoniumkloridista). (Revonsuo 1996, 302.) Subjektiivinen tieto perustuu näin ihmisen sisäisiin havaintoihin, jotka ovat vain havaitsijan saavutettavissa. Vastakohtana sisäiselle havainnolle toimii ulkoinen havainto.

Toinen tiedon lähde on ihmisen ulkopuolinen objektimaailma. Tällöin tieto on yleistä kaikkien ihmisten yhteistä tietoa. Puhutaan myös objektiivisesta tiedosta, jota myös tieteellinen tieto yleensä pyrkii saavuttamaan. Objektiivista tietoa saadaan ulkoisilla havainnoilla ”ulkomaailmasta”. Tieteelliselle tiedolle on määritelty monenlaisia kriteereitä, joiden pariin tässä ei kuitenkaan mennä. Oleellista on kuitenkin se, että kyseistä objektiivista tietoa pidetään tieteen perustana ja pyrkimysten kohteena. Psykofyysisestä ongelmasta puhuttaessa objektiivinen tieto tulee merkittäväksi aivotutkimuksen yhteydessä. Aivoista voidaan saada paljon havaintoa ja tietoa nykyaikaisilla välineillä (PET, fMRI). Näiden ulkoiseen havainnointiin perustuvien tietojen suhde kokemukselliseen eli niin sanottuun subjektiiviseen tietoon (sisäiseen havainnointiin) on kuitenkin ongelmallinen. Voidaan kysyä, kuinka objektiivinen tieto selittää kokemuksia. Näyttää siltä että yleensä objektiivinen tieto selittää vastaavuuksia (objektiivisten) aivotapahtumien ja (subjektiivisten) elämyksellisten ilmiöiden välillä, ei niinkään sitä, kuinka jälkimmäiset selittyvät edellisten avulla. Mielen tutkiminen voi olla siis ulkoista havainnointia ihmisen sisäisten havaintojen (kokemukset) suhteesta ulkoisiin objekteihin (neuraalinen tapahtuminen) tai ulkoista havainnointia sisäisistä havainnoista. Myöhemmin tarkastellaan aivotilojen ja subjektiivisten kokemusten välistä yhteyttä.

3.5 Substanssidualismi

Substanssidualismin tarkastelussa oleellinen käsite on substanssi, joka viittaa johonkin olion perimmäiseen olemukseen tai maailman perusainekseen, jonka olemassaolo on itsenäistä suhteessa muuhun olevaiseen (Hakala, Kopperi & Nissinen 2002, 50). Substanssidualismissa näitä perusaineita on kaksi: mieli ja materia. Mieli on immateriaalisia ajatuksia, kokemuksia, tunteita ja niin edelleen, jotka eivät palaudu (reduoidu) materiaan. Mielen käsitteeseen sisältyy tajunnan ja tietoisuuden käsitteet.

Tajunta on psykologian perusainesta tai kuten William James on todennut, kaiken psykologian lähtökohta, jota voidaan tutkia introspektion eli itsetarkkailun avulla (Revonsuo 1996, 296). Monistinen teoria, jossa on olemassa vain tajunnallisia tai mielellisiä tapahtumia, kutsutaan idealismiksi. Siinä maailmankaikkeus koostuu ainoastaan hengestä tai tajunnasta. Tajunnasta riippumatonta materiaa ei ole olemassa. Idealismin äärimuoto on solipsismi (solus ipse = minä yksin), jossa kaikki mikä on todella olemassa, on vain havaitsijan tajunta. Kaikki muu (ihmiset, objektit ynnä muut sellaiset) ovat vain tajunnan muodostamia mielikuvia. (Revonsuo 1996, 301.) Materian olemassaolon selvittämiseksi idealistit voivat käyttää samoja selitysmalleja kuin materialistit eli eliminaatiota, reduktionismia ja emergenssia (lisää myöhemmin). Idealismin ongelmaksi muodostuu kuitenkin se seikka, että maailmassa elämisessä näyttää kuitenkin välttämättömältä olettaa mielestä riippumattomia aineellisia olioita. (Revonsuo 1996, 301.) Tästä klassisena esimerkkinä episteemisen idealisti Berkeleyyn jääminen lukitun oven ulkopuolelle, vaikka idealismin edustajalle materiaalista maailmaa ei ole olemassa.

Materia on vastaavasti jotakin ainetta, jolla on mitattavia ja havaittavia ominaisuuksia, kuten avaruudellista määräytyneisyyttä tai painoa. Materiaalisia olioita tutkitaan luonnontieteiden kuten fysiikan keinoin ja ne ovat yleensä hyvin ennustettavia. Monistinen teoria, joka tunnustaa vain materian olemassaolon kutsutaan materialismiksi. Sen mukaan maailmankaikkeus koostuu ainoastaan fysikaalisesta materiasta. Sieluainesta ei siis ole olemassa. Ongelmaksi tässä tapauksessa tulee kysymys kuinka mielemme tai tajuntamme olemassaolo on ymmärrettävissä? (Revonsuo 1996, 300.)

3.5.1 Kausaalinen vuorovaikutus substanssidualismissa

Yleisesti ajatellaan että mieli on aivojen tuote tai ainakin hyvin läheisesti yhteydessä niihin. Näin mielenkiinnon kohteeksi muodostuu materiaalistien aivojen toiminta ja mielellisten kokemusten yhteys niihin. Substanssidualismi erottaa mielen ja materian kuitenkin selvästi erilaisiksi olemuksiksi, jolloin niiden välinen vuorovaikutus nousee ongelmatekijäksi. Descartesin näkemystä aivojen ja tajunnan yhteydestä kutsutaan interaktionismiksi. Siinä aineellinen ja aineeton aines ovat kausaalisessa kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa keskenään (Revonsuo 1996, 299). Descartesia kohtaan on esitetty

kritiikkiä juuri tätä vuorovaikutusta koskien. Kriitikot ovat kysyneet kuinka materiaalisen ja immateriaalisen välillä voisi olla kausaalista syy-seuraussuhdetta. Kuinka aineeton voi vaikuttaa aineeseen? E. J. Lowen (2003, 51) mukaan dualismissa vallitsee psykofyysinen ongelma jos ja vain jos se väittää, että mentaalilla tapahtumalla on riippumatonta kausaalista voimaa. Suurin ongelma on todistaa kausaalinen vuorovaikutus näiden kahden substanssin välillä todeksi. Tämä on osaltaan seurausta siitä, että kausaalinen selittäminen on fyysikaalista selittämistä ja näin ollen suljettu järjestelmä. Mieli ei kuitenkaan ole fyysikaalista, jolloin jokin ei-fyysikaalinen ei voi todistetusti aiheuttaa kausaalista vaikutusta fyysikaalisessa. Descartesin näkemys, jossa sielu vaikuttaa käpylisäkkeen kautta kausaalisesti ruumiiseen, vain siirtää ongelmaa, eikä muutenkaan vastaa tämän päivän aivotapahtumien yhteyksiä. (Lowe 2003, 51–53.)

Kimin mukaan kausaalinen vaikuttaminen on periaatteessa ajateltavissa oleva vaihtoehto, mutta vain kummankin substanssin omassa kontekstissa. Hänen mukaansa on mahdollista ajatella, että Humelaista kausaalisuutta on olemassa myös mentaaliossa maailmassa.¹⁰ Ajatus seuraa toista ja tietyt tunnekokemukset näyttävät aiheuttavan tietynlaisia uusia kokemuksia ja ajatuksia. Kim huomauttaa, että kausaalinen sanan varsinaisessa merkityksessä on soveltuva vain materiaalisen aineen välisiin vuorovaikutuksiin, koska kausaalisen vaikutuksen havaitseminen on mahdollista vain avaruudellisen tilan ja ajan puitteissa. Se mitä mentaaliossa tilassa voidaan sanoa kausaalisuudeksi, on paljon ongelmallisempaa. Kimin mukaan voidaan ajatella, että ajatus A* seuraa ajatusta A. On kuitenkin hankala osoittaa että niiden välillä olisi kausaalinen yhteys. (Kim, 2003, 72–73)

3.5.2 Muita vuorovaikutuksellisia tarkastelumahdollisuuksia substanssidualismissa

Hieman erilainen näkemys aivojen ja tajunnan yhteydestä on parallelismi, jossa aivojen ja tajunnan välillä ei ole kausaalista vuorovaikutusta. Tajunnantilat ja aivotilat vain sattuvat menemään erillisiä polkujaan tavalla, joka luo illuusion kausaalisuudesta. Tämän teorian

---

¹⁰ Humelaisella kausaalisuudella Kim (2003, 72) tarkoittaa sitä, että voimme todeta tiettyjen säännönmukaisesti toistuvien tapahtumasarjojen olemassaolon, mutta emme voi havaita kausaalisuutta sinänsä.

kehittelijöihin kuului mm. Leibniz, jonka mukaan Jumala on asettanut mentaaliset ja fysikaaliset tapahtumat täydelliseen harmoniaan keskenään. (Revonsuo 1996, 300.) Teoria sinänsä tukee esimerkiksi niin sanottuja token-token ja type-type – teorioita. Token – token – teoriassa jokainen mentaalisen tilan esiintymä (token) on jokin aivotilan esiintymä ja type – type – teoriassa tietyn tyyppiset mentaaliset tilat ovat aina tietyn tyyppisiä aivotiloja. Nämä teorit voivat olla myös ominaisuusdualistin hyväksymiä (Lowe 2003, 50). On kuitenkin vaikea uskoa, että mentaaliset ja fysikaaliset tapahtumat vain ”sattuisivat” kulkemaan niin hyvin rinnakkain. Varsinkin erilaisten aivovaurioiden yhteydessä myös mentaaliset tapahtumat sattuvat sopivasti muuttumaan aivovaurion mukaisesti. Todennäköisempää on olettaa jonkin näköinen riippuvuussuhde tapahtumien välille, ilman mystisiä jumalien olettamuksia.

Näkemyistä, jossa aineeton ja aineellinen perusaines ovat yhteydessä yksisuuntaisesti siten, että aivoissa tapahtuvat vaikutukset voivat saada muutoksia sieluun, mutta ei toisinpäin, kutsutaan epifenomenalismiksi. Mieli on siinä aivojen fysiologian luoma, ylimääräinen, mutta kuitenkin itsenäinen "virvatuli" tai heijastuma (epifenomeeni), jota ilmankin aivot tulisivat toimeen. (Revonsuo 1996, 300; Lowe 2003, 50.) Epifenomenalistien mukaan mentaaliset tilat eivät vaikuta ihmisen käyttäytymiseen lainkaan, vaan kyse on ihmisen autonomisuuden harhasta.

Supervenienssi on aivo- ja tajunnantilojen välistä suhdetta kuvaava käsite, jossa supervenientit (korkeammantason) ominaisuudet kovarioivat alemman tason perusominaisuuksien kanssa siten, että kaksi oliota (tai tapahtumaa) eivät voi olla täsmälleen samanlaisia fysikaalisten ominaisuuksiensa suhteen olematta täsmälleen samanlaisia myös mentaalisten ominaisuuksien suhteen (kovarianssiperiaate). Supervenientit ovat yksipuolisesti riippuvaisia alemmantason ominaisuuksista, siis tajunnantilat eivät voi olla olemassa ilman alemman tason tiloja (neurofysiologia perustaja) (Revonsuo 1996, 303; Lowe 2003, 50). Jos olisi olemassa kaksi ihmistä joilla olisi täsmälleen samanlainen aivokemia, niin silloin myös heidän kokemuksensa olisivat täsmälleen samanlaisia. Supervenientit eivät voi olla olemassa ilman alemmantason ominaisuuksia, eli tajunnantiloja ei voi olla ilman aivotapahtumia, mutta monenlaisia aivotapahtumia voi olla ilman tajunnantiloja (Revonsuo 1996, 303). Supervenienssiperiaate on hyvin samankaltainen kuin token – token ja type – type – teorit.

Jotkut naturalisteiksi itseään kutsuvat ajattelijat voidaan myös tulkita substanssidualistien joukkoon. Naturalistinen dualismi on David Chalmersin kehittämä teoria. Vaikka löytäisimme tajunnantilojen hermostollisen perustan, emme silti ymmärrä kaikkein vaikeinta ongelmaa: Miksi juuri sellaiseen hermostolliseen toimintaan pitäisi liittyä subjektiivisia elämyksiä? Tajunnantiloja ei voida selittää aivotiloihin viittaamalla, vaan tarvitaan vielä jotakin aivotilojen lisäksi. (Chalmers 1996, 24.) Tajunnantiloja ei voida selittää viittausten avulla, vaan ne on otettava fundamentaaliksi tekijöiksi (vertaa esimerkiksi fysiikassa massa, aika-avaruus). Chalmersia on kritisoitu juuri tästä fundamentaali oletuksesta. Tähän asti naturalistien fundamentaali oletukset ovat olleet pelkästään fysiikan parissa, eikä biologiassa ole aiemmin tarvinnut olettaa ainuttakaan fundamentaalista tekijää. Chalmers on lisäksi valmis luopumaan supervenienssiperiaatteesta esittäessään, ettei tajunnantiloja voi selittää aivotiloihin viittaamalla. (Revonsuo 1996, 305.)

Biologinen naturalismi (myös biologinen materialismi) taas on John Searlen kehittämä teoria, jossa tajunnantilat ovat neurofysiologisten tilojen "korkeamman tason ominaisuuksia" (vertaa supervenienssiperiaate). Kaikki tajunnantilamme ovat riippuvaisia suoraan aivotiloistamme. Tajunnantiloilla on ominaisuus, ontologinen subjektiivisuus, joka tekee reduktion aivotiloihin käytännössä mahdottomaksi, sillä tajunnantiloja ei voida kuvata kolmannen persoonan perspektiivistä puhtaasti neurofysiologisia käsitteitä käyttäen. Searlen ongelmaksi tulee se, että teoria jättää hämärän peittoon mekanismin, jolla "korkeamman tason" subjektiiviset tajunnantilat voivat aivotiloista ilmaantua. (Revonsuo 1996, 305.) Searlen ja Chalmersin tapauksissa ollaan jo lähellä siirtymä ominaisuusdualismiin. Kummatkin naturalistiset teoriat ovat periaatteessa tulkittavissa myös ominaisuusdualistisiin teorioihin kuuluviksi, mutta Chalmersin tajunnantilojen fundamentaalisuus ja Searlen ontologinen subjektiivisuus kallistaa ne tässä tapauksessa substanssidualismin puolelle. Searle tai Chalmers itse luultavasti eivät hyväksyisi teorioidensa sijoittamista substanssidualismin kategoriaan. Searlen mukainen tietoisuuden selittäminen naturalistiseksi biologiseksi ilmiöksi, joka kuitenkin saa ontologisen subjektiivisuuden ominaisuuden, aiheuttaa sen, että tuloksena on jonkinlainen "uusdualismi" ja näin sen paikka voidaan katsoa olevan substanssidualismissa. Searlen näkemys naturalismista on hieman poikkeava muiden tietentekijöiden näkemyksistä.

Toisaalta esimerkiksi emergenssi materialismi muistuttaa paljon Searlen teoriaa, jättämällä tajunnantilat kuitenkin pelkäksi ominaisuudeksi, johon liittyy vielä paljon tutkittavaa.¹¹

3.6 Ominaisuusdualismi

Ominaisuusdualismin mukaan perusainetta tai –ateriaa ei ole kuin yhdenlaista, mutta sillä voi olla kahdenlaisia ominaisuuksia. Tavallisin ominaisuusdualistien esittämä malli on materialistinen aineperusta, josta emergoituu tietoisuus. Se kuinka autonominen ja vapaan tahdon omaava tietoisuus on, saa hyvin monenlaisia tulkintoja. Jotta olisi mahdollista saada kattava kuva aiheesta, lähdetään liikkeelle materialismin eri muodoista ja päädytään lopulta siihen mihin substanssidualismia käsiteltäessä jäätiin.

3.6.1 Materialismin eri muodot

Materialismin radikaaleinta muotoa, jossa mieli ja mentaaliset käsitteet eivät viittaa mihinkään mitä maailmassa olisi olemassa, kutsutaan eliminativistiseksi materialismiksi. Siinä kaikki mentaaliset ilmiöt eliminoidaan pois tieteellisen keskustelun piiristä samalla tavalla kuin esimerkiksi keijut ja jumalat, joiden olemassaoloa ei voida havaintovälineillä todentaa. (Revonsuo 1996, 300.) Teorian kannattajia ovat muun muassa P.M. Churchland ja P.S. Churchland, joiden mielestä arkipsykologinen puhe tajunnasta ja tietoisuudesta on merkki väärin rakennetusta teoriasta (Rauhala 1996, 34). Teorian perustavimmaksi vaikeudeksi muodostuu tietoisuuden ongelma. Tunteet, ajatukset ja kokemukset tuntuvat kuitenkin olevan olemassa. Jopa niin että tutkija toimii oman tietoisuutensa ja tajuntansa avulla. Tutkija on itse ajatteleva ja kokeva subjekti, eikä pääse subjektiivisuudestaan eroon kieltämällä sitä (Kannisto 1994, 19). Vaikka tietoisuuden selittäisi harhaksi, niin silti tuo harha on olemassa ja sen myötä myös harhassa eletty kokemukset.

---

¹¹ Toisaalta emergenssin materialismin edustajissakin löytyy niitä, jotka katsovat emergoituneet tajunnantilat omiksi ontologisiksi tekijöiksi, jolloin tällainen teoria kuuluu ilman muuta substanssidualismin piiriin.

Astetta sallivamman reduktiivisen materialismin mukaan mentaaliset ilmiöt ovat todellisia, mutta ne voidaan tyhjentävästi selittää hermostollisilla yhteyksillä ja niitä koskevat teoriat voidaan tyhjentävästi palauttaa eli redusoida neurotieteellisiin teorioihin (Revonsuo 1996, 300). Kaikki kokemukset ja tuntemukset mitä ihminen tuntee, voidaan siis palauttaa aivotapahtumien muotoon ja näin ollen fysiologiseen selityскеhykseen. Ongelmaksi tässä tapauksessa muodostuu se, että reduktio ei selitä miksi tietyt aivotoiminnot aiheuttavat juuri tietynlaisia tuntemuksia (vertaa Chalmersin naturalistiseen dualismiin) (Chalmers 1996, 24). Jos selvitetään tarkasti esimerkiksi lepakon aivokemian tapahtumat, niin ei voida silti tietää kuinka lepakko kokee tapahtumat ja millaista on olla lepakko. Tai jos mitataan aivotapahtumien kulku tarkkailtavan katsoessa punaista väriä, ei ole mahdollista tietää kokeeko tutkittava henkilö värin samanlaisena kuin tutkija. Toisin sanoen voidaan kyllä selvittää vastaavuudet (korrelaatiot) tiettyjen kokemusten ja aivotoimintojen välillä. Tämä ei kuitenkaan kerro miten kokemukset syntyvät aivotoiminnoista.

Emergentin materialismin kannattajat taas ajattelevat että mentaaliset ilmiöt ovat ole massa ja niitä ei voida tyhjentävästi kuvata neurofysiologisin käsittein tai palauttaa neurotieteen teorioihin. Kun heidän mukaansa materiasta koostuva järjestelmä saavuttaa tarpeeksi monimutkaisen tason, siitä ilmaantuu eli emergoituu aivan uudenlaisia ilmiöitä tai ominaisuuksia. Aatteen kannattajat jakaantuvat kahteen ryhmään sen mukaan onko mahdollista ymmärtää emergenssin luonnetta ja mekanismeja. Toisten mukaan voimme ymmärtää niitä fysikaalisen materian eräänlaisena korkeampana tasona kuten esimerkiksi vedellä höyrynä tai kaasuna. Toisten mukaan taas emme voi ymmärtää sitä, jolloin tajunnanilmiöiden olemassaolo jää ihmiselle ikuisesti mysteeriksi. Vaikka saisimme selville tajunnantilojen aivoperustan, emme silti ymmärtäisi miksi juuri nämä fysiologiset prosessit tuntuvat subjektiivisesti joltakin. (Revonsuo 1996, 300–301.) Tämän ajattelutavan edustajia ovat muun muassa Ilkka Niiniluoto (Rauhala 1996, 35) ja Lauri Rauhala (1997a, 66). Teorian sijoittaminen nimenomaan ominaisuusdualismin pariin kohtaa kritiikin, jossa kysytään kuinka emergoitunut tietoisuus erotettuna aivoista muuttaa asetelmaa, jossa aivo ja mieli on erotettu toisistaan kahdeksi eri substanssiksi. Emergentin materialismin voidaan katsoa kuuluvan substanssidualismiin, riippuen kuitenkin siitä, kuinka itsenäinen asema emergoituvalla tajunnalla annetaan.

3.6.2 Neutraali monismi (kaksoisaspektiteoria)

Teoriaa, jossa maailma koostuu yhdestä perusaineksesta jolla on kaksi erilaista olomuotoa, kutsutaan neutraaliksi monismiksi tai kaksoisaspektiteoriaksi. Kyseisen perusaineen luonne jää tuntemattomaksi, vain sen kaksi havaittavaa olomuotoa (materiaalinen ja mielellinen) tulevat ilmi. (Revonsuo 1996, 301). Neutraali monismi ei ole puhdas materialistinen teoria, koska materialistinen todellisuus on vain sen toinen ilmenemismuoto, samalla tavalla kuin mieli on toinen ilmenemismuoto. Perustava olomuoto jää selvittämättä. Näin se mikä tapahtuu materiaalisessa maailmassa, tapahtuu samanaikaisesti mielen maailmassa. Ilmenemismuoto on vain erilainen. Samalla psykofyysinen ongelma haihtuu, koska ei tarvitse olettaa kausaalista vuorovaikutusta mielen ja ruumiin välille (Solms 1997, 700). Teorian kannattajiin kuuluvat mm. Benedictus Spinoza (Damasio 2003a, 209) ja Mark Solms (Solms 1997, 700).

Neutraalin monismin avulla saadaan kuitenkin uutta näkökulmaa mielen ja aivojen väliseen erotteluun. Aivot ovat siinä ajattelun elin, mutta aivot sinänsä eivät ajattele, vaan ihminen ajattelee aivoilla, samalla tavalla kuin jalat eivät juokse, vaan ihminen juoksee jaloilla. Peruskysymys ei enää olekaan tietoisuuden ja aivotilan välinen suhde, vaan se, mikä tekee aivotilasta intentionaalisen tilan. Yleisellä tasolla vastaus voi olla esimerkiksi, että aivotilan intentionaalisuus perustuu yhteyksiin ympäristön kanssa. Ympäristöllä ymmärretään tässä tapauksessa paitsi luonto, myös sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö. (Määttänen 1995, 119–120.)

Mieli ja ruumis ovat näin saman kulttuurisessa ympäristössä elävän olion eri ilmenemismuotoja. Myös kausaalisuuden merkitys muuttuu oleellisesti. Enää mieli ei aiheuta mitään aivotiloja, eikä toisaalta aivot mitään tajunnantiloja. Enemmänkin tajunnantilat ja aivotilat ovat kaksi eri ilmenemismuotoa oliossa vaikuttavista prosesseista. Toinen ei ole toisen syy, vaan kun toinen ilmenee, ilmenee myös toinen samanaikaisesti.

Neutraali monismi ei sinänsä ratkaise psykofyysistä ongelmaa, vaan muuttaa näkökulmaa. Edelleen jää selvittämättä kuinka aivotilojen ja tajunnallisuuden suhde voidaan selittää, tai toisaalta millaiseksi kokeva olio on ymmärrettävä, että tajunnallisuuden ilmaantuminen siitä ei olisi ongelmallinen. Edelleen voidaan tutkia vastaavuuksia aivotilojen ja tietoisuuden kokemusten välillä, mutta kuitenkin ei ole olemassa selitystä siitä, kuinka

nuo kokemukset syntyvät materiaalisesta perustasta. Ilmaan jää edelleen ratkaisemattomia kysymyksiä, mutta neutraalin monismin avulla päästään kuitenkin tietyllä tavalla eteenpäin kiertämällä ongelma. Itse psykofyysistä ongelmaa ei sinänsä kielletä, mutta sen merkitys käsiteltävän aiheen kannalta muuttuu olennaisesti. Neutraalia monismia voidaan siis pitää tietynlaisena suhtautumisena psykofyysiseen ongelmaan.

3.7 Emergentti materialismi

Koska nykyisin niin sanottu emergentti materialismi on monen tutkijan ja filosofin kannatusta saama teoria, on sitä syytä käsitellä hieman tarkemmin. Sen ilmaantuminen ihmisen ominaisuudeksi selitetään yleensä evoluution kehityksellä. Ihmisestä ja ihmisen aivoista on lopulta tullut niin suunnattoman monimutkainen organismi, että tietoisuus on ilmaantunut. Tietoisuuden tarkoitus on evoluutioteorian mukaisesti edesauttaa ihmisen säilymistä vaaroja vastaan. Ilman tietoisuutta ihminen ei kykenisi niin menestyksekkäästi suojaamaan omaa lajiaan muiden eläinten hyökkäyksiltä. (Damasio 2003a, 206–209.)

Emergenssi käsitteenä viittaa jonkin uuden ilmenemiseen (latinan *emergeo* = tulla esiin, nousta, syntyä, tulla näkyviin). Perinteisesti emergenssin käsitteen yhteyteen on myös kuulunut sanonta ”enemmän kuin osiensa summa”. Näin se voidaan nähdä myös antireduktionistien vastareaktiona kaiken redusoinniseen. Emergenssissä jotakin uutta ilmenee, jota ei voida palauttaa (reduoida) kokonaisuudessaan alempaan selitysteoriaan. (Pihlström 1999, 42.) Rajankäyntiä voidaan myös käydä siitä, onko emergenssi ontologinen vai episteeminen käsite:

” – – onko se [emergenssi] jotakin todelliseen maailmaan kuuluvaa vai onko kyse vain tiedollisesta asiasta, siitä, ettemme kykene kattavasti kuvaamaan sitä perustavaa (fysikaalista) tasoa, jolta kaikki korkeamman tason oliot ja ominaisuudet emergoivat?” (Pihlström 1999, 42-43.)

Fysiikan ja filosofian edustajilla on monesti hyvin erilaiset käsitykset siitä, mitä emergenssillä tarkoitetaan. Fysiikan puolella emergenssi on ”karkeistamista”, jossa siirryttäessä tarkastelutasolta toiselle emme osaa selittää kaikkea uutta joka ylemmällä

tasolla ilmenee (Enqvist 1998, 8). Tämä on tulkittavissa edustamaan episteemistä tasoa. Fysikalistien vastustajat tulevat usein filosofian piiristä. Heidän mukaansa emergenssi ei ole jotakin joka tulee palauttaa alempaan selitysmalliin, vaan emergoitumisessa nousee jotakin uutta, jota yksinkertaisesti ei voida (tai se on ainakin hyvin vaikeaa) palauttaa alempaan selitysteoriaan. Filosofisen äärimuodon mukaan emergenssi luo uuden olemisentason, jolloin ilmaantuu kokonaan uusi substanssi. Näin voidaan puhua substanssidualismista. Ominaisuusdualistit sen sijaan voivat käyttää emergenssiä apuvälineenä selittämään tajunnallisuuden ongelmaa, ilman että he joutuisivat olettamaan uuden substanssin. Emergoitunut tietoisuus on tällöin aivojen ominaisuus.

John Searle tekee jaon eri emergenssien välille sen mukaan, onko emergoituneella tietoisuudella mahdollisuus vaikuttaa aivotilojen muutokseen, vai onko se pelkkä heijastuma, jota ilmankin aivot pärjäisivät. Searle itse asettuu edellisen kannalle, jonka mukaan emergoitunut tietoisuus on aivoprosessista ja –kemiasta ilmaantunutta uutta olemisen muotoa, aivan kuten vedellä on eri muotoja (kiinteä, nestemäinen ja höyrymäinen) lämpötilan mukaan. Emergoitunut tietoisuus on jotakin aivotiloista nousutta, mutta sinänsä hyvin omalaatuista ja itsenäistä olemista. Tällä tietoisuudella ei kuitenkaan ole mahdollisuutta vaikuttaa aivokemian ja neuraalisten tapahtumien prosessiin. Kausaalinen vaikuttaminen ei kuulu Searlen mukaan tietoisuuden ominaisuuksiin. (Hasker 2003, 525–526.)

Käsitys emergentistä materialismista näyttää siis vaihtelevan suuresti eri teoreetikoilla. Sen sijaan että siitä voisi kuvailla yhden yhtenäisen teorian, joudutaan tyytymään eri teoreetikkojen omiin määritelmiin omissa viitekehyksissään.

4 Kehollisuus mielen hoitamisessa

Mielen häiriötiloista kärsivä potilas saa yleensä apua paitsi sanallisen terapian avulla, myös yhä enenevässä määrin lääkehoidon avulla. Aivoihin vaikuttaminen on noussut yhä suuremmaksi hoitomenetelmäksi biologisen tutkimustiedon avulla. Lääkehoito on vain yksi aivojen toimintaan vaikuttava tekijä. Aiemmin ja vielä tänä päivänäkin on käytetty mm. sähköshokkihoitoa sekä lobotomiaa. Näillä on myös saatu usein huomattavia tuloksia potilaan voinnissa. Mieli ja ruumis ovat siis jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa keskenään.

4.1 Kuinka kehollisuuden ja tajunnallisuuden tutkimus riitelee keskenään?

Johannes Lehtosen (1994, 35) mukaan mielen ja ruumiillisuuden kaksijakoisuus ilmenee käytännössä eroina tutkimuksen menetelmissä ja käsitteissä. Hänen mukaansa ihmisen psykofyysinen dualismi on metodologisesti ajatellen annettu tosiasia, joka vain on hyväksyttävä. Tästä seuraa se, että joudumme jakamaan selityksemme kahteen erilliseen malliin, psykologiseen ja biologiseen. Tämän lisäksi joudumme vielä käsittelemään suhdetta, joka näiden kahden ominaisuuden välillä vallitsee. Mielen hoitamisessa pääpaino sijoittuu luonnollisesti tajunnan ja kokemuksen käsittelyyn muun muassa sanojen ja tunteensiirron avulla. Mutta myös biologia on varsinkin viime vuosikymmenten aivotutkimuksen myötä tullut oleelliseksi osaksi mielen häiriöitä tutkittaessa. Valitettavan usein psykologian alan edustajat tyrmäävät liian yksioikoisesti aivotutkimuksen merkityksen korostaen psykologisen kokemuksen erilaisuutta biologiseen nähden. Samoin myös monet biologit sivuuttavat usein psykologien argumentteja aivan liian yksioikoisesti. Psykologia ja biologia on erotettu toisistaan omiksi saarekkeiksi tutkimuksen kentällä. Tätä asiantilaa vahvistamassa ovat olleet kaikki ne tutkijat, jotka pyrkivät selittämään mielen ilmiöt mustavalkoisesti oman tutkimusmetodinsa pohjalta. Tällaista tutkimusta voisi nimittää myös, kuten Lehtonen (1994, 22), kaikkivoipaisuuteen pyrkimiseksi Valitettavasti sitä näkee vielä tänä päivänäkin aivan liian paljon.

Perusongelmaksi näyttää muodostuneen tutkittavan ihmisen kahtiajakautunut olemus, jonka toisen puolen muodostaa psyykkinen ja kokemuksellinen ja toisen puolen ruumiillinen ja biologinen. Tätä eroa taas korostaa näitä puolia tutkimaan erikoistuneiden tieteiden käsitemaailma ja tutkimusmenetelmät. Tämän ilmiön kädenvääntöä voi sitten lukea eri lehtien palstoilta. On syntynyt ihmisestä kaksi erilaista ihmiskuvaa, joita monesti, hieman virheellisesti, kutsutaan myös ihmiskäsityksiksi. Tämä virhe kuvaa vain sitä korostusta kuinka ihminen aletaan nähdä vain oman tieteenalan näkökulmasta. Filosofinen antropologia pyrkii nyt yhdistämään nämä kaksi ihmiskuvaa yhdeksi kokonaisuudeksi ja koettaa toimia jonkinlaisena sovittelijana näiden välillä.¹²

4.2 Peruskysymysten asettelu

Edellä käsitellyn perusteella voidaan määrittellä kysymyksiä, joihin vastaaminen tuo tarkasteltavan ihmiskäsityksen konkreettisesti käsitettäväksi. Ensimmäinen vaatimus on kartoittaa mitä eri olemisetasoja ihmiselle katsotaan kuuluvan, jotta voitaisiin puhua ihmisen kokonaisuudesta ontologisessa mielessä. Koska jokaiseen olemisen tasoon liittyy omanlaisensa tutkimuksellinen metodologia, käsitellään niitä erilaisten näkökulmien kautta. Näin ensimmäinen kysymys kuuluu:

- (1) Mitkä eri näkökulmat tarvitaan määrittämään ihmisen kokonaisuutta?

Koska filosofinen antropologia pyrkii kaikkien näkökulmien yhdistämiseen ja löytämään ihmisen kokonaisuuden, täytyy selvittää myös kuinka näkökulmien yhdistäminen toteutetaan. Eli toinen kysymys muotoutuu seuraavanlaiseksi:

- (2) Kuinka ihmistä tutkivien metodologisten näkökulmien yhdistäminen yhdeksi kokonaisuudeksi toteutetaan?

---

¹² Tämän aihepiirin yhteydessä kaksi olemisen tapaa. Luonnollisesti filosofinen antropologia pyrkii yhdistämään kaikki ihmisen olemisen tavat yhdeksi kokonaisuudeksi, mutta tässä tapauksessa on parempi keskittyä näiden kahden käsittelyyn.

Näkökulmien yhdistyminen yhdeksi kokonaisuudeksi vaatii myös eri näkökulmien kohteena olevien olemisen tasojen vuorovaikutuksien tarkastelun. Kolmas kysymys vastaa tähän:

(3) Kuinka eri näkökulmien olemisen tavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään?

Erityisesti mielen hoitamiseen liittyen on myös määriteltävä perustavat käsitykset. Ensinnäkin kunkin teoreettisen viitekehyksen puitteissa on tarkasteltava mielenhäiriön määritelmää, jonka perusteella ihmisen mieli tulkitaan häiriintyneeksi tai muuten ongelmalliseksi. Kartoitetaan siis sitä tekijää, mihin annettu mielellinen hoito kohdistuu ja mikä samalla on psykoterapeuttisen tutkimuksen kohteena. Neljäs kysymys vastaa tähän:

(4) Mitä mielenterveydellä ja mielenhäiriöllä tarkoitetaan?

Mielenterveys –käsitteen yhdistäminen ihmiskäsitykseen tarkentuu viidennessä kysymyksessä. Aiemmin määritellyistä näkökulmista mielenhäiriön syyt voivat olla erilaiset. Sen johdosta tulee tutkia myös eri olemustapojen roolia mielenhäiriöiden synnyssä ja niiden hoitamisessa.

(5) Mikä osuus eri olemisen tavoilla on mielenhäiriöiden synnyssä ja niiden hoitamisessa?

Ja lopuksi katse kohdistuu itse päätutkimusongelmaan, eli kehollisuuden merkitykseen mielen hoitamisessa. Kysymyksen viisi lähtökohdista tarkastellaan vielä erityisesti kehollisuutta seuraavan kysymyksen mukaisesti:

(6) Mikä osuus kehollisuudella on mielen hoitamisessa?

Seuraavassa tarkastellaan kahta yritystä hahmottaa ihmiskäsitys kokonaisuudessaan. Ensin käsitellään Lauri Rauhalan muodostamaa käsitystä ihmisen kokonaisuudesta, minkä jälkeen tarkastellaan psykoanalyttistä käsitystä asiasta, lähinnä Freudin varhaisiin teksteihin ja Veikko Tähkän kuvaukseen mielen rakentumisesta keskittyen. Vaikka sekä Rauhalalla että psykoanalytikoilla ihmiskäsitys ottaa huomioon kehollisuuden ja tajunnallisuuden, on näkemyksissä myös eroja. Tarkoitus on hakea vastauksia esitettyihin

kysymyksiin ja muodostaa näiden avulla kokonaisvaltaista kuvaa ihmiskäsityksestä ja sen vaikutuksesta mielen hoitamisessa.

5 Rauhalan holistinen ihmiskäsitys

Rauhalan (1983, 24) mukaan seuraavien perusehtojen tulisi täytyä, jotta ihmistutkimuksen ontologinen perusta olisi vakaalla pohjalla:

- (1) Ihmiskäsityksen tulee kertoa millaisissa olemisen muodoissa ihminen todellistuu eli millaista perusluonteista erilaisuutta hänessä esiintyy.
- (2) Ihmiskäsityksen tulee osoittaa millaista problematiikkaa erilaisista olemisen muodoista seuraa ja siten perustella riittävän monipuolinen empiirinen tutkimus.
- (3) Ihmiskäsityksen täytyy osoittaa kuinka eri olemismuodot ovat suhteessa keskenään ja kuinka näistä olemismuodoista tulee holistinen kokonaisuus.

Kohtaa (1) kuvaa Rauhalan kanta, että ihminen on olemassa kolmessa muodossa: kehollisuutena, tajunnallisuutena ja situationaalisuutena. Kohta (3) käsittelee yritystä vastata alussa esitettyyn kysymykseen ihmisen kokonaisuuden muodostamisesta ja siitä kuinka kolme olemuspuolta kuuluu yhteen. Aluksi tarkastellaan kuitenkin kohtaa (2), koska se luo perustan Rauhalan teorialle. Hän keskittyy kahteen ongelmaan. Toinen on jo vuosituhansia muodossa jos toisessa askarruttanut psykofyysinen ongelma, joka johtaa dualismin tarkasteluun. Siinä tarkastelu keskittyy kehollisuuden ja tajunnallisuuden väliseen vuorovaikutukseen. Toinen ongelma käsittelee ihmisen potentiaalin (kehollisuus ja tajunnallisuus) suhdetta tilanteeseensa. Lähinnä tämä merkitsee ihmisen potentiaalisuuden muuttumista aktuaaliseksi tiettyjen ympäristössä vaikuttavien ennakkoehtojen ja tapahtumien ansiosta.

5.1 Mitkä eri näkökulmat tarvitaan määrittämään ihmisen kokonaisuutta?

Rauhala rakentaa teoriansa lähtien liikkeelle Descartesin dualismista ja käyttää hyväkseen myös Edmund Husserlin fenomenologiaa ja Martin Heideggerin eksistenssifilosofiaa. Hän (Rauhala 1974, 150; 1983, 25; 1989, 27) esittää ontologisen väittämän ihmisen kolminaisuudesta, johon kuuluvat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Nämä kolme olemisen puolta ovat erillisiä funktioita, mutta kuitenkin tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Kaikki kolme osapuolta toimivat tasaveroisina tekijöinä, jolloin mikään niistä ei dominoi toista. Yleisesti määriteltynä nämä tarkoittavat seuraavaa:

1. Kehollisuus - Olemassaolo orgaanisena tapahtumisena. Elämää toteuttavien ja ylläpitävien orgaanisten prosessien kokonaisuus. Kehollisuuden problematiikka etsii vastausta siihen miten orgaaninen elämä toteutuu aineellisuudessa. Nämä prosessit ovat mielekkäitä, mutta eivät mielellisiä.¹³ Tutkimus on pohjimmiltaan biokemiaa ja -fysiikkaa. (Rauhala 1996, 85–88.) Ihmiskäsityksen kannalta oleellista on se, että aivot fyysisenä elimenä kuuluvat osaksi kehollisuutta. Keho aivoineen on oltava, jotta tajunnalla olisi elämyksellisyyden orgaaniset perusehdot. (mt., 96.) Toisaalta kehon avulla ihminen eksistoi jossakin paikassa ja ajassa.
2. Tajunnallisuus - Olemassaolo psyykkis-henkisenä kokemuksellisuutena. Tämä on merkitystasojen kehkeytymisen, olemassaolon ja toimivuuden taso ihmisessä. Tajunnallisuuden problematiikka tutkii merkityksen ongelmaa ja on pohjimmiltaan filosofiaa. (mt., 85–88.) Tajunnallisuus on ehto sille, että elämäntilanne ja kehollisuus tiedostetaan oman persoonan ulottuvuuksiksi ja että voitaisiin tajunnan ratkaisuilla säädellä niiden olemisen tapaa ja laatua (mt., 96).
3. Situationaalisuus - Olemassaolo suhteutuneisuutena omaan elämäntilanteeseen. Ihmisen (tajunnallisuuden ja kehollisuuden) suhteutuneisuutta situaatioonsa. Situationaalisuuden problematiikka on monimutkaisempi ja epäyhtenäisempi kuin edellä mainitut, koska situaatio on moniulotteinen ja historiallisesti monikerroksinen.

---

¹³ Mielekäs tapahtuma on ilman tajuntaa tapahtuvien objektien, esimerkiksi solujen tai sisäelinten, tekemää toimintaa ja mielellinen tapahtuma on ihmisen tajunnan piirissä tapahtuva prosessi abstrakteilla symboleilla (Rauhala 1996, 49). Mielekäs - mielellinen erottelusta lisää myöhemmin.

Rauhala yhdistääkin situationaalisuuden käsitteeseen Heideggerin ”Sorge” termin, joka kuvaa välttämättömyyttä ottaa huomioon eksistentiaaliset olemisehtonsa. Nämä olemisehdot määrittyvät ihmisen situaation mukaan. Ne voivat olla abstrakteja tai konkreettisia, käsitellä vaikka yhteiskunnassa vallitsevaa idealistista arvomaailmaa tai maaperän myrkyllisyyttä. Toisaalta saman asian voidaan katsoa vaikuttavan olemisehtona kahta eri kautta. Esimerkiksi ruoka edustaa kehollisuudelle ravintoa ja elämisehtoa ja tajunnallisuudelle kokemuksen aihetta. (mt., 85–88.) Situaatio tarjoaa olemisehdot ja pelitilan kehollisuudelle ja tajunnallisuudelle (mt., 96). Situationaalisen säätöpiirin tarkastelussa ihmiskäsitys eroaa traditionaalisesta ihmiskäsityksestä siten, että edellisessä ihmistä ei voida käsittää ilman maailmaa (Rauhala 1976, 30).

Rauhalan holistinen kokonaisuus sisältää siis kolme erillistä mutta toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevaa tekijää. Mikään näistä ei saa ensisijaista asemaa, joten osatekijät oletetaan tasa-arvoisiksi. Rauhalan situationaalinen säätöpiiri mahdollistaa tutkimusten jakamisen eri tieteenaloille. Holistinen kuva ihmisestä taas kannustaa eri tieteenalojen yhteistyöhön ja vaatii samalla huomioimaan kunnioituksen toisia tiedekuntia kohtaan. Seuraavassa kolmea tekijää tarkastellaan yksityiskohtaisemmin. Kehollisuudessa keskitytään enimmäkseen aivojen rooliin, koska se on aihepiirin kannalta oleellisin.

5.1.1 Kehollisuus

” – – vaikka orgaaninen tapahtuminen on kuinka hienosyistä tahansa, kuten esimerkiksi aivotoiminta, on se aivoissakin olemassa vain konkreettisine elektrokemiallisesti tutkittavina lähivaikutuksina. – – aivojen kuten kaiken muunkin kehollisuuden piirissä tapahtuva adekvaatti (ilmiön perusluonnetta vastaava) empiirinen tutkimus joutuu soveltamaan anatomis-fysiologisia menetelmiä siitä riippumatta, onko kyseessä normaali vai häiriintynyt toiminta.” (Rauhala 1983, 31.)

Ihmisen empiirisesti helpoin tutkittava kohde on keho, joka sisältää monia erilaisia osia, joilla kaikilla on oma tärkeä ja mielekäs tehtävänsä. Sydän pumppaa verta, keuhkot toimivat hapenotossa, punaverisolut sitovat happea itseensä ja kuljettavat sitä eri puolille kehoa. Tässä on vain murto-osa ihmisen sisäisistä toiminnoista, joiden tutkimuksessa on

edistytty, mutta joiden kokonaisvaltainen selitys tuskin koskaan tulee valmiiksi. Kaikkien kehon osien on toimittava täsmällisesti ja tehtävä oma työnsä, jotta ihmisen elämä olisi mahdollista. (mt., 30–31.) Eräs monimutkaisimmista ja mielenkiintoisimmista kehon osista on hermosto ja ennen kaikkea hermoston "keskus" eli aivot. Vaikka kehollisuus tarkoittaakin Rauhalan ajattelussa koko ihmisruumista, keskitytään seuraavassa lähinnä aivojen toimintaan. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että ihminen todellistuu tilanteeseensa kehonsa avulla tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. Aihepiirin huomioonottaminen kuitenkin ohjaa käsittelemään aivoja siellä tapahtuvan mielellisen toiminnan takia.

Aivojen yksi merkitys Rauhalan teoriassa on antaa tajunnalle fysiologinen perusta. Tällöin edellytetään normaaleja terveitä ihmisen aivoja, jotka tekevät elämykset mahdollisiksi. Aivot voivat sairastaa ja niitä voidaan hoitaa esimerkiksi lääkkeillä. Myös eräitä aivoista johtuvia perusvireitä voidaan varioida suotuisammiksi lääkkeiden avulla esimerkiksi terapiaa ajatellen, mutta merkityssisältöjen yksityiskohtainen säätely ei Rauhalan mukaan tällä tavoin onnistu (Rauhala 1998, 144; 160). Hän (1989, 34) painottaa mielekkään ja mielellisen eroa ja täsmentää, että aivojen fysiologiset tapahtumat ovat aina mielekkäitä mutta eivät mielellisiä, koska kyseistä termiä voidaan käyttää vain tajunnasta puhuttaessa. Mielekäs tapahtuma voi olla esimerkiksi verenkierron fysiologinen tapahtuma, jossa sydän pumppaa verta, punaverisolut kuljettavat happea ja verisuonet ohjaavat veren oikeisiin paikkoihin. Kaikki näyttää toimivan mielekkäästi, mutta silti ei tule ajatella, että sydämellä tai punaverisolulla olisi oma mielensä. Mielellinen tapahtuma on ihmisen tajunnassa symbolien avulla tapahtuva prosessi, jolle ei voi antaa yksiselitteistä fysiologista esitystä.

Kehollisuuden tutkiminen psykologian piirissä kuuluu lähinnä neurotieteilijöille, jotka tutkivat ihmisen aivoja ja niissä tapahtuvia prosesseja. Rauhala on kritisoinut paljon neurotieteisiin perustuvaa medikalisaatiota yhteiskunnassa. Vaikka kyseinen tutkimus on aiheuttanut Rauhalan mielestä paljon haittaa, hän näkee siinä omat hyvät puolensa. Aivojen entistä tarkempi tutkiminen valottaa aivojen elimillisiä sairauksia ja niiden syitä. Hän ei siis hylkää neurotieteitä, vaan kunnioittaa niitä omalla tutkimusalueellaan. Hänen mukaansa fysikalistit kuitenkin usein ottavat askeleen jos useammankin valtuutensa ulkopuolelle, jolloin ajaudutaan vaikeuksiin. On paljon häiriöitä jotka johtuvat aivojen ja neuronien puutteellisesta toiminnasta tai aivovauriosta. ¹⁴ Näiden tapausten hoidossa

---

¹⁴ Hyvän näkökulman tällaisiin sairauksiin antaa Oliver Sacksin teos *Mies joka luuli vaimoan hatuksi*.

neurotieteillä on korvaamaton toimintavastuu, joka voi auttaa ihmisiä mielekkään elämän muodostamisessa. Kuitenkin on myös olemassa ongelmia ja häiriöitä, jotka johtuvat esimerkiksi ihmisen elämäntilanteesta tai siinä virinneistä ongelmista. Näitä ongelmia ei voida ratkoa vain välittäjäaineita lisäämällä.

Aivot näyttävät myös säilyttävän fysiologisesti koodaantuneita maailmankuvan sisältöjä, joita kutsumme muistikuviksi. Nykyiset aivotutkimukset erilaisine tietokonekuvauksineen ovat löytäneet paljon samantyyppistä toimintaa eri ihmisten aivokemiassa heidän keskittyessään johonkin tiettyyn tehtävään. Myös oleelliset fysiologiset aivojen osat, kuten wernicken tai brocan alue, näyttävät liittyvän niin vakuuttavasti kuulon ja puheen prosesseihin, ettei aivofysiologian kieltäminen ole Rauhalan mukaan mielekäästä (Rauhala 1996, 91–92).

Tajunnallinen ymmärtäminen on aina myös kehollinen tapahtuma. Kehon tilan, esimerkiksi joissakin yhteyksissä tarpeettoman jännittyneisyyden, toiminta- ja ponnisteluvalmiuden tiedostaminen, voi merkitä orgaaniselle tapahtumiselle askelta kehon rentoutumiseen ja ylimääräisten jännitystilojen poistamiseen. Ymmärtämisessä koettu positiivisuus kuten iloisuus tai vapautuneisuus mahdollistavat kehon spontaanit ja tilanteessa relevantit orgaaniset reaktiot myös entsyymien ja hormonien erityksessä. (Rauhala 1976, 112–113.)

5.1.2 Tajunnallisuus

”*Tajunta* käsitetään tässä kehittelynalaisessa ihmiskäsityksessä inhimillisen kokemisen kokonaisuudeksi. Sen fundamentaalinen struktuuri on *mielellisyyttä*. – Kun sanotaan, että tajunnallisuuden olemus tai perusstruktuuri on mielellisyyttä, tarkoitetaan että, kyseinen ihmisen olemispuoli hypostasioituu (kehkeytyy) tai tulee olemassa olevaksi mielen ilmenemisessä ja niiden keskinäisessä organisoitumisessa.” (Rauhala 1989, 29.) (kursivointi Rauhalan)

Toinen puoli Rauhalan holistisessa kokonaisuudessa on tajunnallisuus. Se sisältää ihmisen ajattelutoiminnan ja henkiset (psykykkiset) tekijät, kuten tunteet ja merkityssuhteet. Se on siten ehkä lähimpänä Rauhalan omaa työtä psykiatrian parissa. Hänen useat kirjansa ja tutkimuksensa käsittelevät juuri tajunnallisuutta ja sen häiriöitä. Tämä liittyy läheisesti tajunnan hoitamiseen ja on juuri psykiatria, joka pyrkii selvittämään ihmisen ajattelumaailman lukkiutumia ja vääristymiä. Tajunnallisuus on monesti jaettu tiedostamattomaan ja tiedostettuun osaan. Samoin tekee myös Rauhala.

Rauhala (1996, 41) tukeutuu Eino Kailan jaotteluun tajuinen vs. tajuton, joista edellä mainittu jakaantuu vielä tietoiseen ja tiedostamattomaan. Hänen mukaansa Kailalla tajuton tarkoittaa lähinnä niitä ihmisen orgaanisia tapahtumia, joihin ei missään olosuhteissa liity elämyksiä. Esimerkiksi solun aineenvaihdunta, jakaantuminen ja punaverisolujen valmistus ovat tajuttomia tapahtumia. Rauhala ottaa tämän ontologiseksi lähtökohdakseen ja erottaa näin panpsykismistä. Perusteluiksi hän toteaa merkityksellisyyden luomisen mielessä. Mistään fysikaalisesta rakenteesta ei voi johtaa ihmiselle luontaista merkityksen antoa tapahtumille. Jos kasvi näyttää toimivan tietoisesti (tajunnallisesti, kohti päämäärää) luodessaan siemenen ja tiputtaessaan sen, jotta elämä jatkuisi lajin osalta, ei tämä kuitenkaan merkitse, että kasvi olisi tajuinen olio (ainakaan ihmiselle käsitettävissä olevana tajuisuutena). Ihminen luo nämäkin merkitykset omassa tietoisuudessaan. Ihminen siis näyttää projisoivan kukan mielellisyyden luontoon samalla tavalla kuin tulkitsee toisten ihmisten toiminnan joksikin päämäärän omaavaksi toiminnaksi tarkkaillessaan heidän tekemisiään. Yleisesti ajatellaan, että kokemusta eli tajuntaa voi olla vain sellaisella elävällä organismilla, jolla on hermosto ja aivot. (mt., 41–43.) Tajuisilla olioilla edellytetään edes jonkinlaista alkeellista kokemusta omasta tilastaan ja ympäristöstään. Tällaista kokemusta ovat esimerkiksi nautinto ja kärsimys. On mahdollista ajatella joillakin korkeamman tason eläimillä, kuten koiralla, olevan tämän laatuista kokemuksia niiden reagoidessa vahingoittaviin ärsykkeisiin elinympäristössä, mutta esimerkiksi tuolille ihminen ei aseta tajunnallisia kokemuksia sitä määritteleviksi kvaliteeteiksi. (Rauhala 1997a, 64.) Kokemuksellisuuden sijoittaminen jollekin eläimelle on hyvin hankalaa, koska sen todentaminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Toisaalta myös kokemuksellisuuden puute on mahdotonta todentaa. Näin ainoaksi vaihtoehdoksi jää käyttää todennäköisyyksiä ja oletuksia.

Tiedostamaton on ollut esillä paljon etenkin Sigmund Freudin psykoanalyttisestä teoriasta johtuen, mutta se on askarruttanut myös huomattavan kauan ennen häntäkin. Freudin jaottelu tiedostamattomaan ja tiedostettuun, sekä se seikka, että hänen mukaansa tiedostamaton on hyvin vahvasti muokkaamassa elämyksellisiä ilmiöitä, on erityisesti kiinnittänyt huomiota tiedostamattoman tutkimiseen. (Rauhala 1996, 68–73.) Nykypsykologiassa kuitenkin varsinaista tiedostamaton/tiedostettu erottelua ei tehdä, vaan tietoisuus nähdään ennemminkin yhtenäisenä jatkumona, jonka toinen ääripää on tiedostamaton ja toinen tiedostettu. Psykoterapian tehtävänä onkin usein saavuttaa tiedostamaton ja tuoda se tietoisuuden tarkasteltavaksi. Kokemus (mt., 76–78) on Rauhalan mukaan tiedostamatonta, kun se ei esiinny oivaltuneena tietoisessa maailmankuvassa. Tajunnan tiedostamattomat sisällöt saavat merkityksensä tietoisuutensa tulkitsemana. Rauhala (1998, 36–40) korostaa sitä, että on tärkeää olla sekoittamatta tiedostamatonta ja tajutonta toisiinsa. Tajuton on ei-noeettista, elämyksistä vapaata toimintaa kuten verenkiertoa, kun taas tiedostamaton on kokemuksista kumpuavaa merkitystä, joka voi manifestoitumisen myötä vaikuttaa ihmisen maailmankuvaan. Tämä erittely nousee hyvin merkittäväksi myöhemmin käsiteltävässä psykofyysisen ongelman käsittelyssä.

Yksi tajunnallisuuden keskeisimmistä käsitteistä Rauhalalla on intentionaalisuus, joka yhdistää reaalisessa maailmassa esiintyvät asiantilat tajunnalle ilmeneviksi rakenteiksi. Rauhala (1996, 44–45) määrittelee intentionaalisuuden tajunnallisen kokemuksen ominaisuudeksi viitata johonkin itsensä kannalta ulkopuoliseen kohteeseen. Hän jakaa intentionaalisuuden latenttiin (tiedostamattomaan) ja manifestoituun (tiedostettuun) intentionaalisuuteen. Hänen mukaansa esimerkiksi psykoanalyysin yksi tehtävä on pyrkiä tekemään latenttia intentionaalisuutta manifestoiduksi. Näin ihmisen tiedostamattomat tekijät tulevat käsiteltäviksi ja ihminen voi alkaa työstää näitä. Monesti jo pelkkä toistuvan häiriön havaitseminen jostakin aiemmin tiedostamattomasta tekijästä johtuvaksi auttaa hoidettavan ihmisen rauhoittumiseen.

Kaikki mielellinen tapahtuminen ei kuitenkaan ole intentionaalista. Rauhala (mt., 45) huomauttaa Max Scheleriin viitaten, että on olemassa myös epäintentionaalista kokemusta, jossa kokemus ei periaatteessa viittaa mihinkään ulkopuoliseen kohteeseen. Tällaisia ovat esimerkiksi pyhyys, autuus, onnellisuus, tyytyväisyys ja ikävystyneisyys. Näiden kokemusten voidaan nähdä viittaavan väljästi johonkin kohteeseen, mutta ero tulee siinä, että ihminen tekee tämän tulkinnan jälkikäteen. Konsertissa musikaaliseen nautintoon

antautuneena kuulija ei koe sitä, mistä se on tai mihin se viittaa. Jos siinä tilanteessa yritetään tehdä kokemuksesta intentionaalinen, turmeltu se taatusti. Epäintentionaalisille kokemuksille näyttääkin olevan tyypillistä se, että ne eivät siedä intentionalistamista. Tämä epäintentionaalisen kokemuksen olemassa olo tuo Rauhalan (mt., 46–47) mukaan viitteen siitä, että ihminen ei ole vain intentionaalista tietoa muodostava olento, vaan hän voi, saa ja hänen tulee kokea myös tiedollisesti jäsentymätöntä ja selittämätöntä.

5.1.3 Situationaalisuus

”Situationaalisuudella ihmisen olemassaolon muotona tarkoitetaan ihmisen kietoutuneisuutta todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta ja mukaisesti. – – Situationaalisuus ihmisen olemassaolossa on – asiaa vähän yksinkertaistaen – käsitettävä siten, että kietoutuessaan *situationsa rakennetekijöihin eli komponentteihin* ihminen samalla tulee sellaiseksi kuin niiden luonne edellyttää.” (Rauhala 1989, 35.) (kursivointi Rauhalan)

Situationaalisuus on ympäristötekijöiden huomioonottamista. Jokaisella ihmisellä on omanlainen elämäntilanne ja -historia, jonka ansiosta kaikki ihmiset ovat erilaisia yksilöitä. Tämä johtaa varsinkin mielenterveydellisessä hoitotyössä yksilön kunnioittamiseen ja liittyy vahvasti Rauhalan kritiikkiin keskiarvoistavaa ihmiskuvaa vastaan. Rauhalan situationaalisuuden määrittelyssä näkyy vahvimmin hänen eksistentiaalinen suuntautuneisuutensa.

Ihminen edellytetään Rauhalan teoriassa aluksi pelkäksi mahdollisuudeksi, jolla ei ole vielä mitään empiirisiä määreitä. Tässä Rauhala käyttää saksankielestä peräisin olevaa, ja jo Heideggerin käyttämää termiä, ”Dasein” (Da = siellä, Sein = oleminen). Termillä viitataan ihmiseen joka on maailmassa potentiaalina, mutta jonka muotoutumista joksikin ei vielä tiedetä. Näin Dasein on apukäsite, jonka edellytetään kohtaavan situaatiossaan omat eksistenssiksi realisoitumisen ehtonsa. Näitä asia- ja sisältötekijöitä jotka vaikuttavat ihmisen daseiniin, kutsutaan faktisuudeksi (Faktizität, facticity). Faktisuutta ovat silloin kaikki ne asiantilat ja tilanteet, joiden piirissä ihmisen eksistenssi realisoiuu, kuten esimerkiksi situaatiossa tapahtuva myrkytys tai peritty lahjakkuustekijä. Rauhala liittää

tähän vielä esiymmärtäneisyyden käsitteen, joka merkitsee etukäteisesti annettuja rajaehdoja ja suuntavalmiuksia sille, miten kehollisuus ja tajunnallisuus niiden omissa rakenteissa reaalina ja empiirisesti kuvattavilla tavoilla organisoituvat. Eksistenssin realisoituminen tilanteiden komponenttien rakennemuotoja vastaavaksi on juuri esiymmärtäneisyyttä. (Rauhala 1976, 78–80.) Kun ihmisen eksistentiaaliset olemassaolon ehdot ovat sellaiset, joissa hän todellistuu ravinnon ja veden puutteen alaisena, on hänellä psykologisesti tarkastellen ravinnon ja veden etsimisen tarve, jolloin eksistenssillä on motiivi ajatella näitä asioita ja toimia niiden edellyttämällä tavalla. Filosofisesti motiivi on siten jokin tilanteiden komponenttien valikoituneisuuden vaihe, johon eksistenssin keho ja tajunta dialektisesti "vastaavat". (mt., 104.)

Situaation rakennetekijät tai komponentit määrittävät paljon sitä, millaiseksi ihminen tulee. Osa komponenteista määräytyy kohtalonomaisesti. Ihminen ei voi esimerkiksi valita mihin sukupuoleen, rotuun tai kansakuntaan hän syntyy. Myöskään luonnonmullistuksiin joutuminen ei aina ole arvattavissa. Toisaalta yksilö voi vaikuttaa toisiin tekijöihin. Hän voi esimerkiksi valita aviopuolisonsa, työnsä, harrastuksensa tai kaverinsa. Komponentit voidaan jakaa myös ideaalisiin ja konkreettisiin. Ensin mainittuja ovat esimerkiksi arvot ja normit, henkisen ilmapiirin muodot, uskonnolliset ja aatteelliset virtaukset ja ihmissuhteet koettuina sisältöinä. Jälkimmäisiä taas ovat esimerkiksi ravinteet, saasteet, bakteerit, maantieteelliset ja ilmastolliset olosuhteet, työpaikkojen ja kotien ulkoiset puitteet ja kaikkinaiset reaalit inhimillisen kanssakäymisen muodot. Näille kaikille eri komponenttien sisällöille Rauhala antaa yhteisen nimen faktisuus. (Rauhala 1989, 35.)

Faktisuuden valikoituminen tilanteeseen on kaiken kokemista koskevan tutkimuksen lähtökohta. Rakkauden hurman kokemiseen tarvitaan rakkauden kohde ja pelon tuntemiseen tarvitaan tilanteeseen valikoitunut pelottava komponentti, joka merkitsee esiymmärrystä ihmisen varsinaiselle tajunnalliselle kokemukselle. Tietynlainen faktisuus voidaan ymmärtää myös kehon kannalta esiymmärrykseksi, koska se ei tapahdu kehon oman toiminnan kautta eikä sen tuottamana, vaan se on kehon toiminnan edellytys.

5.2 Kuinka ihmistä tutkivien metodologisten näkökulmien yhdistäminen yhdeksi kokonaisuudeksi toteutetaan?

Rauhala nimittää ihmiskäsitystään ”monopluralistiseksi” ja ”holistiseksi”. Näistä kahdesta ”monopluralistinen” kuvaa teorian koostumista tietyistä osasista ja ”holistinen” lisää tähän ihmisen kokonaisvaltaisuuden korostamista. Pyrkinessään muodostamaan kuvan ihmisen kokonaisuudesta Rauhala itse asiassa purkaa ihmisen kolmeen eri osaan (pluralismi), jolloin ihminen nähdään aina kerrallaan kustakin näkökulmasta käsin. Toisaalta Rauhala on myös monisti, eli hän näkee ihmisen yhtenä olentona. Tämä näkemys ihmisestä perustuu ajatukseen kolmen eri olemuspuolen liittymisestä yhteen muodostettaessa ihmisestä teoreettinen kokonaisuus. Kukin olemismuoto on empiirisessä katsannossa otettava täysipainoisesti huomioon kuvaamalla ja selittämällä sitä tuon olemismuodon perusstruktuuria vastaavasti. Samalla kuitenkin edellytetään, että ihminen on kokonaisuus.

Käsite ”holistisuus” vie tietyllä tavalla hieman erilaiseen kokonaisuuteen. Sanan etymologia tarkoittaa teoriaa, jossa elävä olento on orgaanisten tai muunlaisten tekijöiden summaa suurempi kokonaisuus (Valpola 2000, 440–441). Pohjasanana on kreikan ”holos”, joka on usein suomennettu tarkoittamaan kokonaista. Rauhalalla (1983, 21) se korostaa pyrkimystä perustella ihmisen kokonaisvaltaisuutta ja näin ollen tasoittaa edellä tehtyä pluralistista erottelua. Kun monopluralistinen viittaa osien erilaisuuteen, viittaa holistisuus ihmisen kokonaisuuteen. Kokonaisuuden muodostuminen eri osasista vaatii tarkastelua näiden osasten välisistä vuorovaikutuksista; tässä yhteydessä lähinnä tajunnallisuuden ja kehollisuuden välisestä vuorovaikutuksesta, jonka ytimenä on psykofyysinen ongelma.

On osaltaan hämmentävää, että ihminen on ontologisesti käsitettävissä samanaikaisesti sekä pluralistiseksi että myös monistiseksi. Rauhalan tapa hahmottaa ihmisen ontologista pohjaa on siis teoreettisesti tarkastellen jännitteinen. Toisaalta Rauhala korostaa näkemystä, jossa yhtä ihmistä voi tutkia vain tietyistä näkökulmista kerrallaan, siis tutkimusmetodin mukaisilla tutkimusmenetelmillä. Näin yhden kokonaisen ihmisen tarkasteluun tulee useita erilaisia näkökulmia, joilla jokaisella on oma oikeutuksensa ja informatiivinen puolensa. Tämä on tietysti totta, mutta voidaan perustellusti kysyä missä suhteessa ihminen on yksi kokonaisuus. Rauhalan teoria hajottaa ihmisen ainakin kahteen (kehollisuus ja tajunnallisuus), tietyllä tavalla kolmeen (edellisten lisäksi situationaalisuus)

olemisen tapaan. Tarkastelu täytyy kiinnittää olemuspuolia yhdistäviin tekijöihin. Eli kysymyksen (3) aihepiiriin.

5.3 Kuinka eri näkökulmien olemisen tavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään?

Rauhalan kolme olemispuolta vuorovaikuttavat keskenään jatkuvasti. Tämä vuorovaikutus luo ihmisen kokonaisuuden ymmärtämiseen oman luonteensa. Rauhala on omistanut psykofyysiselle ongelmalle lähes koko tutkijanuransa. Näin ollen sen merkitys nousee huomattavaksi. Käsiteltävän aiheen kannalta kaksi muuta vuorovaikutusväliä, eli tajunnallisuus - situationaalisuus ja kehollisuus – situationaalisuus, jäävät vähemmälle huomiolla, aivan kuten Rauhalan omissakin kirjoituksissa.

5.3.1 Kehollisuuden ja tajunnallisuuden välinen vuorovaikutus

Tunteiden kohdalla Rauhala (1998, 78) ajattelee, että jokainen situationaalisuuden mukanaan tuoma merkityskokemus on myös aivotila. Merkityksen aivokemiallinen vastaavuustila kulkeutuu neuraalisen ja hormonaalisen järjestelmän välityksellä kehoon, jolloin orgaaniset prosessit sisäelinten avulla kiihdyttävät tai rauhoittavat kehoa. Merkitys itse ei kuitenkaan kulkeudu mihinkään tajunnasta. Rauhala ei siis tyrmää tunteiden ja aivojen tilojen välistä yhteyttä, mutta korostaa että aivojen fysiologisilla toiminnoilla ei voida selittää tunteita kokonaan. Aivot antavat perustan tunteiden kokemiselle, mutta tunteet itse tulevat merkitysten kautta yksilön situationaalisen tilanteen mukaisesti. Tajunnassa ilmeneviä merkityssuhteita ei kuitenkaan aivotiloista löydy. Aivotilat mahdollistavat merkitysrakenteiden syntymisen, mutta itse merkitykset jäävät aivotutkijoilta selvittämättä. Tunteet ovat yleensä intentionaalisia eli ne viittaavat johonkin situationaalisuudesta riippuvaan tekijään kehon ulkopuolella tai kehossa. Esimerkiksi viha, pelko ja rakkaus viittaavat aina johonkin. Pelon intentioiva merkitysluonne ei Rauhalalla kuitenkaan johdu pelon fysiologiasta. Hänen mielestään usein aivojen fysiologiasta puhuttaessa tulkitaan väärin tunteiden selittyvän pelkästään aivojen fysiologisesta tilasta.

Rauhala ehdottaakin termien täsmentämistä siten, että merkitysten ollessa kyseessä puhuttaisiin tunteesta, ja yleisellä tasolla tunteista puhuttaessa, jolloin fysiologiaa ja merkityksiä ei ole erotettu toisistaan, käytettäisiin sanaa *emootio*. (Rauhala 1996, 130–131.)

Aivojen yksi merkitys Rauhalan teoriassa on antaa tajunnalle fysiologinen perusta. Tällöin edellytetään terveitä ihmisen aivoja, jolloin normaalit elämykset ovat mahdollisia. Aivot muuntavat ympäristöstä tulevat fyysiset värähtelyt elämyksellisiksi kvaliteeteiksi, jonka yhteydessä tulee eteen psykofyysinen ongelma. Sen suhteen Rauhala (1997a, 66) sitoutuu emergenttiin materialismiin. Hän pitää ihmisen tietoisuutta ja merkitysongelmia palautumattomina aivojen fysiologisiin tiloihin, mutta kuitenkin huomauttaa, että tietoisuus on mahdollista vain aivojen avulla. Tästä muuntamisen prosessista ei Rauhalan mukaan kuitenkaan voi tietää vielä mitään. Ero kehollisuuden ja tajunnallisuuden välillä on oleellinen. Rauhala kirjoittaa:

"Olemassaolon muotojen välinen siirtymä käsitetään hyppäksenomaiseksi eikä tasajatkuiseksi liukumiseksi." (Rauhala 1974, 32.)

"Mitään liukumaa toisesta toiseen ei ole. Yhtäältä on mykkä tajuton fyysinen ja toisaalta merkitykset tästä fyysisestä. Ero fyysisen olion ja toisaalta sitä edustavan ideaalisen merkityksen, kuten käsitteen välillä, on loogisesti jyrkkärajanen ja silloittamaton." (Rauhala 2001, 6.)

Tämä huomio on tärkeä tarkasteltaessa kehon ja ruumiin suhdetta. Paitsi että teoria kiinnittyy näin selkeästi substanssidualismiin, niin katse kiinnittyy myös vuorovaikutukseen, joka näiden kahden olemassaolon muodon välillä toteutuu. Jos kysymyksessä on "hyppäksenomainen" siirtyminen olemassaolon muodosta toiseen, herättää se kysymyksiä tämän hyppäksen määrittelystä. Tähän ongelmaan Rauhalalla ei ole antaa vastausta, eikä se luonnollisesti ole edes vaadittavissa. Rauhalan suhde psykofyysiseen ongelmaan on siis substanssidualistinen, jossa mielellisyys emergoituu aivotapahtumista. Tämä emergoitumisen mahdollisuus on ihmiselle tullut evoluution tuloksena (Rauhala 2001, 6) ja sen lopullista luonnetta ei ole mahdollista selvittää, ainakaan lähiaikoina.

Rauhala hylkää selväsanaisesti type – type tai token – token –tyyppiset vaihtoehdot toteamalla:

”Maailmankuvan merkitysten ja aivofysiologisten kuvausten välille voidaan nykyisin parhaassa tapauksessa löytää joitakin korrelaatioita, mutta fysikaalisilla kausaalisuhteilla ei tajunnan sisäisiä merkityssuhteita voida periaatteessakaan kuvata eikä selittää. Mahdoton on myös hyväksyä käsitystä, että merkitys ja jokin aivoprosessi olisivat identtisiä.” (Rauhala 1997a, 66.)

Samalla myös kaksoisaspektiteorian mukainen näkemys poistuu käytöstä. Sen mukaanhan mieli ja aivotapahtumat ovat saman prosessin eri puolia ja näin ollen kyseessä on yksi ja sama tapahtuma. Käytännössä Rauhala alleviivaa substanssidualistista näkemystään, vieläpä niin, että tajunnallisuuden autonomisuus korostuu. Vaikka Rauhala näkee kaksoisaspektiteorian sinänsä hyväksyttäväksi teoriaksi, tekee hän myös rajanvetoa sen ja oman teorian välillä:

”Aspekteista puhuttaessa olisi kuitenkin nykyistä paremmin selvennettävä niiden perusluonne ja yhdessäoleminen. Aspekteista ihmisen tutkimuksen ontologisina perusteina puhuttaessa ei voitane tarkoittaa objekteille omistettavien attribuuttien kaltaisia entiteettejä tai esinemäisiä olioita.” (Rauhala 1976, 39.)

”Identiteettioletus, jonka mukaan osapuolia ei erilaisina olemismuotoina olekaan, vaan kyseessä olisi vain saman ilmiön kaksi erilaista kuvaustapaa (mallin: planeetta Venus = iltatähti ja aamutähti mukaan) koko ongelma kielletään. Mainittu analogiaksi tarkoitettu asetelma on tässä yhteydessä huono, sillä se ei tavoita olennaisinta psykofyysisen parisuhteen ongelmasta. Ei aamutähti eikä iltatähti tiedä toisistaan mitään. Kumpi siis vastaisi psykofyysisen ongelman tietävää parikkia.” (Rauhala 2001, 4.)

Kausaalisuhteen puolesta Rauhala on kriittinen. Syyn ja seurauksen olisi oltava selvästi erotettavissa toisistaan, jotta kausaalisuhde voisi olla todettavissa. Näin ei kuitenkaan psykofyysisessä ongelmassa hänen mukaansa ole laita. Hän kirjoittaa:

”Holistisen ihmiskäsityksen katsannossa ihmisen olemispuolet eivät kuitenkaan ole erillisiä siten kuin kausaalisuhde edellyttäisi. Ne ovat yhdessä paljon intiimimmällä tavalla kuin kausaalisuhteessa oletetaan, koska ihmisen olemisen muodot juuri omalla keskinäisellä yhteydellään konstituivat toisensa tässä kokonaisuudessa.” (Rauhala 1983, 46.)

Kehollisuuden ja tajunnallisuuden vuorovaikutuksessa keskeisimmälle sijalle nousee psykofyysinen ongelma ja Rauhalalla sen ratkaisu on emergentti materialismi. Näiden kahden olemuspuolen asema ei kuitenkaan ole Rauhalan (2001, 6) mukaan tasa-arvoinen. Rauhala kirjoittaa:

”Ihmisessä itsessään keho aivoineen on tajunnan välttämättömänä ehtona ontologisesti tajuntaa primarisempi, mutta tieto-opillisesti tajunta on primarisempi.” (Rauhala 2001, 6.)

Tämä eronteko on hyvä huomata Rauhalan ajattelussa. Aivot ovat hänelle siis ontologisesti edellytys sille, että on olemassa tajunta. Mutta jotta tämä tai mikään muukaan tarkastelu on mahdollista, täytyy tarkastelun tapahtua tajunnallisuudesta käsin merkityssuhteilla, niin että ihminen luo merkityksiä esimerkiksi aivojen tapahtumille. Tieto-opillisesti ihminen on siis sidottu tajunnallisuuteen, joka taas on sidottu ontologisesti kehollisuuteen.

Tiivistetysti Rauhalan ihmiskäsityksen kehollisuutta ja tajunnallisuutta koskeva teoria seuraa substanssidualistista kantaa, jossa tajunnallisuus ja kehollisuus ovat molemmiin suuntaisesti vuorovaikutuksessa keskenään. Tajunnallisuus on evoluution ansiosta muotoutunut ihmisen (substanssinomaiseksi) ominaisuudeksi ja sen muodostuminen aivotiloista tapahtuu emergenssin avulla. Itse emergenssi prosessi pysynee ihmiselle ainaisena arvoituksena, mutta oleellista on, että sen avulla tajunnallisuuteen tulee jotakin, joka ei palaudu (reduoidu) aivotiloihin.

5.3.2 Tajunnallisuuden ja situationaalisuuden välinen vuorovaikutus

Jos kehollisuuden ja tajunnallisuuden välistä vuorovaikutusta määrittelee suhde psykofyysiseen ongelmaan, on tajunnallisuuden ja tilanteen välisen vuorovaikutuksen määrittelevä tekijä intentionaalisuus. Vaikka aivojen tutkiminen on kehittynyt huomasti, asettaa Rauhala tutkimuksen tulokset tajunnan selittäjinä kyseenalaisiksi. Aivotutkijat ovat saaneet suhteellisen tarkkoja tuloksia siitä, millaisia fysiologisia tiloja aivoissa esiintyy tietyn ajattelu- tai kokemusprosessin aikana. Nämä fysiologiset tilat eivät kuitenkaan itse aiheuta ihmiselle viittauksia mielen ulkopuolelle. Merkityksiä ja intentionaalisuutta emme siis voi johtaa kausaalisesti aivotiloista, vaikka ne näyttävätkin toimivan tietyllä yhteydellä elämyksiin.¹⁵ Ratkaisevaa elämysten tulkinnassa on situationaalisuus, jonka olemassaolo vaatii intentionaalisuuden heräämistä. Tällöin elämyksellisessä tilassa oleva mielellinen aines alkaa hahmottua jonkin tilanteen olion tai tapahtuman edustajaksi. Merkitystajunnan synty olisi nyt nähtävissä elämyksellisen tilan ja siinä aluksi kätkeytyneenä olevan mielen sekä maailman kohtaamispaikassa. (Rauhala 1996, 91–92.) Rauhala (mt., 44) määrittelee intentionaalisuuden tajunnallisen kokemuksen ominaisuudeksi viitata johonkin itsensä kannalta ulkopuoliseen kohteeseen. Tällöin esimerkiksi pelkotila muuttuu intentionaalisuuden avulla pelkämästä fysiologisesta tapahtumasta ihmisen elämykseksi, joka johtuu ajatuksesta uhkaavan tekijän olemassaolosta.

5.3.3 Kehollisuuden ja situationaalisuuden välinen vuorovaikutus

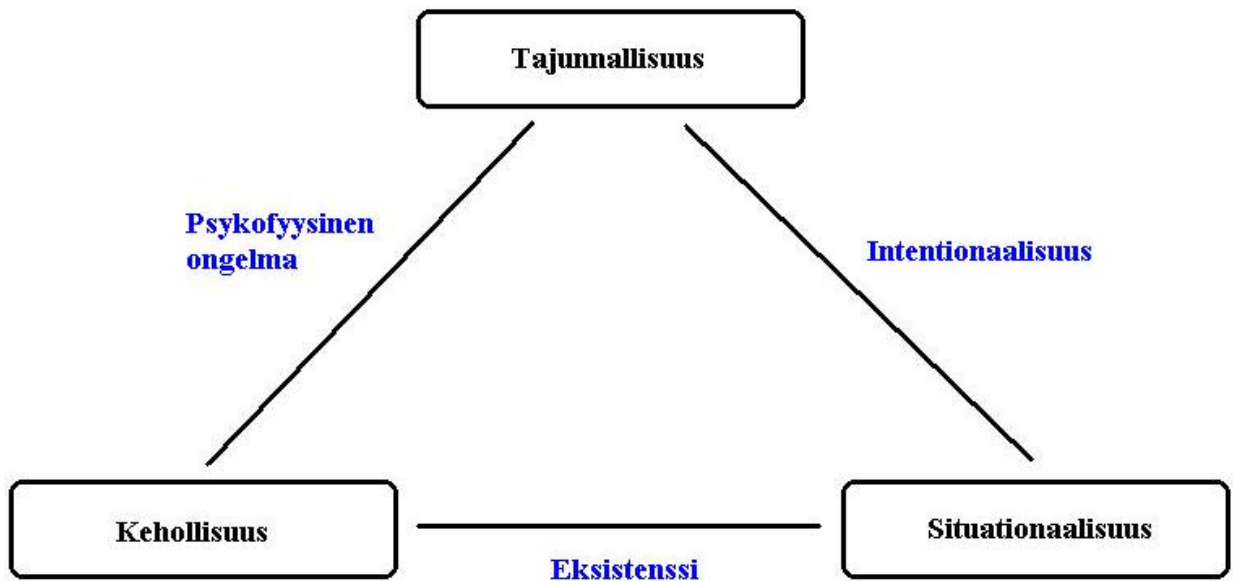
Situationaalisuuden ja kehollisuuden vuorovaikutus määrittyy eksistoinnin käsitteellä. Ihmisen keho on reaalisesti olemassa ajassa ja paikassa, jossa vallitsevat tietyt elämisen ehdot ja realiteetit. Toisin sanoen ihmisellä on aina tietty elämäntilanne, jossa hän toimii. Situaatiossa on aina omanlaisensa perusehdot eksistoinnille, jotka osaltaan vaikuttavat kehollisuuteen ja tajunnallisuuteen. Jos esimerkiksi elinympäristössä on fyysistä väkivaltaa, näkyy se kehollisuudessa erilaisina fyysisinä vammoina ja tajunnallisuudessa

---

¹⁵ Intentionaalisuus Rauhalalla tarkoittaa tajunnallisen kokemuksen ominaisuutta viitata johonkin itsensä kannalta ulkopuoliseen kohteeseen (Rauhala 1996, 44). Intentionaalisuudesta lisää myöhemmin.

intentionoimisen avulla muodostettuina merkityssuhteina. Tai jos ympäristössä on haitallisia myrkkyjä, näkyy se kehollisuudessa erilaisina somaattisina oireina.

Rauhalan esittämän kolmen olemispuolen välistä vuorovaikutusta määrittelee siis kuvan 1 mukaisesti osaltaan näkökulma psykofyysiseen ongelmaan, intentionaalisuus ja eksistoininen.

Kuva 1. Rauhalan kolme olemispuolta ja niiden väliset vuorovaikutussuhteet

5.4 Mitä mielenterveydellä ja mielenhäiriöllä tarkoitetaan?

Rauhalan muodostama ihmiskäsitys kattaa siis kehollisuuden ja tajunnallisuuden lisäksi myös situationaalisuuden. Siirryttäessä tarkastelemaan mielen rakentumista ja siinä tapahtuvia häiriöitä, situationaalisuus saa lähinnä ärsykemaailman roolin. Ihminen hahmottaa maailmaansa intentionaalisuuden avulla, jonka lähtökohta on tajunnassa ja kohteet situaatiossa. Näiden välille syntyy merkityssuhteita. Rauhalan teoria mielenhäiriöistä ja maailmankuvan yksityiskohtaisesta rakentumisesta vaatii tarkastelua hänen näkemykseensä merkityssuhteiden synnystä aina havainnosta lähtien, ja sitä kuinka

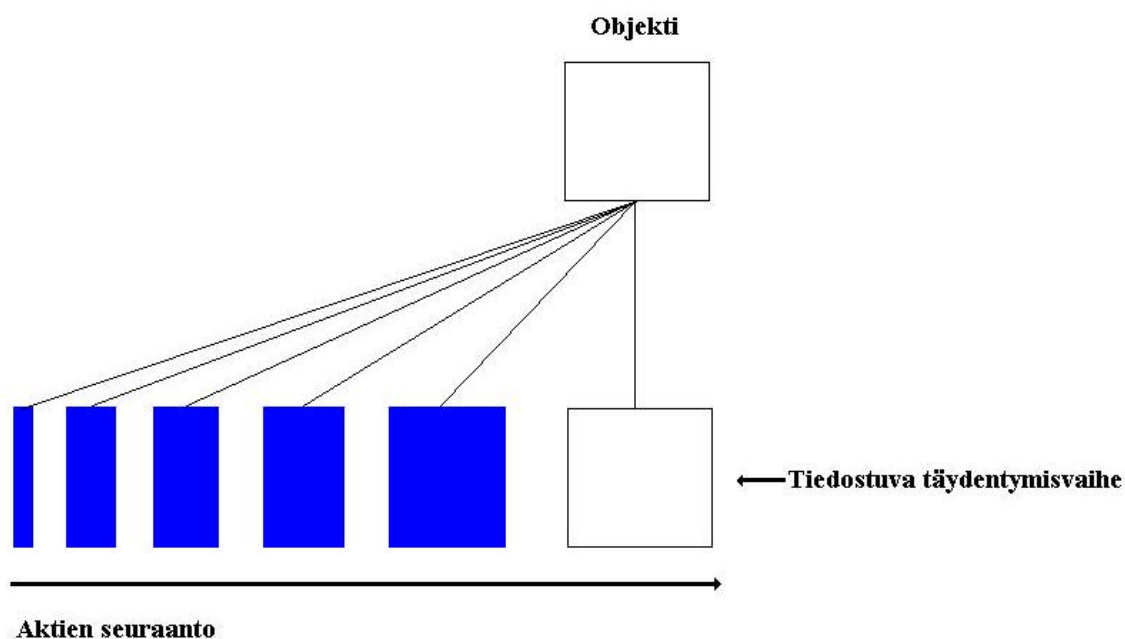
ihmisen tajunta järjestelee niitä kokonaiseksi maailmankuvaksi. Näin voidaan saada tarkempaa tietoa siitä prosessista jonka avulla sekä "normaali" että "epänormaali" psyyke rakentuu.

5.4.1 Havaitsemisesta ja maailmankuvan rakentumisesta

Ihmisen havainnointi tapahtuu Rauhalan (1974, 55) mukaan orgaanisten aistielinten ja psyykkisten tajuntaominaisuuksien yhteistyönä. Havaitseminen lähtee ns. havaitsemisen aktista ja aktiseuraannosta. Akti on havaintoa jostakin objektista tai asiantilasta, joka täydellistyy tajunnassa ajan myötä alun epämääräisestä "jonkin" havaitsemisesta lopun kokonaisen objektin ymmärtämiseksi ja merkityssuhteen muodostumiseksi muuhun maailmankuvaan (aktiseuraanto). Toispäin ajateltuna merkityssuhteen käsitetään todellistuvan ensisijaisesti mielen oivaltumisen välähdyksinä, joita kutsutaan akteiksi.¹⁶ Merkityssuhde ja akti erottuvat toisistaan siten, että akti on elementaarisempi entiteetti. Jotta merkityssuhde olisi, täytyy aina edellyttää vähintään yksi mielen ilmenemisen akti.

---

¹⁶ Mieli käsitteenä saa tässä yhteydessä erityisluontoisen merkityksen jossa se erotetaan erityisesti tajunnan käsitteestä. Mieli (noema) on tajunnassa oleva operatiivinen perusyksikkö (Rauhala 1996, 37) tai mielellinen reaalisisältö (Rauhala 1998, 35).

Kuva 2. Havainnon vaiheittainen muodostuminen (Rauhala 1974, 56)

Mielen ilmeneminen tajunnan aktien oivaltuvina välähdyksinä edellytetään lyhyiksi nythetkiksi. Todellisuuden objektista tarjoutuva mielellisyys ajatellaan aikaulottuvuudessa vaiheittaiseksi. Näin tajunnanvirta on käsitettävä oivaltuvien välähdysten eli aktien seuraantona. (mt., 55.) Aktiseuraantojen avulla ihmisen tajuntaan tulee pikkuhiljaa tiedostuksen taso eri aktityypeissä kuten sinisyydessä, arvokkuudessa, kovuudessa ja niin edelleen. Tämä näkyy mm. havaintokokeessa, jossa ihmiselle annetaan välähdyksenomaisesti tietoa objektista. Esimerkiksi "k" -kirjainta tarkastellessa aluksi aktivoituu jonkin objektin tiedostus, sitten ajallaan viivamaisuus, kirjaimeksi tunnistaminen, "k" -kirjaimeksi tunnistaminen ja lopulta pieneksi k:ksi tunnistaminen. Sama ilmiö voidaan todeta muidenkin objektin ominaisuuksien kohdalla. Maljakkoa tarkastellessa omia tiedostuksen tasoja tulee esimerkiksi pisaramaisuudessa, arvokkuudessa, sinisyydessä ja lasisuudessa. (Rauhala 1974, 58.)

Ennen kuin objekti tiedostetaan joksikin, on sen havainto aina jossakin osavaiheessa tunnistuksessa ja näin ollen erotettavissa täydentyneestä mielestä. Tällöin Rauhala puhuu mielikarakteristiikasta tai noemaattisesta karakteristiikasta (mt., 59). Aktivälähdysten seuraantoa, jossa mielikarakteristiikka ei ole vielä psyykkisesti tiedostunutta, kutsutaan

fenomenologiassa passiiviseksi, ja jo täydentyntä vaihetta ja mielen suhteutumista toiseen mieleen aktiiviseksi. Kun mielikarakteristiikka muotoutuu merkityssuhteiksi ja niiden väliseksi verkostoksi syntyy koetun maailman kokonaisuus, joka saa fenomenologiassa nimen konstituutio.

Havainto ei kuitenkaan ole kaikilla ihmisillä samanlainen, vaan saman esineen voi nähdä hyvin monella eri tavalla. Tämä selittyy ihmisen ajassa tapahtuvalla merkityssuhteiden rakentumisella. Eri ihmiset kokevat erilaisia asioita elämässään ja näin myös muodostuva maailmankuva, jonka pohjalta asioita tarkastellaan, rakentuu eri tavalla. Ihmiselle muodostuu ”horisontteja”, joiden ”läpi” havainnot suoritetaan. Horisontteja on monenlaisia ja -tasoisia. Osa niistä on tiedostumattomia ja osa tiedostuneita. Edellä kuvattu ”k” - kirjaimen hahmottuminen voidaan ajatella myös horisonttien aktivoitumisen avulla. Kukin oivallus (viivamaisuus, kirjainmaisuus jne.) vastaa aina uuden horisontin aktivoitumista kunnes lopulta on päädytty k -kirjaimen horisonttiin ja esitetyn objektin mielelliseen täydentymiseen. Jollei akteissa esiintyisi jotakin jo tunnettua ja tiedettyä horisonttina, ei mielen lisääntyvä jäsentyminen olisi käsitettävissä. (mt., 62–63.)

Ihmisen tajunta omaa siis merkityssuhteista koostuvan struktuurin tai rakenteen, jossa olevien horisonttien läpi ihminen tulkitsee aktien välityksellä maailmaa. Jokainen tajunnassa tapahtuva mielen ilmeneminen muuttaa merkityssuhteita ja horisontteja. Horisontin muodostusta voidaan havainnollistaa klassisella ensivaikutelman muodostamisella. Kun tapaamme uuden ihmisen, ovat ensimmäiset minuutit ratkaisevan tärkeitä sen kannalta millaisen kuvan ihmisestä saamme. Jos hän käyttäytyy tönkeästi, häntä koskeva horisontti tulee kielteisesti varautuneeksi. Tämän horisontin tai ensivaikutelman muuttaminen voi olla vaikeaa, vaikka todellisuudessa henkilö saattaa olla huomattavasti ystävällisempi kuin horisonttimme antaa ymmärtää. Muutoksen vaikeus johtuu niistä tulkinnoista, joita esiymmärryksemme takia teemme väärin. Voimme esimerkiksi tulkita kielteisestä horisontista johtuen jonkun henkilön hyvän teon mielistelyksi tai taka-ajatuksia sisältäväksi teoksi.

5.4.2 Intentioiminen merkityssuhteiden avulla

Ihmisen koettu maailma on Rauhalan mukaan ymmärtämisen kokonaisuus, joka todellistuu intentioimisen tajunnallisessa toiminnassa (Rauhala 1974, 78). Intentioiminen on tässä ajattelun, tuntemisen, uskomisen ja muun tajunnallisen toiminnan selittämistä siten, että tarkoitetaan rakennetta ja sisältöä yhdessä. Esimerkiksi psykoterapian kohteena oleva neuroottinen kokemus ja psykoterapeuttinen tutkimus ovat intentioimista (mt., 50). Siihen liittyvät oleellisesti merkityssuhteet, koska ne ovat sen välineitä. Merkityssuhde koostuu yksinkertaisimmillaan kolmesta tekijästä: objektista tai asiasta, mielestä joka siitä ilmenee, sekä tajunnasta jolle mieli on. Kun tajunnassa tulee ilmi jokin mieli joka asettuu yhteyteen tietyn objektin tai asian kanssa niin, että se ymmärretään joksikin kyseessä olevan mielen avulla, on merkityssuhde todettavissa. (mt., 50–51.)

Näin esimerkiksi pallo joka havaitaan kuuluvaksi jalkapallo -nimisen pelin yhteyteen sisältää merkityssuhteen. Kyseisiä merkityssuhteita voi olla luonnollisesti samasta objektista monenlaisia (mt., 51). Sama pallo voidaan nähdä koristeeksi kirjahyllyssä, tunteita sisältäväksi muistoksi jostain tietystä tilanteesta tai rojuna lattialla. Merkityssuhteita voi olla siten samasta esineestä eri laatuksia kuten tunnepitoisia, rationaalisia ja niin edelleen.

Maailmankuva koostuu erilaisten merkityssuhteiden verkostosta, jolloin eri mielillä on yhteyksiä toisiin mieliin. Intentioiminen on näiden merkityssuhteiden tarkastelua ja tutkimista. Kaikki näistä suhteista eivät ole tiedostuneita ja selkeitä, vaan mukana on aina myös hämäämpiä, vääristyneitä, virheellisiä ja puutteellisia merkityssuhteita. Merkityssuhteet kuitenkin rakentavat ihmisen koetun maailmankuvan, jonka mukana ihmisellä on muodostunut erilaisia horisontteja, jotka taas vaikuttavat uuden tiedon omaksumiseen ja näin ollen myös maailmankuvan muokkaamiseen.

5.4.3 Psyykinen häiriö käsitteenä

Edellä on kuvattu maailmankuvan rakentuminen aktiseuraannosta kokonaiseksi koetuksi maailmaksi. Vaiheet, jotka ovat johtaneet maailmankuvan rakentamiseen, voivat olla

erilaisia eri ihmisillä johtuen situaatiosta ja historiallisesta kokemisesta. Kun on käsitys siitä kuinka mieli rakentuu, voidaan helposti ajatella myös psyykkisen häiriön rakentumisen lähes samoilla osasilla kuin millä "terve" psyyke rakentuu. Määriteltäessä mikä on psyykkistä häiriötä, täytyy ensin selvittää mikä on "normaali" tai "terve" psyyke.

Rauhala (1998, 132–134) hyökkää "mielisairaus" käsitettä vastaan. Hänen mukaan mielelliset häiriöt eivät ole sairauksia, vaan ennemminkin elämäntaidollisia ongelmia. "Sairaus" tai "tauti" termit ovat tulleet lääketieteen puolelta ja ovat adekvaatteja nimenomaan somaattisissa häiriöissä. "Mielisairaudeksi" kutsutun häiriötilan oireet ovat yleensä tyyliään seuraavia: "itsetunnon epävakaisuus", "ahdistuneisuuden kokemus", "tunnekylläisyys", "ihmissuhdehankaluudet", "korostunut syyllisyyden tunne", "pelkotilat", "euforia" ja niin edelleen. Nämä oiretilojen nimitykset näyttävät suurelta osin kuuluvan ryhmään, jolle voisi aivan yhtä hyvin antaa otsikon "elämäntaidolliset ongelmat". Rauhala haluaa tehdä eron sairauden ja yksilön kokemuksellisen häiriötilan välille. Hänen mielestään kehollisia vammoja ja mielellisiä häiriöitä ei ole syytä kutsua samalla termillä. Lääketieteen asema ja sen suhteellisen hyvät tulokset somaattisten häiriöiden hoidossa ovat johtaneet Rauhalan mielestä vääristyneeseen käsitykseen, että myös mielelliset merkitysongelmat olisivat selitettävissä lääketieteen keinoin joko somaattisesti tai fyysikaalisesti. Esimerkiksi skitsofreniaa ja masennusta on koettu selittää välittäjäaineiden määrästä johtuvaksi. Todennäköisempää Rauhalan (mt., 136–137) mukaan kuitenkin on, että esimerkiksi skitsofrenia on peräisin useimmiten merkitysongelmista ja välittäjäaineiden muutos joka havaitaan, on ennemminkin seurausta kuin syytä. Vaikka aivofysiologinen puutteellisuus edesauttaa virheellisten ja vajaiden informaatiotietojen muodostumista, ei se Rauhalan mielestä kuitenkaan voi olla skitsofrenian ainoa syy. On oltava myös skitsofreenistä kokemusta, joka sisältää merkitysuhteita. Näiden merkityssuhteiden avulla ihminen yhdistää kokemukset muuhun tietoisuuteensa ja maailmankuvaansa. Samoin esimerkiksi ahdistuneisuus voidaan katsoa johtuvan elämäntilanteesta johtuvista merkitysongelmista, jonka takia myös ruumis reagoi ensin aivojen ja lopulta myös koko kehon avulla esimerkiksi jännittyneisyyden lisääntyessä.

Rauhala (1976, 112–113) esittää, että hoitoa annettaessa tämä ajatusmalli toimii toisinkin päin. Tajunnallinen ymmärtäminen on siis aina myös kehollinen tapahtuma. Kehon tilan, esimerkiksi joissakin yhteyksissä tarpeettoman jännittyneisyyden, toiminta- ja ponnisteluvalmiuden tiedostaminen voi merkitä orgaaniselle tapahtumiselle askelta

rentoutumiseen. Ymmärtämisessä koettu positiivisuus kuten iloisuus, vapautuneisuus jne. mahdollistavat kehon spontaanit ja tilanteessa relevantit orgaaniset reaktiot myös entsyymien ja hormonien erityksessä. Toisin sanoen jokainen situationaalisuuden mukanaan tuoma merkityskokemus on myös aivotila. Merkityksen aivokemiallinen vastaavuustila kulkeutuu neuraalisen ja hormonaalisen järjestelmän välityksellä kehoon, jolloin orgaaniset prosessit muuttuvat. Mutta on huomattava, että merkitys itse ei kulkeudu mihinkään tajunnasta. (Rauhala 1998, 78.) Kuten aiemmin tuli esille, Rauhala ei tyrmää tunteiden ja aivojen tilojen yhteyttä, mutta korostaa että aivojen fysiologisilla toiminnoilla ei voida selittää tunteita kokonaan. Aivot antavat hänen (1996, 130–131) mukaansa perustan tunteiden kokemiselle, mutta tunteet itse tulevat merkitysten kautta yksilön situationaalisen tilanteen mukaisesti. Tunteet ovat yleensä intentionaalisia eli ne viittaavat johonkin situationaalisuudesta riippuvaan tekijään kehon ulkopuolella tai kehossa. Esimerkiksi viha, pelko ja rakkaus viittaavat aina johonkin. Pelon intentioiva merkitysluonne ei siis johdu aivojen fysiologiasta, vaan jostakin pelottavasta tekijästä ihmisen subjektiivisessa maailmankuvassa. Usein kuitenkin tunteista ja aivojen fysiologiasta puhuttaessa tulkitaan väärin tunteiden selittyvän pelkästään aivojen fysiologisesta tilasta. Rauhala ehdottaakin termien täsmentämistä siten, että merkitysten ollessa kyseessä puhuttaisiin tunteesta ja yleisesti tunteista puhuttaessa käytettäisiin sanaa *emootio*.

Merkitykset muodostavat Rauhalan mukaan oman olemassaolon tasonsa, joka erottuu selvästi aivojen fysiologiasta.¹⁷ Tällöin myös vallitsevat aivan erilaiset lait kuin aivofysiologian piirissä. Periaatteessa aivoja voidaan hoitaa somaattisesti esimerkiksi lääkkeiden avulla jos niissä ilmenee orgaanisia häiriöitä. Tällöin aivot käsitetään "instrumentiksi", jonka avulla merkitykset luodaan. Lääkkeen vaikutusta Rauhala vertaa alkoholin käyttöön, jossa nautitun alkoholin jälkeen ihmisen tunnetila muuttuu oleellisesti ja velat tuntuvat saatavilta (Rauhala 1997b, 39). Humalatilasta stimuloi ja rauhoittaa samaan tapaan kuin lääketieteessä käytetyt täsmälääkkeet, mutta elämäntilanteessa esiintyviä negatiivisia, kuten ahdistavia, pelottavia, huolestuttavia ynnä muita sellaisia, merkitysaiheita lääkkeet ja alkoholi eivät silti poista. Rauhala huomauttaakin seuraavasti:

---

¹⁷ Rauhala kannattaa ns. emergenssiä materialismia, jossa aivojen fysiologiasta erittyy tai emergoituu korkeampi aste eli tajunta. Kuinka tämä tapahtuu, siitä ei Rauhalan mukaan saada ehkä koskaan varmuutta.

"Kun situaatiossa on onnettomia asiantiloja, joista tarjoutuu mainitunkaltaisia merkityksaiheita, ja kun tajunnassa niistä syntyy epäsuotuisia merkityksiä, ei aivoissa tarvitse olla mitään vikaa. Päinvastoin, ne toimivat silloin hyvin." (Rauhala 1997b, 39.)

5.4.4 Terve mieli terveessä ruumiissa

Rauhalan (1976, 110) määritelmä terveestä ihmisestä perustuu ihmisen olemisen häiriöttömään toteutumaaan ts. siihen että ihminen eksistoi oikein. Eksistenssi on Rauhalan mukaan "normaali" silloin kun hänen tajunnassaan ei esiinny negatiivista kokemistapaa edustavia merkityssuhteita, kuten esimerkiksi kärsimystä, ahdistuneisuutta, epärealistisuutta; eikä toisaalta kehossa orgaanisia vaurioita tai elintoiminnallisia virhefunktioita. Joskus yksilön oma kokemus ei kuitenkaan riitä, vaan ihminen voi tuottaa toisille tai itselleen vaaratilanteita ollen esimerkiksi maanisessa häiriössä, jolloin hän itse voi olla varsin tyytyväinen sen hetkiseen olotilaansa. Tällaisessa tapauksessa ulkoapäin tuleva normi on painavampi, mutta peruslähtökohtana tulee olla ihmisen oma eksistenssi, jota sovelletaan aina kun mahdollista.

Rauhalan (mt., 110) mukaan terve psyyke korostaa sitä humanismin periaatetta, että ihmisten täytyy hyväksyä enemmän erilaisuutta toisissa ihmisissä. Jos ihminen on tyytyväinen elämäänsä ja ei aiheuta vaaraa tai kärsimystä itselleen eikä muille, niin siinä tapauksessa ihminen on määritelty psyykkisesti terveeksi.

5.4.5 Psyykkinen häiriö

Kun Rauhalan ajatteluun on tutustunut, alkaa pikkuhiljaa muodostua kuva mielellisistä häiriöistä, joita voidaan tarkastella kahdelta suunnalta. Toisaalta psyykkistä häiriötä voidaan katsoa ihmisen auttamisen näkökulmasta, jossa tulee nimenomaan tarkastelun kohteeksi situationaalinen säätöpiiri ja elämäntaidolliset ongelmat. Mutta toisaalta psyykkistä häiriötä voidaan tarkastella myös filosofisesti, jolloin oleelliseksi nousee

merkityssuhteiden rakentuminen ja siinä tapahtuvat häiriöt. Tämä ohjaa tarkastelemaan siis enemmän tajuntaa ja kokemuksia.

Jos terve mieli syntyy merkityssuhteiden "oikeanlaisesta" järjestäytymisestä, voidaan tulkita että psyykinen häiriö syntyy sitten niiden "vääränlaisesta" järjestäytymisestä. Erilaisia häiriöitä voidaan ajatella olevan esimerkiksi vääristynyt merkityssuhde tai tiedostamattomasta merkityssuhteesta heijasteleva muu tajunnan häiriö. Rauhala itse erittelee muutamia diagnooseja seuraavilla tavoilla:

"Neurooseissa ja psykooseissa koettu maailma on vääristyneesti, puutteellisesti ja erilaisten kriteerien kannalta virheellisesti artikuloitunut." (Rauhala 1974, 44.)

"Esim. ahdistus on fenomenologisesti puhuen sitä, että tässä tuskaisessa tajunnallisuuden tilassa koettu mieli on selkeytymätön tai se ei ainakaan näytä asettuvan suhteeseen mihinkään. Koetusta maailmasta puuttuu siltä osin selkeä merkityssuhde." (mt., 54.)

Psyykinen häiriö tulee todennettavaksi juuri koetun maailman merkityssuhteissa; toisin sanoen se on ajallisuudessa rakentunutta epäsuotuisaa ymmärtämistä (mt., 75). Mitä epäselvempiä tai epärealistisempia vääristymiä merkityssuhteissa on, sitä vakavammasta psyykkisestä häiriöstä on kysymys (mt., 44).

Näin Rauhala muodostaa psyykkisestä häiriöstä kokonaisuuden, joka rakentuu pelkästään tajunnan ja ympäristön kanssakäymisen vaikutuksesta. Tämän mielellisen häiriön hoitokeinona on keskustelevalle psykoterapialle, jossa autettava intentioi omaa kokemusmaailmaansa auttajan (esimerkiksi psykiatri) avustuksella ja ohjauksella. Lääkkeiden käyttö rajoittuu puhtaassa mielellisessä häiriössä korkeintaan halutun mielentilan saamiseen (esimerkiksi psykoottisissa tilanteissa). Jos mielenhäiriön syy on todennettavissa esimerkiksi aivovaurioon tai muuhun fyysikaaliseen poikkeavuuteen, hoito voi kuulua siinä tapauksessa vaikka neurologiselle asiantuntijalle, joka voi tarvittaessa tukeutua myös keskusteluapuun. Hoito yleensä tulisi toteuttaa niin, että ihminen tulee otettua kokonaisuutena huomioon. Tämä tarkoittaa monesti yhteistyötä eri tahojen (yleislääkäri, psykiatri, sosiaalityöntekijä ja niin edelleen) kanssa.

Se kuinka merkityssuhteiden vääristymät lopulta syntyvät, tuntuu kuitenkin jäävän hieman hämäräksi. Onko kyseessä kenties erilaisten puolustautumismekanismien toiminta uhkatilanteissa, kuten jonkin asian kieltäminen tai muuttaminen tajunnalle suotuisammaksi? Yksi syy, joka Rauhalan kirjoituksista voidaan tulkita, on vaillinainen havainto jossa mielikarakteristiikka ei täydenny kokonaiseksi merkityssuhteeksi niin, että se suhteutuisi ongelmattomasti muuhun merkityssuhdeverkostoon. Näin tuloksena on vääristynyt ja tiedostamaton tekijä, joka voi heijastella niin, että myös tietoisuus vääristyy. Toinen merkityssuhdeverkoston häiriö tuntuisi olevan ristiriitaiset havainnot esimerkiksi toisesta ihmisestä. Jos aluksi (aiemmin käsitellyn esimerkin mukaisesti) on saatu kielteinen horisontti jotakin ihmistä kohtaan, voi uudet erilaiset havainnot vääristää merkityksiä niin, että myönteinen teko tulkitaan kielteisen horisontin avulla esim. taka-ajatuksia sisältäväksi toiminnaksi. Vaikka tässä tilanteessa tuskin psyykkisen häiriön kriteerit eivät täytykään, voidaan kyseinen merkityssuhteiden järjestyminen kokea esimerkillisenä alkutapahtumana, joka voi johtaa samantyyllisiä "virheellisiä" tulkintoja tehtäessä vakavampiin seurauksiin, kuten esimerkiksi harhakäsityksiin.

5.5 Mikä osuus eri olemisen tavoilla on mielenhäiriöiden synnyssä ja niiden hoitamisessa?

Mielenhäiriön syntyminen tai kehittyminen on Rauhalalla riippuvainen monesta tekijästä. Kehollisuus voi olla epäsuorasti aiheuttamassa psyykkistä häiriötä, vaikka somaattinen aivosairaus ei varsinaisesti olekaan psyykinen häiriö. Se kuitenkin aiheuttaa oireita, joita psykologiassa on totuttu pitämään psyykkisinä häiriöinä. Rauhala kirjoittaa:

”Aivojen normaali toiminta on tietenkin kokemuksen suotuisuuden yksi välttämätön ehto. Siksi mahdollisten hermostollisten sairauksien hoito on tarpeen, jotta taattaisiin tältä osin maailmankuvan suotuisuus.” (Rauhala 1998, 160.)

Aivot antavat tajunnalle sen normaalin toiminnan perustan. Jos aivot ovat vaurioituneet, on oletettavissa häiriöitä myös tajunnallisuudessa. Silti psyykkisen häiriön varsinainen syy ei tässä tapauksessa ole merkityssuhteiden puutteellinen tai virheellinen tulkinta, vaan aivojen fysiologinen heikkous.

Tajunnallisuuden suhde psyykkisen häiriön syntyyn käsiteltiin jo aiemmin. Tiivistettynä se on merkityssuhteiden vääränlaista järjestäytymistä, josta yksilö tai läheiset kokevat kärsivänsä. Merkityssuhteet jotka ovat väärin järjestäytyneet, muodostavat tulkintahorisontin, jonka mukaan ihminen tulkitsee ympärillä tapahtuvaa ja toimii sen mukaisesti. Tällaisen tulkintahorisontin vääristyneisyys johtaa poikkeavaan käyttäytymiseen ja muunlaiseen psyykkiseen kärsimykseen.

Situationaalisuus mielenhäiriön taustalla taas ilmentää ihmisen ympäristössä olevien tekijöiden merkitystä. Jos esimerkiksi yksilön kotona tapahtuu toistuvasti perheväkivaltaa, on ihmisen masentuneisuuden syy helposti nähtävillä. Tällaisessa tapauksessa aivojen serotoniinin tasapaino aivoissa muuttuu toisarvoiseksi. Huomio on kiinnitettävä sosiaaliavun piiriin, jossa puututaan yksilön kotielämään ja sen turvallisuuteen. Vaikuttava tekijä voi olla tietysti mikä muu ympäristössä negatiivisesti ilmenevä seikka, kuten maaperän myrkyllisyys, läheisen kuolema, lopputyön tekemisen vaikeus tai muu elämäntilanteesta johtuva asiantila.

5.6 Mikä osuus kehoillisuudella on mielen hoitamisessa?

Mieli ja keho ovat Rauhalan teoriassa täysin erilaisia tutkimus ja –hoitokohteita. Ihmisen mieltä hoidettaessa hän korostaa merkityssuhteiden hoitamista ja vastustaa aivojen liiallista korostamista. Tämä näkyy selvimmin hänen medikalisaatiovastustuksessaan, joka on muodostunut hänen yhdeksi pääteesikseen psykiatrian toimikentällä.

Rauhalan (1998, 139) mukaan medikalisaatio on kulttuurissamme esiintyvä omalaatuinen tendenssi lääketieteellistymiseen ihmistä koskeissa tutkimuksissa ja sovelluksissa. Nykyisen lääketieteellisen kulttuurin asema on niin vahva, että siitä on tullut ihmisen hyvinvoinnin määrittelevä ja sitä yksin hoitava instituutio. Muun muassa psykologit, kasvattajat, sosiaalityöntekijät, teologit ovat kokeneet olevansa vain lääketieteelliselle terveydenhuollolle alistettuja teknisiä apulaisia ilman omaa pätevyysaluetta. Kuinka medikalisaatio sitten on saanut tällaisen vallan? Rauhala esittää lähtökohdaksi ihmistutkimuksessa parin viimeisen vuosisadan vallinnutta yksipuolista materialismia, joka

pitää pelkistetyksi ihmistä vain orgaanisena elämänä, joka on kuvattavissa täydellisesti biologian avulla. (mt., 140–141.) Medikalisaatiota on puolusteltu sillä, että sairaus- tai tautidiagnoosin antaminen poistaa yksityiseltä ihmiseltä syyllisyyttä ja helpottaa siten hänen kokonaistilaansa. Lääketieteellinen ajattelu toimisi siten moraalisen vapahtajana. Omakohtaisen vastuun pois ottaminen ihmiseltä ei välttämättä ole pelkästään hyvä asia, varsinkaan lievissä neuroottisissa oireissa. Toinen medikalisaation puolustelu koskee ihmisen kokonaisuuden omaksumista, jonka vuoksi kuvauskielenkin tulisi olla yhdenmukaista. Tässä ihminen oletetaan kuitenkin homogeeniseksi, joka ei pidä Rauhalan mukaan paikkaansa ja puolustelu on näin ollen kestävä. Tautiajattelua on puolusteltu lääkkeiden toimivuudella ja tuloksilla. Tämä kuitenkin on näennäistä, koska mielellisissä asioissa käsitellään merkityksiä subjektin maailmankuvassa. Näitä merkityksiä ei tietenkään voida lääkkeillä hoitaa, vaan lääkehoito on aiheellista vain jos aivot ovat somaattisessa mielessä sairaat. Somaattiset ja mielelliset häiriöt on siis erotettava toisistaan. (mt., 143–144.)

Tästä syystä mielen hoitamisessa esimerkiksi lääkkeiden käyttö jää hyvin vähäiseen asemaan. Somaattista hoitoa tulisi Rauhalan (mt., 143–144) mukaan antaa silloin kun aivot elimenä ovat sairaat ja mahdollisuus normaaliin kokemusmaailmaan muuten menetetään. Toinen mahdollisuus käyttää lääkkeitä on varioida hoidettavan potilaan mieli paremmin vastaanottamaan psykoterapeuttista hoitoa esimerkiksi erilaisissa vakavissa maanisissa tai depressiivisissä häiriöissä. Aivojen merkitys on siis puhtaasti antaa perusta mielelliselle toiminnalle eli tajunnallisuudelle.

On kuitenkin hankala määritellä se, milloin aivot ovat sairaat ja milloin kysymyksessä on psyykinen häiriötila. Hyvä esimerkki on masentuneisuus ja siihen liittyvä ”serotoniini” -nimisen välittäjäaineen määrä aivoissa. Sen puutteen on katsottu yleisesti korreloivan masennuksen kanssa. Tästä ei kuitenkaan voida tietää, onko serotoniinin alhainen taso masennuksen syynä vai masennus serotoniinin vähenemisen syynä. Ero on ratkaiseva. Jos aivoissa serotoniinia erittävän elimen toiminta on puutteellinen ja aiheuttaa serotoniinin tason alenemisen, joka taas omalta osaltaan aiheuttaa psyykkisen masennuksen, niin syy tulisi luokitella elimelliseen sairauteen. Jos taas merkityssuhteissa esiintyvät asiantilat masentavat ihmistä, joka näin aiheuttaa serotoniinin tason alenemisen, on silloin kysymyksessä psyykinen häiriö.

Oleelliseksi Rauhalan ajattelussa muodostuu kuitenkin se, että kehollisuus on tärkeää sinänsä ottaa kokonaisuudessa huomioon, mutta silti sen toimivalta yltää harvoin psyykkiseen kokemukseen. Tajunnallisuus, joka käsittelee merkityssuhteita ja mieliä maailmasta, ei käytä aivoja muuta kuin välineellisesti. Tässä kaikessa näkyy hyvin selvästi humanistinen ote, joka alleviivaa ihmisen vapautta ja autonomisuutta oman toimintansa ohjaajana. Näitä ihmisen perusominaisuuksia vaarantavat tieteenalat ja näkemykset saavat Rauhalalta tuomion. Näitä näkemyksiä edustavat esimerkiksi erilaiset reduktiiviset materialismit ja toisaalta myös psykoanalyttinen, varsinkin freudilainen näkemys, joissa ihmisen autonomisuus asetetaan merkittävällä tavalla kyseenalaiseksi. Seuraavassa tutustutaan toiseen näistä eli psykoanalyttiseen ihmiskäsitykseen.

6 Psykoanalyttinen ihmiskäsitys

Psykoanalyttinen ajattelu on perinteisesti keskittynyt hyvin vahvasti mielen hoitamiseen itsenäisenä kokonaisvaltaisena järjestelmänä. Varsinainen ihmiskäsityksen pohdinta ei ole kuulunut siihen, vaan psykoanalyttikot ovat halunneet keskittyä omaan ydinosaamiseensa. Psykoanalyttista ihmiskäsitystä on kuitenkin pohdittu joidenkin ajattelijoiden kirjoituksissa (esimerkiksi Lehtonen 1988). Seuraavassa lähtökohdaksi otetaan psykoanalyysin oppi-isän Sigmund Freudin varhainen luomus *Entwurf einer Psychologie* (1896) eli tieteellisen psykologian projekti. Freud piti tämän kirjoituksen poissa julkisuudesta, mutta tutkimus on osoittanut, että erityisesti *Die Traumdeutung* (1900) – teos, ja erityisesti sen seitsemäs luku, pitää sisällään paljon sen ajatuksia. Myöhemmin esiteltävä neuropsykoanalyttinen yhteisö on myös ottanut hyvin paljon vaikutteita kyseisestä kirjoituksesta.

6.1 Mitkä eri näkökulmat tarvitaan määrittämään ihmisen kokonaisuutta?

Sigmund Freudin tieteellinen projekti käsittelee tietoisuuden selittämistä ihmisen neurofysiologian avulla. Alun perin Freud aloitteli neurologina ja lääkärinä erikoistuen aivojen tutkimukseen. Seuraavassa hahmotetaan ihmiskäsitystä jota Freudin voidaan tulkita käyttäneen oman teoriansa taustalla.

Freudin ihmiskäsitystä on pidetty usein pohjimmiltaan biologismiin taipuvaisena. Freud itse ei varmaankaan olisi tästä pahastunut, olihan hän myös neurologi. Yksi biologismin ja toisaalta myös jollain tasolla fysikalismin puolesta puhuva tekijä on Freudin tieteellinen projekti *Entwurf einer Psychologie*. Siinä Strachey tulkitsee Freudin jakavan aivojen toiminnan tarkastelun toisaalta biologiseksi ja toisaalta mekanistiseksi:

” It is worth noticing that all through the present work Freud groups the explanations of the phenomena he is studying under two headings: ‘mechanical’ and ‘biological’. – – By ‘mechanical’ – – he means that the phenomenon in question is determined directly by contemporary physical events; by ‘biological’ he means that it is determined genetically – by its survival value for the species.”¹⁸ (Freud, 1981, 305)

Biologinen viittaa tässä siis ihmisen orgaaniseen taustaan, jossa vaikuttavat toisaalta perityt ominaisuudet kuin myös ihmisen halut, jotka syntyvät biologisesta alkuperästä. Mekanistinen taas viittaa aivotutkimuksen pragmaattiseen havainnointiin, jossa pätevät luonnontieteelliset mittausmenetelmät. Ihminen on tällaisessa tapauksessa objektiivinen tutkimuskohde, jonka käyttäytyminen korreloi aivojen sen hetkiseen fysikaaliseen tilaan.

---

¹⁸ Vapaa suomennos: On hyvä huomata, että läpi kyseisen työn Freud niputtaa tutkittavien ilmiöiden selitykset kahden otsikon alle: ”mekanistinen” ja ”biologinen”. – – ”Mekanistisella” – – hän tarkoittaa kyseessä olevan ilmiön suoraa riippuvuutta samanaikaisista fysikaalisista tapahtumista; biologisella hän tarkoittaa että se on geneettisesti riippuvainen – lajin selviytymisen kannalta.

Fysiologinen (mekanistinen) näkemys tuntuu antavan Freudilla pohjan biologisille toiminnoille ja biologiset taas psyykkisille toiminnoille.¹⁹ On hankala sanoa, ajatteliko hän tässä jonkinlaista emergenttistä ominaisuutta. Se on ainakin yksi mahdollisuus. Freudin perimmäisenä tarkoituksena oli muodostaa psykologia, joka ei olisi ristiriidassa luonnontieteiden kanssa. Ilmeistä kuitenkin on, että Freudin kanta ei ole substanssidualistinen, vaan selvästi ominaisuusdualistinen tai kaksoisaspektiteorian mukainen. Vaikka Freud hylkäsi ja pyrki tuhoamaan kaikki tuohon projektiin liittyvät asiakirjat, on kyseinen teoria tulkittavissa myös hänen myöhempien teorioidensa taustalla. Se miksi hän hylkäsi projektin, ei saa luultavasti koskaan lopullista vastausta.

6.1.1 Fysiologinen ihminen

Freudin kiinnostus psyyken tutkimiseen heräsi 1800-luvun lopulla, jota ennen hän oli toiminut muun muassa aivotutkimuksen parissa (Freud 1962, 11). Koulutustaustaltaan hän oli lääkäri ja tuonaikainen työskentely tapahtui selkeästi fysiologisten tutkimusten parissa. Hänen ajattelussaan on nähty selvä materialismin vaikutus, joka on myös suunnannut hänen toimintaansa (Levi 1959, 151). Nämä vaikutteet hänen katsotaan saaneen oppisiltään Charles Darwinilta sekä Goethelta (mt., 150). Kiinnostus psyykeen toimintaan kuitenkin heräsi ja alussa hänen yrityksenään oli selittää psyyken muodostuminen biologian ja fysiologian avulla (Freud 1981, 297). Tämä oli juuri se aihealue jota tieteellinen projekti käsitteli.

Freudin neurologinen tietämys on osoittautunut varsin vakuuttavaksi. Hänellä oli tuolloin käytössään nykyisin käytössä olevien solun osien toiminnot ja osat, tosin eri nimillä. Vaikka silloin ei ollutkaan saatavilla vielä nykyaikaisia mittauslaitteita ja aivokuvauskameroita, pystyi Freud loistavan päättelykykynsä ansiosta muodostamaan nykyisenkaltaisia solujen toimintaa koskevia teorioita. Näin myös ihmisen fysiologisen näkökulman kuvaus tapahtuu luonnontieteellisellä tarkkuudella ja käytetty metodologia

---

¹⁹ Käsite ”mekanistinen” voidaan helposti sekoittaa pelkäksi mekaaniseksi toiminnaksi. Freudin tarkoitusperä on luultavasti ollut kuitenkin kuvata ilmiöitä, jotka on kuvattavissa sen aikaisten fysikaalisten lakien mukaisesti, jatkossa käsite mekanistinen korvataan sanalla fysiologinen, joka kuvaa paremmin sen käyttötarkoitusta.

viittaa myös tähän. Tämä näkyy selvimmin *Entwurf einer Psychologie* kirjoituksen ensimmäisessä lauseessa:

”[Es ist die] Absicht, eine naturwissenschaftliche Psychologie zu liefern”²⁰ (Freud 1999, 387.)

Käsite luonnontiede pitää sisällään sekä fysiologisen että biologisen puolen ihmisen selittämisestä. Fysiologinen tarkoittaa ilmiöitä, joiden ilmeneminen perustuu fysiikan lain alaisiin tapahtumiin, biologisella taas geneettisiin tapahtumiin, joissa on vahvasti mukana lajin selviytymisen aspekti (Strachey 1981, 305).

Tieteellinen projekti käsittää kaksi perusajatusta. Ensimmäinen perusajatus rakentuu kolmenlaisten solujen varaan, jotka käsittelevät kvantitatiivista energiaa ohjaamalla, varastoimalla ja kuljettamalla. Näitä solutyyppejä ovat (Freud 1981, 299–309):

- (1) f –solut, joiden tehtävä on kuljettaa ja välittää tietoa. Nämä solut päästävät niihin tulevan energian lävitseen ja toimivat tiedonvälittäjinä.
- (2) ? –solut²¹, joiden tehtävä on rajoittaa energian kulkua ja muokata kulkuväylää niin, että esimerkiksi muistin toiminnot mahdollistuvat.
- (3) ? –solut, jotka toimivat havaintojen perustana. Ne havainnoivat sisäistä ja ulkoista maailmaa ja muun muassa tunnistavat ulkoisesta maailmasta tulleen ärsykkeen sisäisestä maailmasta tulleesta.

Toinen perustava ajatus Freudilla on ”inertian periaate” (mt., 298). Siinä hermojärjestelmä ja psyykinen järjestelmä pyrkivät ylläpitämään tasapainoa. Näin aina kun järjestelmä menee pois tasapainosta, pyrkii inertiaperiaate takaisin siihen. Käytännössä epätasapaino koetaan mielipahana ja tasapainoa kohti siirtyminen taas vastaavasti mielihyvänä. Tätä ilmiötä kutsutaan ”mielihyväperiaatteeksi”.

---

²⁰ Vapaa suomennos: Tarkoitus on hahmotella psykologiaa joka on luonnontieteiden kanssa sopusoinnussa.

²¹ ? -kirjain tulee kreikan kielen sanasta sielu, joka alkaa kyseessä olevalla kirjaimella (Freud 2001, 447).

On luonnollista, että fysiologinen ja biologinen näkökulma sekoittuvat suurelta osin toisiinsa, mutta silti on nähtävissä kummankin puolen omat metodologiset lähtökohdat. Fysiologinen puoli käsittelee ”elotonta” objektia fysikaalisessa maailmassa, jonka mittaustulokset ovat parhaimmillaan suhteellisen tarkkoja ja helposti määriteltävissä. Biologinen puoli ihmisestä taas sisältää fysikaalisen maailman lisäksi elämän käsitteen, jolloin ihmisen kokonaisuudessa on jotain muutakin kuin pelkkää mitattavaa elotonta materiaalia.²² Tutkimustulokset ovat tällöin jo epävarmempia ja vaikeammin määriteltävissä. Tämän epävarmuuden tuo käytännössä elämän käsite. Joudutaan pohtimaan elämän alkuperän kysymystä, joka vie epävarmalle alueelle. Biologisen ihmisen näkemys saa Freudilla tukea Darwinin teoriasta (mt., 303).

Jos tarkastellaan fysiologisen ja biologisen näkökulman välistä riippuvuutta niin näyttää siltä, että biologinen puoli määrittyy vasta kun on olemassa fysiologinen todellisuus. Näin jälkimmäisestä tulee perustavampi ja näin myös ontologisesti fundamentalisempi. Biologinen kuva tuo jotakin lisää fysiologiseen, mutta ei voi olla olemassa ilman sitä. Kysymyksessä on kaksi tasoa, joista toinen on toisen edellytys. Pelkkä fyysinen maailma on myös mahdollinen ajateltavissa oleva todellisuus, ongelmaksi muodostuu silloin vain se kuinka kukaan/mikään voi saada tietoa siitä ilman muita olemisen tasoja. Pelkän biologisen todellisuuden olettaminen tuntuu taas vieraalta, koska voidaan kysyä mistä biologinen todellisuus on koostunut. Tällöin tullaan väistämättä fysikaalisen maailman ehdottomuuteen.

Fysiologinen näkökulma tuo mukanaan tuttuja filosofisia ongelmia, jotka ovat askarruttaneet ihmiskuntaa jo kauan. Voidaan kysyä esimerkiksi sitä, jos kaikki ihmisen toiminnot ovat lopulta fysiikan pohjalle rakentuvia, niin onko ihmisellä vapaata tahtoa? On kuitenkin kyseenalaista arvostella Freudia näiden kysymysten selvittämättä jättämisestä, koska lopullisia vastauksia niihin ei ole löydetty, eikä luultavasti tulla löytämäänkaan. Toisaalta Freudin hylättyä ehdottoman sitoutumisensa fysiologiseen maailmankuvaan hän myös suojaa teoreettisen järjestelmänsä kyseisiltä ongelmanasetteluilta.

---

²² Sana bio- tulee kreikan kielen sanasta bios, joka tarkoittaa elämää.

6.1.2 Biologinen ihminen

Jos fysiologinen näkökulma ihmisestä jätettiin piiloon *Die Traumdeutung* (unien tulkinta) -teoksessa ja sen jälkeisessä psykoanalyttisen teorian muodostuksessa, samaa ei voi suoralta kädeltä sanoa biologisesta puolesta. Psykoanalyttinen teoria ihmisen perustasta on paljon velkaa Darwinin teorialle lajien kehityksestä. Ihminen on eläin, jolla on sen orgaanisista tarpeista ja geneettisistä - lähinnä suvunjatkamiseen liittyvistä - tarpeista johtuvia haluja. Metodologinen ero on varsin selkeä verrattuna fysiologiseen näkökulmaan. Elottoman objektin tutkimisesta on siirrytty elollisen objektin tutkimiseen. Biologinen puoli pitää sisällään haluja sekä muita vaikeammin selitettäviä subjektiivisia tekijöitä, jotka Freud pyrkii kuitenkin tieteellistämään ja objektivisoimaan (Levi 1959, 153). Siirrytään ikään kuin kuolleesta objektiivisuudesta elävään objektiivisuuteen.

Fysiologisen näkökulman metodologinen suhtautuminen ajoittuu lähinnä nyt hetkeen ja sen kuvaamiseen. Biologinen ulottuvuus tuo mukanaan myös ajallisen perspektiivin ja varsinkin sen merkityksen. Jos ajatellaan elävää objektia, sen ominaisuuksiin kuuluu elämä, jolla on paitsi alku ja loppu, myös jonkinlainen ”elämänkaari”. Tähän ennustettavaan elämänkaareen voidaan katsoa prosesseja, kuten esimerkiksi syntyminen, kehittyminen, rappeutuminen ja kuoleminen, vaikka objektille ei oletettaisi edes subjektiivista kokemuksellista puolta. Kun fysiologinen tutkimus selvittää objektien välisiä konkreettisia syy – seuraus suhteita, biologinen tutkimus tarkastelee ”elämänvaiheisiin” kuuluvaa tapahtumista, jossa tapahtuvat syy – seuraus ketjut ovat huomattavasti monimutkaisempia. Tämä kompleksisuus vain lisääntyy kun edetään kehittyneempiin oloihin kuten eläimiin ja lopulta ihmiseen.

Biologinen ihmiskuva ei pidä varsinaisesti sisällään vielä olettamusta ihmisen subjektiivisesta maailman kokemisesta. Näin käsiteltäessä puhtaasti biologista kuvaa ihmisestä ei vielä voida automaattisesti olettaa ihmiselle subjektiivisen kokemisen mahdollisuutta, vaan tällöin ollaan tekemisissä edelleen objektiivisen tieteenalan kanssa. Biologinen puoli toimii kuitenkin oleellisena pohjana elämyksiä kokevalle ihmiselle. Kuten myöhemmin havaitaan, biologisesti ilmenevät tarpeet näyttelevät suurta roolia ihmisen halujen taustalla.

6.1.3 Kokemuksellinen ihminen

Biologinen ihminen näkyy psykoanalyysissä varsinkin halujen kautta. Ihminen ohjautuu tarpeidensa ja eläimellisten halujensa pohjalta, kuten esimerkiksi lisääntymispyrkimyksensä (seksuaalisuus) ja ruuanetsinnän motivoimana. Orgaaninen ihminen kuluttaa energiaa, jonka puute saa aikaan mielipahan tunteen ja sen myötä myös halun poistaa tuo mielipaha ja siirtyä kohti mielihyvää. Tämä mielihyvään siirtyminen tapahtuu halujen toteuttamisen kautta. Seksuaalivietti taas on meihin ”geneettisesti viljelty” tarve jatkaa sukuamme. Tämä ominaisuus on luultavasti tullut lajikehityksen mukana, darwinilaisittain ajateltuna.

Biologinen perusta näkyy myöhemmin lähinnä Se:n (Es) muodossa. Käsite Se on se osa ihmisen persoonasta, joka pyrkii toteuttamaan omaa mielihyväänsä (Freud 1940, 470). Tämä osa on vallitsevana varsinkin ihmisen ensimmäisinä elinvuosina. Lapsen suhde maailmaan määrittyy aluksi pelkkänä mielihyvä tai mielipahana. Lapsi luonnollisesti pyrkii kohti mielihyvää, jonka hän saavuttaa saadessaan ruokaa ja huolenpitoa. Ihmisen persoonaan kuuluu Freudin (mt., 470) mukaan myös Minä (Ich) ja Yliminä (Überich). Joista edellinen on kahden muun "sovittelija" ja jonka kautta ihminen on yhteydessä ulkomaailman realiteetteihin. Yliminä taas voidaan ymmärtää jonkinlaisena "omana tunteena", joka on sisäistänyt käyttäytymissäännöt ja muut ihmisen toiminnalle tyypilliset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset rajoitteet. Ihmisen käyttäytyminen perustuu näihin kolmeen tekijään, jotka muodostavat samalla dynaamisen vuorovaikutuksen keskenään. Vertauskuvallisesti Freudin teoriaa on kuvailtu joskus näyttämönä, jossa kukin esittäjä on välillä valokeilassa.

Käsiteltävän aiheen kannalta mielenkiintoiseksi asian muodostaa se tosiseikka, että siirryttäessä persoonan piirteisiin ja psyykkisen kokemuksen muotoihin, siirrytään samalla objektiivisesta subjektiiviseen todellisuuteen. Psykoanalyysin yksi hankaluus onkin tutkittavan potilaan mielen kuvaaminen. Jokainen ihminen on samalla sekä objekti, jota tutkitaan, kuin myös subjekti, joka kokee. Subjektin kokemuksia ei ole mahdollista suoraan siirtää tutkijan selvitettäväksi, vaan täytyy turvautua epäsuoriin keinoihin, kuten sanoiksi pukemiseen. Tähti (2001, 22) huomauttaakin, että aina kun tutkimme ihmisen mieltä, on tiedonlähteenä ainoastaan analyytikon oma mieli. Potilasta koskeva ymmärrys on siis

riippuvainen analyytikon kyvystä käyttää informatiivisesti omia emotionaalisia ja rationaalisia vasteita potilaaseen ja tämän viesteihin.

Tällä kohtaa tulevat mukaan myös primaariprosessit ja sekundaariprosessit, jotka ovat ajatteluun ja tietoisuuden muodostumiseen liittyviä käsitteitä. Näistä primaariprosessit ovat yksinkertaisempia ja sekundaariset monimutkaisempia. Primaariprosessit ovat aikaisempia ihmisen elämässä kuin sekundaariprosessit. Tämän voi nähdä helposti esimerkiksi seuraamalla vauvaiässä olevan lapsen mielipahan ratkaisukeinoja. Freudin mukaan (1981, 326–327) primaariprosessille on ominaista pyrkiä nopeaan ja suoraan ratkaisuun mielipahan kohdatessa. Myöhemmin hän (1982, 490) lisää vielä *Die Traumdeutung* -teoksessaan ettei ole olemassa psyykkistä kokijaa, jossa olisi pelkästään primaariprosesseja. Primaariprosessit ovat siis jotakin jota ei vielä voi kutsua tietoisuudeksi, mutta silti ne ovat hyvin oleellisesti muodostamassa myöhemmin sekundaariprosesseja, jotka jo ovat tietoisien apparaatin toimintoja.

Myös Tähkä (1982, 15) on kuvannut kyseessä olevaa asiaa. Hänen mukaansa primaariprosessi on psyykkinen tapahtuma, mikä ihmisen ensimmäisinä elinvuosina vallitsee persoonallisuudessa ja piilotajunnan piirissä koko elämän ajan.

”Primaariprosessi on esiloogista, esiverbaalista, kokemuksen ja oppimisen kautta vielä muovautumatonta ja erikoistumatonta sielullista tapahtumista. Siinä ei vielä oteta huomioon loogisia ja rationaalisia näkökohtia eikä sen piirissä esiinny kieltosanoja, konditionaalia tai ajan kulkuun liittyviä käsitteitä. Primaariprosessin puitteissa vastakohtat viihtyvät mainiosti rinnakkain, osa voi edustaa kokonaisuutta ja yksi ajatus tai mielikuva saattaa olla tiivistymä kokonaisesta joukosta ajatuksia ja mielikuvia.” (Tähkä 1982, 15.)

Toisin sanoen aletaan siirtyä ensimmäistä kertaa jonkinasteisen psyykkisen kokemuksen puolelle ja näin myös sekundaariprosessien puolelle. Tämä kokeminen on kuitenkin vielä jäsentymätöntä ja hyvin alkeellista, joskin hyvin perustavanlaatuisia ja ohjaavaa siinä mielessä, että ihmisen toiminnan lähtökohta tulee aina tiedostamattomista primaariprosesseista.

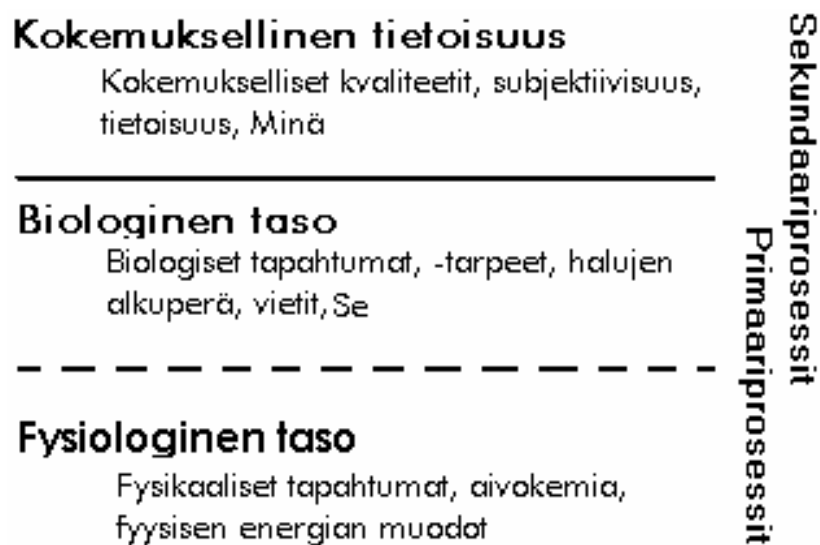

Toinen, jo kehittyneempi, keino ratkaista mielipahaa on sekundaariprosessit. Tähkä (1982, 20) kuvailee niitä normaalin aikuisen valvetilassa vallitseviksi sielullisiksi tapahtumiksi. Hänen mukaansa primaariprosesseihin verrattuna sekundaariprosesseissa on stabiilimpi viettivara, jolloin ihminen kykenee pitämään tyydytyksen tietyissä muodoissa ja kohteissa. Sekundaariprosessin mukainen ajattelu toimii realiteettiperiaatteen mukaisesti sekä ottaa huomioon logiikan ja syntaksin lait, kausaliteetit ja aikasuhteet. Verbaalinen aines pyrkii näyttelemään tässä pääosaa. Ero primaariprosessin ja sekundaariprosessin välillä on kuitenkin liukuva.

Freudin psykoanalyttinen teoria keskittyy lopulta käsittelemään juuri subjektin kokemuksellisia kvaliteetteja, jolloin tutkimus kohdistuu kokemuksiin, ei-aineellisiin tapahtumiin aivoissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita aiemmin käsittelemämme fysiologisbiologisen ihmisen hylkäämistä, vaan sen siirtymistä perustaksi.

6.2 Kuinka ihmistä tutkivien metodologisten näkökulmien yhdistäminen yhdeksi kokonaisuudeksi toteutetaan?

Saavutetun tiedon pohjalta on mahdollista muodostaa kuva Freudilaisesta ihmiskäsityksestä:

Kuva 3. Freudilaisen ihmiskäsityksen tasot

Kuvassa 3 Freudin ihmiskäsitys on jaettu kolmeen eri tasoon. Nämä tasot on ymmärrettävä metodologisina tasoina, eli tutkimuksen peruslähtökohtana, joiden mukaan valitaan myös tutkimusmenetelmät ja -tavat. Fysiologista eli kuollutta objektia tutkiva tiede asettaa tutkimuksen empiiriset hypoteesit eri tavalla kuin biologista objektia tai kokemuksellista objektia tutkiva tiede. Asetelman avulla päästään helpommin käsiksi ihmisen ontologiseen kokonaisuuteen, jota filosofinen antropologia tutkii. Tiedeyhteisöissä on helposti nähtävissä, kuinka fysiologista tasoa tutkii fysiikan edustajat, biologista biologian edustajat ja kokemuksellista psykologian edustajat. Aina joko ei tietenkään ole näin helppo, vaan on olemassa myös tasoja yhdistäviä tutkimushankkeita. Myös psykoanalyttinen teoria voidaan joissain tapauksissa katsoa tällaiseksi.

Kuvassa pohjimmaisena on fysiologinen taso, joka on erotettu biologisesta tasosta, aiemmin käydyn selvittelyn perusteella. Väliin on laitettu katkoviiva koska Freud tyytyy käyttämään pääasiallisesti biologista tasoa ja jättää fysiologisen tason pois. Näin hän ikään kuin yhdistää nämä tasot, korostaen kuitenkin selvästi biologista tasoa. Ylimpänä löytyy kokemuksellinen taso, jossa ilmenevien oireiden tutkimiseen Freud lopulta keskittyi. Biologinen taso näyttelee kuitenkin oleellista roolia tuoden halut ja mielihyväperiaatteen kokemukselliseen tasoon, jotka kumpuavat sieltä aiheuttaen kokemuksellisia ilmiöitä. Primaari- ja sekundaariprosessit on sijoitettu reunaan limittäin, joka osaltaan kuvaa niiden liukuvaa muutosta primaariprosessista kohti sekundaariprosessia ja toisaalta myös niiden paikkaa tutkimuksellisessa mielessä. Primaariprosessit ovat enemmän pelkästään biologisen tason prosesseja ja sekundaariset taas ilmenevät myös kokemuksellisella puolella.

Kuvaan ei voi suoralta kädeltä asettaa Freudin tietoisuus, esitietoinen ja piilotajunta määrittelyä, vaikka se tuntuisikin aluksi houkuttelevalta. Joskin paljon yhteyttä niihin voi nähdä, mutta esimerkiksi piilotajuisen yleistäminen pelkäksi biologiseksi tasoksi on harhauttavaa sen monimuotoisuuden takia. Piilotajuntaan sisältyy myös paljon tunteita, varhaisia muistijälkiä ja niin edelleen, jotka vaikuttavat myös kokemuksellisella tasolla.

Siirryttäessä subjektin kokemuksiin kohdataan myös uusia haasteita psykofyysisen ongelman muodossa. Kuinka tietoisuus ja muu subjektiivinen kokemusmaailma on yhteydessä materiaaliseen (fysikaaliseen) maailmaan? Kehittykö tietoisuus aivojen fysikaalisista tapahtumista vai kenties toisinpäin? Voiko mieli vaikuttaa aivojen

tapahtumiin? Freud itse ei ole vastannut juurikaan näihin kysymyksiin. Ainoa kohta jossa Freud sivuaa ongelmaa, on löydettävissä kirjeestä, jonka hän kirjoitti 5. kesäkuuta 1917 Georg Groddeckille:

"– the unconscious is the proper mediator between the somatic and the mental, perhaps the long-sought 'missing link'²³ (Groddeck 1977, 38.)

Freud antaa siis tiedostamattomalle merkittävän roolin psykofyysisessä ongelmassa. Huomionarvoista on myös se seikka, että Freudin käsitys tiedostamattoman alkuperästä johtaa somaattiseen ja sitä kautta neurologiseen tapahtumiseen. Jos tätä verrataan aiemmin käsiteltyyn Rauhalan teoriaan, jossa hän tekee selvän eron tajuttoman tapahtumisen ja tiedostamattoman tapahtumisen välillä, huomataan hyvin merkityksellinen ero ihmiskäsityksessä. Kun Rauhala erottaa tajuttoman ruumiillisen toiminnan ja tiedostamattoman ajattelutoiminnan toisistaan, hän samalla myös erottaa mielen ja ruumiin toisistaan. Tuloksena on selvä substanssidualistinen erottelu. Freud jättää taas enemmän mahdollisuuksia auki ja jopa vihjaa jonkinäköiseen yhteyteen (missing link) mielen ja ruumiin välillä. Tässä muotoiltu psykoanalyttinen ihmiskuva ei siis ole substanssidualistinen, vaan ennemminkin ominaisuusdualistinen.

Ihmisen kokonaisuus on siis psykoanalyysissa nähtävissä tasomaisina kerroksina, joista osa toimii toisten perustana ja lähtökohtana. Vaikka teoriasta on löydettävissä tiettyjä samankaltaisuuksia Rauhalan käsittelemää ihmisen kokonaisuutta koskien, on se silti oleellisesti myös erilainen. Voidaan helposti samastaa esimerkiksi Freudin fysiologinen ja Rauhalan kehollinen puoli ihmisestä, samoin kuin Freudin kokemuksellinen puoli ja Rauhalan tajunnallisuus. Mutta kokonaisuuden rakentumisessa on löydettävissä eroja. Kun Rauhala erottaa eri olemuspuolet selvästi toisistaan, niin ontologisesti kuin metodologisesti, rakentaa Freud luonnollisen jatkumon ihmisen fysiologisesta ja biologisesta puolesta kokemukselliseen puoleen. Näin Freud tulee muodostaneeksi huomattavasti kokonaisemman ihmiskäsityksen kuin Rauhala. Varsinkin jos tiedostamaton puoli ihmisestä asetetaan biologisen ja kokemuksellisen ihmisen väliseksi ”linkiksi”. Psykoanalyttisen teorian mukaisessa ihmiskäsityksessä olemisen tasot on yhdistetty

---

²³ Vapaa suomennos: Tiedostamaton on todellinen välittäjä somaattisen ja psyykkisen välillä, ehkä juuri pitkään etsitty ”puuttuva lenkki”.

selittävillä ja pragmaattisilla menetelmillä, kun Rauhala yhdistää olemuspuolet lähinnä pyrkimyksellä kokonaisen ihmisen tutkimiseen.

Muodostettu käsitys ihmisestä on yksi tapa nähdä Freudin tutkimukselliset lähtökohdat. Saavutettu tulos on samalla pyrkimys filosofisen antropologian vaatimukseen ihmisen kokonaisuuden hahmottamisesta kuten Timo Laine (1994, 67) asian ilmaisee. Kyseisen analyysin avulla voimme tarkastella helpommin psykoanalyttisen tutkimuksen monia piirteitä.

6.3 Kuinka eri näkökulmien olemisen tavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään?

Vaikka Freud ei varsinaisesti tarkastelekaan omaa ajatteluaan filosofisesti, varsinkaan ontologisesti, voidaan fysiologista kuvaa ihmisestä pitää suuntaa-antavasti Freudin ontologisena pohjana. Näkemys vaikutti varsinkin 1800-luvun lopulla huomattavasti. Myöhemmin Freud ilmeisesti kohtasi joitakin ongelmia asian suhteen ja pyrki välttämään ehdotonta fysiologista käsitystä. Tämä ilmenee jo *Die Traumdeutung* -teoksessa:

”[Wir] wollen der Versuchung sorgfältig aus dem Wege gehen, die psychische Localität etwa anatomisch zu bestimmen. – – Streng genommen brauchen wir die Annahme einer wirklich räumlichen Anordnung der psychischen Systeme nicht zu machen.” (Freud 1982, 437.)

”yritämme tarkoin välttää kiusausta määritellä psyykinen paikallisuus jotenkin anatomisesti. – – Aivan tarkoin ajatellen meidän ei välttämättä tarvitse olettaa, että psyykkiset järjestelmät tosiasiallisesti ovat sijoittuneet tilaan.” (Freud 2001, 446-447.) (Suomenos: Puranen Erkki)

Tästä epävarmuutta sisältävästä pesäeron tekemisestä huolimatta fysiologisen näkökulman piirteitä on havaittavissa useissa Freudin kirjallisissa tuotoksissa. Siitä, miksi Freud sitten halusi purkaa sitoumuksensa kyseiseen tapaan hahmottaa tietoisuus, ei ole selvyyttä. On kuitenkin selvää, että konkreettisesta ja selkeän luonnontieteellisestä kontekstista on

huomattavasti helpompi löytää heikko kohta kuin abstraktista teoriarakennelmasta. Ongelmia kohtaa varsinkin Freudin tiedostamattoman käsite, jota joskus on ilkeästi pidetty roskakorin asemaa toimittavana tekijänä ja jonne on helppo piilottaa kaikki se mitä ei kyetä selittämään.

Kuten aiemmin tuli esille, siirtyminen fysiologisesta ihmisestä biologiseen ihmiseen pitää sisällään myös jonkinasteisen siirtymisen kuolleesta elävään metodologiaan. Tämä on ensimmäinen kohta jossa kohtaamme jonkinasteisen liittymäkohdan myös psykofyysiseen ongelmaan. Tätä ensimmäistä liittymäkohtaa kutsutaan nyt psykofyysisen ongelman ensimmäiseksi tasoksi.

Aiemmin tuli esille myös se, että biologinen ihmiskuva Freudin teoriassa on kuitenkin johdattamassa ihmisen subjektiiviseen kokemiseen. Biologisesta kontekstista kumpuavat tarpeet (esimerkiksi nälkä) on helppo nähdä muuttuvan ihmisen haluiksi. Tässä käytettyjen sanojen merkitys on huomattava erityisiksi käsittelemämme aiheen mukaisesti. Tarpeet ovat biologisesti määrittäviä orgaanisia tiloja joissa kehon luonnollinen tasapaino on järkkynyt. Biologiset tarpeet ovat orgaanisella oliolla varmistamassa olemassaoloaan niin yksilönä kuin lajina ja ne esiintyvät objektiivisena somaattisena (kausalisena) oireiluna. Halut taas sisältävät jonkinlaisen subjektiivisen kokijan tietoisuuden, jossa halut voivat esiintyä. Voidaan sanoa, että tarpeet synnyttävät halut ja haluilla on kvalitatiivista sisältöä. Halu on aina jonkin asian haluamista, jonka yhteydessä puhutaan myös intentionaalisuudesta.

Kokemuksellisen ihmisen ajattelukyvyn kehittämisessä yhtenä puolena on siirtyminen primaariprosesseista sekundaariprosesseihin. Kun vain primaariprosessiin kykenevä ihminen pyrkii ratkaisemaan mielipahan suorilla nopeilla keinoilla, kuten refleksien avulla (Tähkä 2001, 45), on sekundaariprosessiin kykenevällä mahdollisuus myös muihin ratkaisupyrkimyksiin. Näitä ratkaisupyrkimyksiä on luultavasti aluksi pelkkä hallusinaatio hoitavasta äidistä, joka hallusinaation avulla voidaan pitää mielessä ilman äidin fyysistä läsnäoloa ja näin saavuttaa pieni hallinta mielipahaa kohtaan. Siirtyminen primaariprosesseista sekundaariprosesseihin näyttää olevan samanlaatuista kuin siirtyminen biologisesta ihmisestä psyykkiseen ihmiseen. Näin voimme sijoittaa psykofyysisen ongelman toisen tason tähän ”liukumaan”. Tämä psykofyysisen ongelman toinen taso on lähellä psykologian yleistä psykofyysisen ongelman ajattelumallia. Freudilla

sitä selittää edellä käsitelty tiedostamattoman puolen toimiminen ”linkkinä” biologisen ja kokemuksellisen ihmisen välillä.

Kun etsitään yhdistäviä tekijöitä tiedostamattoman ja tiedostetun väliltä, nousevat esille halujen, motivaatioiden ja mielihyvän tarpeen ideat. Kuten aiemmin oli puhe, ihmisen halujen alkuperä on orgaanisessa tarpeessa. Inertian periaatteen mukaisesti, kun organismilla on puute jostakin, oireilee keho sisäelinten avulla niin, että ihminen saa lopulta motivaation etsiä puutteelle korjaavan toiminnon. Mutta mitkä tekijät tuota yhteyttä biologisen organismin ja subjektiivisen tietouden väliä toimittavat? Mikä saa ihmisen motivoitumaan ja haluamaan jotakin?

Antonio Damasio on käsitellyt ihmisen tunteita ja haluja kirjassaan *Looking for Spinoza*. Hän on muokannut havainnollisen puumetaforan tunteiden takana olevista tekijöistä. Alimmalla tasolla siinä ovat täysin tajuttomat ja automaattiset elimelliset toiminnat, kuten esimerkiksi immuunirefleksit, perusrefleksit ja aineenvaihdunnan säätely (vertaa Freudin biologinen taso). Toisella tasolla ovat kipu- ja mielihyväkäyttäytyminen ja kolmannella vietit ja motivaatiot. Ylimmällä tasolla sijaitsevat emootiot ja tunteet. (Damasio 2003b, 45.) Damasion näkemys tuntuu muistuttavan kuvattua Freudin varhaista ihmiskäsitystä. Voisi jopa sanoa, että ne ovat sopusoinnussa keskenään. Damasio tavoittaa jotakin olennaista ihmisen kokonaisuudesta. Teoriassa biologiset tarpeet ja subjektiiviset kokemukset asettuvat samalle pohjalle. Hänen suhteensa psykofyysiseen ongelmaan on lopulta jonkin kaltainen kaksoisaspektiteoria (vertaa Spinoza), jossa neuraalinen tapahtuminen ja psyykkinen tapahtuminen ovat saman asian kaksi eri näkökulmaa.

Ihmisen haluja ohjaa siis organismissa vaikuttavat puutostilat. Näiden lisäksi on kuitenkin oletettava jotakin, joka ajaa ihmistä esimerkiksi lisääntymään. Tämän takana psykoanalyttisessa teoriassa nähdään usein vietti. Freudin myöhemmässä ajattelussa viettejä oli kaksi: elämänvietti (libido) ja kuolemanvietti (thanatos). Nämä vietit ovat sittemmin saaneet hyvin monenlaisia tulkintoja osakseen (muun muassa Ikonen & Rechart). Tässä tapauksessa ei mennä tarkemmin tuohon viidakkoon, vaan katsotaan mitä Tähkä vieteistä sanoo:

” – vietti näyttää olevan välttämätön kvantitatiivisena käsitteenä, mutta sekava ja epälooginen, kun sille annetaan muita kvaliteetteja ja merkityksiä. Vietin määrittely

puhtaasti energisenä ja ekonomisena käsitteenä näyttää selkiyttävän teoriaa ja tekevän monet epämääräisesti määritellyt ja loogisesti kyseenalaiset käsitteet tarpeettomiksi.” (Tähkä 2001, 67.)

Tähkän viettikäsitys siis eroaa Freudin myöhemmästä teoriasta juuri sen monitulkintaisuuden poistamiseksi. Varhaisempaan teoriaan se kuitenkin käy hyvin. Kuvailtu viettikäsitys myös muuttaa viettienergian paikkaa Damasion puumetaforassa. Vietit sijoittuvat alemmas ja niiden voidaan katsoa toimivan koko ”rungon” matkalta. Tähkän viettikäsitys käy myös aiemmin kuvattuun ensimmäisen tason psykofyysiseen ongelmaan, jolloin vietti on jotakin elämänvoimaa, joka jakaantuu elävän organismin dynaamiseksi energiaksi. Mitä tämä elämänvoima sitten on? Siinä kohtaamme toisen filosofisen ongelman; elämän alkuperän selvittämisen.

Psykoanalyysi näin tulkittuna ei siis ole ristiriidassa neurotieteiden kanssa, vaan pikemminkin ne täydentävät toisiaan. Kunnioittaen Freudin lähtökohtia neurotieteet kytkeytyvät osaksi psykoanalyysia. Tämän ovat huomanneet myös neuropsykoanalyytikot, jotka ovat rakentaneet kuvatunkaltaisen kaksoisaspektiteorian varaan oman näkökulmansa. Myös suomalainen psykosomatiikan tutkija Johannes Lehtonen perustaa samalle ajatusrakennelmalle omaa näkemystään:

” – – samankaltaisuudet psykoanalyysin ja neurofysiologian välillä eivät ole periaatteessakaan sen kummallisempia kuin esimerkiksi se, että näköaistimus on yhtäkaaa sekä näköelämys että silmien ja aivojärjestelmän toimintaa. Molemmat ovat olemassaolevia tosiasioita, eivät toisilleen alisteisia, vaan toisiinsa kuuluvia todellisuuden puolia, joita ei voida ilman väkivaltaa erottaa toisistaan.” (Lehtonen 1994, 56–57.)

Kuten toisessa luvussa todettiin, neuropsykoanalyytikkojen mukainen kaksoisaspektiteoria ei ratkaise psykofyysistä ongelmaa, vaan kiertää sen. Mutta se tuntuu heille myös riittävän:

”We [MS, OT] are of the opinion that the nature of the relationship between brain and mind (body and soul) is *not* amenable to scientific proof. – – We believe that scientist can do no more than ensure that they are *aware* of the world-views they endorse, because the assumptions these entail will determine the experimental

questions they ask and how they interpret them.”²⁴ (Solms & Turnbull 2002, 55.)
(kursivointi Solms & Turnbull)

Toisaalta myöhemmin kirjassa Solms ja Turnbull kutsuvat psykofyysistä ongelmaa illuusioksi:

”The fact that the mind can be viewed in these two different ways [subjektiivisesti ja objektiivisesti] is the basis of the mind – body problem – the *illusion* that the mental apparatus consists of two different kinds of ‘stuff’.”²⁵ (kursivointi Solms & Turnbull)
(Solms & Turnbull 2002, 274.) (kursivointi Solms & Turnbull)

Tämä osoittaa sen, että he eivät ole ainakaan substanssidualisteja.

6.4 Mitä mielenterveydellä ja mielenhäiriöllä tarkoitetaan?

Psykoanalyttinen näkemys mielenhäiriöistä perustuu pitkälti ihmisen psyyken kehitykselliseen jatkumoon. Ihmisen psyyke kehittyy tietynlaiseksi perinnöllisten (geneettisten) tekijöiden ja ympäristön vuorovaikutuksen mukaisesti. Veikko Tähkä on luonut hyvin selkeän kuvan mielen rakentumisen kokonaisuudesta. Tämä teoria toimii pohjana tarkasteltaessa mielen häiriön luonnetta.

Lauri Rauhala (1996, 85-96) määritteli ihmisen olevan kolmen tekijän yhteissumma. Ihminen on samalla kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen. Tähkä taas on keskittynyt lähinnä mielen rakentumiseen. Tähkää voidaan käyttää vertailupohjana Rauhalan teorialle. Olennainen kysymys onkin: Millainen ihmiskäsitys psykoanalyttisessä hoitosuhteessa on

---

²⁴ Vapaa suomennos: ”Mielestämme [MS, OT] aivojen ja mielen (ruumiin ja sielun) välisen vuorovaikutuksen luonne *ei* ole valmis tieteelliselle todistukselle. – – Uskomme että tieteen tekijät eivät voi tehdä muuta kuin varmistaa sen, että ovat *tietoisia* kannattamastaan maailmankatsomuksesta, koska oletus näistä tekijöistä tulee vaikuttamaan kokeellisiin kysymyksenasetteluihin ja siihen kuinka he tulkitsevat niitä.”

²⁵ Vapaa suomennos: ”Fakta siitä, että mieli voidaan nähdä näillä kahdella tavalla [subjektiivisesti ja objektiivisesti] on mieli-ruumis ongelman perusta – *illuusio* siitä että mentaalinen apparaatti koostuu kahdesta erilaisesta ‘aineesta’.”

käytössä ja mikä potilasta itse asiassa vaivaa kun hän on tullut hoidettavaksi mielen häiriön takia?

6.4.1 Psykoanalyysin perustavat oletukset

Tähkä toimii pitkälti samalla tavalla kuin kaikki muutkin psykoanalyysin harjoittajat eikä ota ihmisen ontologisten perusteiden tutkimista kovinkaan suurena haasteena. Psykoanalyysin harjoittajat toimivat pragmaattisesti ja itsenäisesti erillään muista tieteentekijöistä. Samalla he sysäävät ontologiset tekijät filosofien ongelmaksi ja tyytyvät hyväksymään paljon selittämätöntä ottamatta siihen sen kummemmin kantaa. Rauhala (1976, 22, 108) taas näkee ihmisen perustavan ontologisen määrittelyn kaiken hoidon perustana ja siten välttämättömyydeksi. Jotta voimme hoitaa ihmistä, meidän tulisi tietää mitä me hoidamme. Muuten psykoanalyttiseen teoriaan nuivasti suhtautuva Rauhala (1996, 112–114; 1998, 110) näkee psykoanalyysissa positiivisiakin puolia, koska se laittaa potilaan tutkimaan ja analysoimaan omaa maailmankuvaansa ja muokkaamaan sekä korjaamaan sitä tarvittaessa. Tähkän ansiot ovat enemmän juuri tajunnallisuuden tutkimisessa ja sen kokonaisvaltaisessa metapsykologisessa teoriassa. Edellä käsitelty freudilainen ihmiskäsitys ei ole ristiriidassa Tähkän teorian kanssa, vaikka eroaa siitä joiltakin osin.

Jotta psykoanalyttisessa teoriassa käsitettävä mielen häiriö olisi mahdollista esittää havainnollisesti, täytyy ensin selvittää miten mieli on kehittynyt. Seuraavassa pohjana on ollut Tähkän kirjoittama teos *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. Sen pohjalta on mahdollista lopulta nähdä, mitä psyykkinen häiriö psykoanalyysissa oikein on. Tähkä tarkastelee mielen rakentumista loogisesti ja kronologisesti. Tärkeiksi rajapyykeiksi mielen kehittymisessä nousevat lapsen eriytyminen omaksi subjektiksi muusta maailmasta, objektikonstanssin saavuttaminen, sekä oidipaalisen konfliktitilanteen syntyminen ja sen purkautuminen. Mielen rakentuminen lähtee kuitenkin syntymän jälkeisen orgaanisen ahdistuksen ilmenemisestä.

6.4.2 Orgaanisesta oliosta eriytyneeseen subjektiin

Ihminen oletetaan aluksi pelkkänä orgaanisena oliona, jolla ei ole mentaalista tai psykologista olemusta (Tähkä 2001, 39). Lapsi on vielä äitinsä napanuorassa ja saa kaiken tarpeen tyydytyksensä sen kautta. Synnyttyään lapsi kohtaa ensimmäistä kertaa maailman erillään äidistä fyysisesti, mutta vielä jonkin aikaa lapsen kokemusmaailma on sulautunut häntä hoitavaan objektiin²⁶. Napanuoran katkaisun jälkeen lapsen kokemusmaailmassa alkaa herätä orgaanisia tarpeita. Yksi tällainen tarve on nälkä, jonka ratkaisuna on äidin tarjoama rintaruokinta. Orgaanisen ahdistuksen helpottumista ei tule sotkea myöhemmän vaiheen eriytymättömään tyydytysmielihyvään, joka on jo psykologinen ilmiö (mt., 42–43). Alle puolen vuoden ikäisenä lapsen toiminta näyttää Tähkän (mt., 45–46) mukaan olevan täysin orgaanista ja tuossa ikävaiheessa purkamattomat jännityksen keräytymät ja hankalat fysiologiset tilat jäävät myös fysiologiselle tasolle ja näkyvät myöhemmin lapsen fysiologisina häiriöinä ja somaattisena oireiluna.

Ensimmäiset psyykkisen kokemisen ainekset näyttävät rakentuvan Tähkän (mt., 43; katso myös 46) teoriassa fysiologisten helpotuksen suovien tapahtumien ympärille, erityisesti ruokintaan liittyvät kokemukset. Tällöin syntyvät luultavasti myös ensimmäiset muistijäljet. Pikkuhiljaa lapsen orgaanisen ahdistuksen helpottumisesta alkaa siis jäädä muistijälkiä, aluksi vähän, mutta pikku hiljaa enemmän. Lapsen eriytyminen omaksi subjektikseen muusta maailmasta alkaa juuri muistijälkien kasaantumisella. Tästä kertovat osaltaan myös Johannes Lehtosen tutkimustulokset:

” – – ruokintakokemuksessa syntyneet aistihavainnot johtavat aivokuoren tasolla alkeellisen kuvan syntymiseen ruokintatapahtumasta. Lapsen orastava mielikuva äidistä/emosta näyttäisi muodostuvan aivokuorella heti syntymästä lähtien, kun vuorovaikutukseen perustuva hoito ja ruokinta lähtevät käyntiin.” (Lehtonen 2003, 76.)

Jotta eriytymistä voisi onnistuneesti tapahtua, täytyy tyydytyksen onnistua oikealla tavalla. Jos tyydytykset ovat sattumanvaraisia ja epäsäännöllisiä, ei lapsen muistijälkien käyttäminen ole mahdollista, jolloin myös eriytyminen hankaloituu. Maailman

---

²⁶ Objektilla tarkoitetaan tässä vuorovaikutuksellista kohdetta, yleensä äitiä.

representoituminen kärsii ja näin myös myöhempi kokemusmaailma pyrkii jäämään epäluotettavaksi ja siinä muodostuvat itsen ja objektin representaatiot puutteellisesti järjestellyiksi (Tähkä 2003, 56). Yhtä tärkeää on myös tyydytyksen laadullinen johdonmukaisuus (mt., 57). Tärkein edellytys eriytymiselle on kuitenkin varhaisten tyydytysten kokemusten adekvaatti synkronisaatio äidin ja lapsen suhteessa. Tämä riippuu äidin valmiudesta vapaasti kokea ja käyttää hyväkseen lapsen sanattoman kommunikaation hänessä herättämiä täydentäviä vasteita²⁷. Tätä tukee myös Lehtosen (2003, 76–77) havainto, jossa 6-8 kuukauden ikäinen lapsi tuntee jo intensiivistä mielihyvää sellaisista vuorovaikutustilanteista, joista hän pitää ja joihin on oppinut luottamaan. Tämä on hänen mukaansa neurologisesti ajatellen osoitus otsalohkon ja limbisen järjestelmän välillä hyvin toimivista mielihyvää tuottavista ratayhteyksistä. Nämä havainnot Tähkän ja Lehtosen välillä käyvät hyvin tukemaan toisiansa.

Tähkä (2003, 61) esittää eriytymisen alkavan todennäköisesti siitä lapsen kokemuksesta, että hänen nälkäitkunsä tuo paikalle tyydytyksen sen jälkeen kun hallusinatorinen toiveen toteuma on osoittautunut tehottomaksi. Alun pelkkään tyydytykseen perustunut oleminen vaihtuu muistijälkien kasaantumisen seurauksena hallusinatoriseen tyydyttävän objektin ilmestymiseen, joka ilmestyy sen seurauksena, että nälkäitkun ja tyydytyksen välinen yhteys tulee rekisteröidyksi. Ajan oloon myös hallusinatorinen objekti vaihtuu pikkuhiljaa oikeaksi objektiksi toisaalta onnistuneen vuorovaikutuksen ansiosta ja toisaalta puutteellisen vuorovaikutuksen ansiosta. Edellinen siksi, että jos lapsi ei saa suhteellisen varmasti säännöllistä tyydytystä nälkäensä, hänen eriytyminen voi hiipua takaisin eriytymättömäksi. Jälkimmäinen taas mahdollistaa lapsessa ahdistuksen ja frustraation syntymisen, jonka hallintaa hän voi havainnoida itkua hyväkseen käyttämällä. Jos nälkää tai frustraatiota ja siitä seuraavaa kipua ja ahdistusta ei tulisi ollenkaan, olisi kysymyksessä eräänlainen jatkuva tyydytyksen tila (vertaa napanuorassa oleminen), eikä tarvetta psyykkiselle eriytymiselle näin olisi.

Yksi psykoanalyttisesti tärkeä tekijä eriytymisprosessissa on viettipohja, joka toimii ikään kuin moottorina ihmisen mielen kehityksen tarpeisiin. Vietin Tähkä (mt., 68) näkee puhtaana psyykkisenä energiana johon ei ole lisätty mitään määreitä mukaan, kuten

---

²⁷ Täydentävät vasteet ovat emotionaalisia reaktioita ja toiminnan yllykkeitä, jotka heräävät ihmisessä vastauksena toisen ihmisen sanattomiin ja sanallisiin viesteihin eri tilanteissa.

esimerkiksi Freudilla libido ja thanatos. Tästä psyykkisen energian alkuperästä Tähkä ei sano paljoakaan vaan viittaa vain filosofisiin selvittämättömiin ilmiöihin. Lopulta sen alkuperä ei ole psykoanalyysin pragmaattisen käytön kannalta oleellinen, vaan oleellista on sen olemassaolon teoreettinen arvo, joka ohjaa terapeutin toimintaa. Psyykkistä energiaa ei tule samaistaa fyysiseen energiaan, jota saamme ruuasta, vaan se on jotakin omaa toimintaan kannustavaa "elämänenergiaa", joka kumpuaa organismin oman elämän prosesseista ja joka havaitaan ja koetaan sekä fyysisenä, että psyykkisenä tapahtumisena. Viettienergian hallinta on oleellinen osa ihmisen kehittymistä. Esimerkiksi viettipohjaisten ahdistuksen ja aggression hallinta ja suuntaaminen muodostavat ihmisistä moninaisia persoonallisuuksia ja erilaisia ihmisiä (mt., 77).

6.4.3 Eriytymisestä itse- ja objektikonstanssiin²⁸

Kun eriytyminen orgaaniseen ja psyykkiseen on tapahtunut, maailma esittäytyy lapselle kokonaan hyvänä tai kokonaan pahana, kulloisenkin tyydytystilanteen mukaan. Lapsi ei kykene vielä käsittelemään eri objekteja erilaisilla laadullisilla määreillä varustettuna, vaan silloin kun tyydytystä kipuun ja ahdistukseen ei ole saatavilla, koko maailma ilmenee lapselle pahana. Samoin rintaruokinnan aikana maailma koetaan kokonaan hyvänä. Pikkuhiljaa kuitenkin alkaa syntyä uusia kehityksen merkkejä muistijälkien kerääntymisen yhteydessä. Havainto ja muisti nousevat tässä vaiheessa oleellisiksi tekijöiksi lapsen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ne ovat mielen sen hetkessä rakentamisessa oleellisessa osassa oman perustavanlaatuisen yksinkertaisuutensa takia (Tähkä 2001, 86).

Selvyden vuoksi on itse- ja objektikonstanssin kohdalla syytä tarkastella käsitteitä sisäistys ja itse. Sisäistämisen käsite on moninainen psykoanalyttisessä historiassa. Tähkä (mt., 94) esittää sisäistyksen olevan aluksi hallusinatorista objektin mieleen palauttamista, mutta joka muuttuu mielen kehittyessä internalisaatioksi eli ulkoisen objektin sisäisen kuvan muodostamiseksi. Sisäistyksen motiivi on mielen pyrkimys säilyttää tyydyttävän objektin olemassaolo siitakin huolimatta, että se toistuvien tyydytyksen epäonnistumisien

---

²⁸ Objekti- ja itsekonstanssi tarkoittavat itsen saavuttamaa tapaa kokea sekä itsensä että objektinsa yksilöinä, joilla on omaehtoiset olemassaolonsa ja omat sisäiset maailmansa (Tähkä 2001, 138).

takia meinaa tuhoutua. Esimerkiksi äidin ruokinnan puuttuminen tuo lapselle mieleen kuvitteellisen rinnan, objektin hallusinaation, joka vähentää lapsen ahdistusta. Jos ruokinta on liian epäsäännöllistä ja näläntunnetta ei seuraakaan rinta ja tyydytys, tuhoutuu kuvitteellinen rinta mielestä ja tilalle tulee aggressio. Mieleen syntyvästä hallusinatorisesta objektista Tähkä käyttää myös nimitystä introjekti²⁹. Introjekti muodostuu aluksi hallusinatorisesti suojaamaan tyydyttävää objektia epäonnistumisten hyökkäyksiltä. Myöhemmin se kuitenkin muuttuu ulkoisen objektin sisäiseksi representaatioksi, joka antaa mielelle mahdollisuuden esimerkiksi projisoida³⁰ aggressiiviset ja ahdistavat tekijät kokonaan pahaan objektiin ja näin auttaa mieltä sulkemaan se pois vaikuttamasta. (mt., 100.)

Äidin olemassaolo näkyy lapsella aina kulloisenkin tyydytystilanteen mukaan joko kokonaan hyvänä tai kokonaan pahana objektina. Mielikuvat objektista ovat vielä funktionaalisia ja sisäistyvät osa osalta. Lapsen suhteessaolo objektiin on tällöin funktionaalista eli toimintoihin sidottua samaistumista. Lapsi näkee tyydyttävät toiminnot ja pyrkii kehittymisen myötä ottamaan nuo taidot itselleen, jolloin oman itsen olemassaolon hallinta lisääntyy.

Lapsella on olemassa näin tietyt inhimilliset valmiudet toimintaan ja hän tarvitseekin inhimillisiä malleja niiden mentaalisten representaatioiden esilletuloon itsessään. Näitä lapsi saa vanhemmiltaan samaistumisen yhteydessä. Tämän takia Tähkä (mt., 116) nostaa samaistuksen tärkeimmäksi persoonallisuutta rakentavaksi prosessiksi. Kun sisäistymistä on tapahtunut tarpeeksi, alkaa lapsi huomata objektin uudessa valossa ja itse- sekä objektikonstanssi alkaa olla saavutettu (mt., 113). Kun lapsi saavuttaa itse- ja objektikonstanssin, syntyy hänelle samalla kyky käsitellä objektia sen poissa ollessa. Samalla itsen kokeminen muuttuu ratkaisevasti erilaiseksi kuin aiemmin. (mt., 190.)

Näin syntyneen itsen Tähkä asettaa perinteisen egon käsitteen tilalle ja hylkää monien psykoanalyttikkojen yleisesti käyttämän käsitteen.

---

²⁹ Introjekti: kokemus ulkoisen objektin läsnäolosta itsepresentaation sisäpuolella (Tähkä 2001, 99).

³⁰ Projisointi: yksilön omien ominaisuuksien ja toimintatapojen tiedostamaton siirtäminen itsen ulkopuolisiin objekteihin.

"Sen sijaan, että näkisin itsen hypoteettisen ja ei-empiirisen egon käyttämänä työkaluna, pidän parempana itsen määrittelemisen mielen saavuttamana, aktiivisesti kokevana ja toimivana organisaationa, joka tekee yksilölle mahdolliseksi kokea itsensä olemassa olevana sekä observoida itsestä kokemuksellisesti erillistä ulkomaailmaa ja olla sen kanssa vuorovaikutuksessa. – – Itse on siten se rakenteellinen organisaatio, joksi mieli kasvaa ja jonka kautta se tulee kykeneväksi kokemaan itsensä maailmassa elävänä henkilönä." (Tähkä 2001, 91.)

Itse- ja objektikonstanssi jakaa ihmisen itseän ja ulkopuoliseen objektiin ja auttaa hahmottamaan maailmaa jossa on tekijöinä itse ja muiden itset. Samalla se kuitenkin jakaa lapsen myös uudenlaiseen yksinäisyyteen, yksityisessä maailmassa olemiseen, jota ei voi kokonaan jakaa kenenkään kanssa. Lapsen ymmärrys siitä, että myös objekti elää omassa yksityisessä maailmassaan aiheuttaa kaipauksen, joka herättää toiveen olla olemassa hänen maailmassaan. Pikkuhiljaa lapsi huomaa, että hänen käyttäytymisensä vaikuttaa siihen millainen hän on äitinsä yksityisessä maailmassa ja alkaa muodostaa sovinnollisia käytöstapoja, jotta saisi peilauksen kautta hyväksyntää. (Tähkä 2001, 154–155.)

Kun itse- ja objektikonstanssi on saavutettu, lapsen mieli pyrkii säilyttämään sen sisäistysten avulla. Alussa lapsen ei ole mahdollista antaa objekteille useita ominaisuuksia, vaan objektit nähdään puhtaina mielihyvämudostelmina. (Tähkä 2001, 136.) Objektit ovat näin joko kokonaan hyviä tai kokonaan pahoja. Edellisiä pyritään tuomaan mieleen aina frustraation uhatessa ja jälkimmäisiin pyritään liittämään kaikki negatiiviset asiat omasta kokemusmaailmasta, jolloin oman itsen hallinta helpottuu. Tyydyttävän objektin läsnäolon korvaavana mentaalisenä kokemuksena lapsella on aina kehityksen asteesta riippuen joko hallusinaatio, introjekti tai lopulta informatiivinen mielikuva objektista, joka voidaan kokea näiden avulla poissaolevana, mutta silti tarvittaessa mieleen kutsuttavana.³¹ (mt., 140.)

---

³¹ Informatiiviset itse- ja objektipresentaatiot ovat sellaisia sisäisiä mielikuvia itsen tai objektin aspekteista, joiden tiedetään tai koetaan edustavan tätä aspektia olematta kuitenkaan se itse. (Tähkä 2001, 138.)

6.4.4 Oidipaallinen vaihe

Alussa lapsella on dyadinen (kahdenvälinen) suhde kumpaankin vanhempaan, joskin äiti on tyypillisesti rakkausobjekti lapsen sukupuolesta riippumatta. Fyysiset samanlaisuudet ja erilaisuudet taas määräävät sen, kumpi tulee yksilölliseksi esikuvaksi. (Tähkä 2001, 158.) Arvioiva samaistus muodostuu lapselle kun hän valitsee jommankumman vanhemman "superobjektikseen" eli objektiksi, joka omaa lapsen ihailemat ominaisuudet ja joihin lapsi pyrkii matkimisen kautta samaistumaan. Tämä samaistuminen on tärkeä osa itsetunnon kehittymistä, koska sen aikana tapahtuva nöyryyttäminen tai häpeän tuottaminen lapsen matkiessa johtaa itsetunnon heikkouteen. Tämä vaikuttaa myös hänen vastasaavutetun identiteettinsä monien tärkeiden aspektien muotoutumiseen; niihin luetaan erityisesti hänen kehittyvän sukupuoli-identiteettinsä luonne, yhtenäisyys ja stabiilius. (Tähkä 2001, 159.)

Isän fyysinen samankaltaisuus tekee helpoksi pojalle ottaa isä idealisoiduksi esikuvaksi. Tämä dyadinen suhteen kehittyminen perustuu peilaukselle ja hyväksynnälle, mikä on tärkeä esiaste pojan kehittyvälle sukupuoli-identiteetille ja motivoi häntä oidipaaliseen triadiin eli kolmenväliseen suhteeseen. (Tähkä 2001, 166.) Poikalapsi tutustuu varsinaiseen rakkausobjektinsa äidin sisäiseen maailmaan informatiivisten samaistusten³² kautta. Isä löytyy kuitenkin pian kilpailijana äidin sisäisestä maailmasta omine rakkauden osoituksineen. Triadinen suhde näin motivoituu ja käynnistyy. (Tähkä 2001, 167.)

Tyttö ottaa äitinsä sekä rakkaus- että ihanneobjektikseen. Samalla hän huomaa isän olevan kilpailijana äidin sisäisessä maailmassa ja ottaa isän viholliseksi. Samaistuminen isään kumotaan ei-hyväksyvien peilausten avulla, jolloin samastuminen äitiin tulee ainoaksi mahdollisuudeksi. Näin isästä tulee rakkausobjekti, jonka sisäisestä maailmasta taas äiti löytyy kilpailijana ja arvioivasti valikoivien samaistusten kohteena. Noin kuuden vuoden iässä oidipaallinen konflikti sisäistetään molemmilla sukupuolilla kokonaisuudessaan, josta se nuoruusiässä kohdistetaan uusiin kohteisiin. (Tähkä 2001, 168–172.) Kun oidipaallinen konflikti on lopullisesti tuhottu aikuisikään tultaessa, on saavutettu yksilöllinen ja autonominen aikuisuuden taso, joka mahdollistaa ihmisen sosiaalisen kanssakäymisen tasavertaisesti muiden kanssa.

---

³² Informatiivinen samaistuminen tekee mahdolliseksi yksilöiden välisen emotionaalisesti merkitsevän kokemuksen jakamisen ja empaattisen ymmärryksen.

6.4.5 Psykkinen häiriö

Edellä käsitelty mielen rakentuminen on esimerkki normaalin mielen rakentumisesta, jossa ei ole syntynyt häiriöitä. Jos jokin kuitenkin menee kehityksessä epäsuotuisasti, syntyy siitä riski myös psykkinen häiriön ilmaantumiseen. Tähkä kuvaa teoreettista lähtökohtaansa seuraavasti:

" – – psykoanalyttinen teoria olettaa, että persoonallisuuden kehitys sekä tapahtuu, että häiriintyy varhaisissa vuorovaikutuksissa lapsen ja hänen ensimmäisten inhimillisten objektiensa välillä." (Tähkä 1987, 1401.)

Hän jakaa psykkinet häiriöt pääsääntöisesti kolmeen luokkaan riippuen siitä, missä vaiheessa ongelma on syntynyt. Nämä kolme vaihetta ovat:

- (1) Eriytymisen aikaan tapahtuneet häiriöt, jotka ilmenevät psykoottisena kokemuksena, jossa itsen ja maailman ominaisuudet sekoittuvat toisiinsa.
- (2) Itse- ja objektikonstanssin syntymisen aikaan tapahtuneet häiriöt, jolloin ihmisen kyky hahmottaa objektin ja itsen ominaisuuksia oikealla tavalla vaikeutuu. Puhutaan niin sanotuista rajatilapotilaista.
- (3) Itse- ja objektikonstanssin syntymisen jälkeen tapahtuneet häiriöt, jotka ilmenevät erilaisina neuroottisina kokemuksina.

6.4.6 Eriytymisen aikaan tapahtuneet häiriöt

Kuten aiemmin todettiin, alle puolen vuoden ikäisenä lapsen toiminta näyttää olevan täysin orgaanista, jolloin tuossa purkamattomat jännityksen keräytymät ja hankalat fysiologiset tilat jäävät myös fysiologiselle tasolle. Tästä seuraa Tähkän mukaan kyseessä olevien ongelmien kanavoituminen ehdollisten refleksien muotoon, josta voi ihmiselle seurata psykosomaattisia oireita myöhemmässä elämässä (Tähkä 2001, 45; katso myös 97).

Eriytymisen alkaessa päärooliin tulee lasta hoitavan objektin käyttäytyminen ja ennen kaikkea sen johdonmukaisuus. Jotta eriytymistä voisi onnistuneesti tapahtua, täytyy tyydytyksen onnistua oikealla tavalla. Tähkä erottelee neljä eriytymiseen vaikuttavaa tekijää (mt., 56–58):

- (1) Tyydytyksen kokemusten määrällinen riittävyys takaa niiden vahvuuden lapsen mielessä. Liian vähäinen määrä toistoa ei riitä vahvistamaan mielikuvia itsestä ja objektista, vaan ne jäävät aneemisiksi ja heikoiksi.
- (2) Tyydytys on myös koettava ennakoidusti. Jos tyydytykset ovat sattumanvaraisia ja epäsäännöllisiä, ei lapsen muistijälkien käyttäminen ole mahdollista, jolloin myös eriytyminen hankaloituu. Maailman representoituminen kärsii ja näin myös myöhempi kokemusmaailma pyrkii jäämään epäluotettavaksi ja siinä muodostuvat itsen ja objektin representaatiot puutteellisesti katektoituiksi.
- (3) Yhtä tärkeää on myös tyydytyksen laadullinen johdonmukaisuus, jossa lapsi saa tyydytyksen aina samalta henkilöltä. Näin hän voi yhdistää tyydytyksen tunteen häntä hoitavaan henkilöön.
- (4) Kaikkein keskeisin edellytys sille, että lapsen varhaisista tyydytyksen kokemuksista tulee käyttökelpoista raaka-ainetta itsen ja objektin ensimmäisille mielikuville, on niiden adekvaatti *synkronisoituminen* äidin ja lapsen suhteessa. Tämä synkronisaatio riippuu keskeisesti äidin valmiudesta vapaasti kokea ja käyttää hyväkseen lapsen vielä sanattoman kommunikaation hänessä herättämiä täydentäviä vasteita.

Tähkän mukaan yksi tai useampi edellä mainituista neljästä adekvaatin tyydytysprosessin edellytyksestä näyttää jääneen riittävästi toteutumatta niiden lasten varhaisessa elämässä, jotka jäävät taipuvaisiksi myöhemmin elämässään regressiivisesti menettämään itsen ja objektin välisen kokemuksellisen eriytymisen. Esimerkiksi skitsofreenisissa psykooseissa perustavan kehityksellisen häiriön näyttää muodostavan niiden varhaisten tyydytysten muistijälkien määrällisesti ja laadullisesti riittämätön kertyminen, jotka toimivat sekä mielen ensimmäisinä säätelevinä rakenteina, että raaka-aineena itsen ja objektin representaatioiden eriytymiselle. (Tähkä 2001, 59.)

"Näyttää todennäköiseltä, että näiden varhaisten tyydytyksen kokemusten määrällinen ja laadullinen puutteellisuus ja epäadekvaattisuus ovat päävastuussa mielen ensimmäisten rakenteiden riittämättömästä muodostumisesta. Tällainen varhaisimpien, vielä yksinomaan tyydytystä korvaavien rakenteiden riittämättömyys näyttää olevan keskeinen determinoiva tekijä skitsofreeniselle psykoosille ominaisessa kokemusmaailman eriytyneisyyden tuhoavassa regressiossa." (Tähkä 2001, 55.)

6.4.7 Itse- ja objektikonstanssin syntymisen aikaan tapahtuneet häiriöt

Lapsen itse- ja objektikonstanssin syntyvaiheessa tapahtuvat häiriöt näkyvät lopulta rajatilahäiriöinä. Siinä tyypillisesti ihminen ei kykene näkemään toisia ihmisiä realistisesti ja omina ajattelevina yksilöinä, vaan hän näkee objektit (esimerkiksi ihmiset) joko kokonaan hyvinä tai kokonaan pahoina.

Pikkuhiljaa hoitavan objektin ominaisuudeksi alkaa muodostua hyvän ja pahan ominaisuuksia. Tämä kuitenkin on vielä lapsen itselle uhkaavaa, koska hän ei kykene vielä omaksumaan sitä tosiseikkaa, että sama objekti voi olla sekä hyvä että paha. Niinpä lapsi suojautuu omaksumalla kaiken tyydytystä tuottavan toiminnan omaksi ansiokseen. Kuitenkin jos frustraatio kasvaa liian suureksi, esimerkiksi hoivaavan objektin menetyksen kautta, uhkaa se kokonaan hyvää itseä jolla ei ole vielä kovinkaan paljon erilaisia puolustuskeinoja. Tämä voi johtaa kokonaan hyvän itsen tuhoutumiseen, jolloin jäljelle jää depressiivinen itsekokemus. Tähkän mukaan traumaattiset objektimenetykset varhaislapsuudessa muodostavat todennäköisesti pääasiallisen mentaalisen altistumisen psykoottisten depressioitten kehittymiselle aikuisilla potilailla. (Tähkä 2001, 106.)

Itse- ja objektikonstanssin muodostumisen aikana syntyneet häiriöt eroavat eriytymisen aikaan muodostuneista häiriöistä tyypillisesti depressiivisen ja skitsofreenisen potilaan kohdilla. Depressiivisen ja skitsofreenisen potilaan yritys pysyä hengissä on Tähkän mukaan erilainen:

"Perustavan representationaalisen eriytymisen stabiilimpi saavuttaminen ja pidemmälle edennyt varhainen rakentuminen näyttävät tekevän depressiivisen potilaan vastustuskykyisemmäksi regressiolle eriytymättömyyteen kuin on laita skitsofreniapotilailla. Depressiivisen potilaan itse ei enää voi turvautua 'psykologiseen itsemurhaan', vaan on sen sijaan taipuvainen tuhoamaan itsensä konkreettisesti, kun itsen kokemuksellinen ylläpitäminen ei ole enää mahdollista." (Tähkä 2001, 106–107.)

Tässä viittaus psykologiseen itsemurhaan tarkoittaa juuri oman itsekokemuksen tuhoutumista, jossa eriytyminen omaksi itseksi erillään muusta maailmasta lakkaa olemasta ja tuloksena on psykoosi. Depressiivisellä potilaalla itsemurha kohdistuisi nimenomaan kehon toimintojen lakkauttamiseen fyysisellä itsemurhalla, joka johtaa ihmisen kuolemaan.

6.4.8 Itse- objektikonstanssin syntymisen jälkeen tapahtuneet häiriöt

Rajatilapatologiasta kärsivät potilaat eivät ole saavuttaneet itse- ja objektikonstanssia, joka kuuluu "normaalin" mielen kehityksen osaksi. Itse- ja objektikonstanssin synnyttyä ihminen kykenee näkemään yksilöityneen itsen ja yksilönä koetun objektin omina toimijoina maailmassa. Perinteisen psykoanalyttisen näkemyksen ja Freudin oman teorian mukaan psykoanalyysin kohteena voi olla vain itse- ja objektikonstanssin saavuttanut henkilö. Tähkä on omassa teoriassaan laajentanut hoidon mahdollisuuksia myös rajatila- ja psykoottistasoisille asiakkaille, joskin hoidon luonne on oleellisesti erilainen.

Kuten aiemmin oidipaalisien vaiheiden kohdalla käytiin läpi, lapselle muodostuu vanhempien ja lapsen välisiin suhteisiin jännitteitä. Jos näiden jännitteiden käsittely ja purkaminen jostain syystä epäonnistuu, voi tuloksena olla neuroottistasoisia psyykkisiä häiriöitä, joista Tähkä kirjoittaa seuraavasti:

"Neuroottisista häiriöistä kärsivät ihmiset ovat tyypillisesti säilyttäneet torjutut, sekä halutut että vihatut oidipaaliset introjektinsa samoin kuin niiden kanssa konfliktissa olevan jyrkän ja ylenmäärin rajoittavan oidipaalisien superegointrojektinsa." (Tähkä 2001, 173.)

Neuroottinen potilas pääasiassa toistaa torjuttuja oidipaalisia suhteita yksilöityneen itsen ja yksilönä koetun objektin välillä yhä uudelleen (Tähkä 2001, 116). Usein vastassa olevassa objektissa nähdään oidipaalisen konfliktin osana olleen objektin ominaisuuksia (projisointi).

Psykoanalyttinen teoria painottaa siis selvästi psyykkisen järjestelmän kehitystä ja sen aikana tapahtuvia häiriöitä. Jos ihmisen mieli on kohdannut tiettyinä ”herkkyyskausina” ongelmia, on tästä ollut seurauksena psyykkisen järjestelmän vajavainen kehitys. Tämä sinällään ei vielä välttämättä tarkoita sitä, että kyseiselle ihmiselle tulisi psyykkisiä ongelmia, vaan kysymyksessä on ennemminkin altistuminen niille myöhemmässä elämässä. Yksilön puolustautumismekanismi on tällöin heikompi kuin keskimäärin ja elämän varrella tulevat kriisit ja ongelmat voivat järkyttää mielen tasapainon helposti raiteiltaan.

Yksi Rauhalan ja Tähkän suurimmista eroista on juuri tässä. Kun Rauhala painottaa jossakin elämäntilanteessa tapahtuvaa ymmärryshorisontin vääristymistä, painottaa Tähkä vastaavasti mielen kehittymisen aikana tapahtuvia ongelmia. Toisin sanoen kun Rauhala kiinnittää huomionsa mieltä järkyttävään tapahtumaan ja sen johdattamiin vääristymisiin, yrittäen tuoda nämä vääristymät tietoisiksi ja analysoitaviksi, keskittyy Tähkä itse psyykkiseen järjestelmään sinänsä ja koettaa kehittää niitä mekanismeja, joiden olisi pitänyt estää kyseisen häiriön synty järkyttävän tapahtuman yhteydessä. Tosin Rauhalallakin vääristyneet merkityssuhteet voidaan tulkita syntyneen myös lapsuudessa, mutta hän ei tunnu ainakaan painottavan ajankohdan merkitystä millään tavalla.

6.5 Mikä osuus eri olemisen tavoilla on mielenhäiriöiden synnyssä ja niiden hoitamisessa?

Psykoanalyttisesti ajateltuna psyykinen häiriö muodostuu lähinnä mielen rakentumisen aikana tapahtuvista poikkeamista. Näin on luonnollista, että psykoanalyttikot ovat kiinnostuneita ensisijaisesti tajunnan piirissä esiintyvistä häiriöistä, jolloin ne myös saavat

selvästi suurimman painoarvon ihmistä hoidettaessa. Muillakin ihmisen olemisen tasoilla on kuitenkin oma funktionsa kokonaisuudessa.

Fysiologinen taso antaa ihmisen kokemiselle perustan kehon ja aivojen sekä niissä tapahtuvien kausaalisten tapahtumien muodossa. Tämä käsitys muistuttaa hyvin paljon Rauhalan käsitystä, eikä suurempia eroja tässä suhteessa ole. Jos aivot ovat vaurioituneet, niiden ei odoteta antavan normaalia tajunnallisuutta. Freud kuitenkin tieteellisessä projektissaan painotti hyvin paljon biologista tasoa, jonka pohjana on fysiologinen taso. Näin ontologisessa mielessä fysiologinen taso on merkittävä tekijä, vaikka se ei itse psykoanalyttikon työssä saakaan suurta asemaa.

Biologinen taso on jo paljon suuremmassa roolissa. Ensimmäinen huomio kiinnittyy biologisista tarpeista kumpuaviin haluihin. Näin lapsi – rinta -suhteesta kehittyvä mielihyväperiaatteen avulla myöhemmin seksuaalisia tarpeita muodostava yksilö, joka kamppailee oidipaalisten ristiriitojen paineessa. Näлкä ja seksuaalisuus ovat nimenomaan biologisia ilmiöitä. Toinen huomio liittyy Tähkän mainitsemaan orgaaniselle tasolle jäävien psykosomaattisten oireiden syntyyn. Kuten aiemmin tuli esille, alle puolen vuoden ikäisenä lapsen toiminta on Tähkän (2001, 45-46) mukaan täysin orgaanista ja tuossa ikävaiheessa purkamattomat jännityksen keräytymät ja hankalat fysiologiset tilat jäävät myös fysiologiselle tasolle ja näkyvät myöhemmin lapsen fysiologisina häiriöinä ja (psyko)somaattisena oireiluna. Nämä somaattiset oireet näkyvät esimerkiksi erilaisina reflekseinä ja ”fysiologisina purkautumistapahtumina”, jotka voivat toimia myöhemmin perustana ja taipumuksena psykosomaattisten häiriöiden ilmenemisessä. Biologinen taso toimii ikään kuin halujen ja toiveiden sekä niiden kautta myös toiminnan lähteenä, joka näkyy tajunnan representaatioissa ja niitä koskevissa tunnevarauksissa. Jos näissä on havaittavissa puutteita tai liiallista kiihotusta, heijastuu se myös väistämättä kokemukselliselle puolelle.

Kokemuksellinen taso ihmisestä toimii luonnollisesti psykoanalyttisen teorian suurimpana mielenkiinnon kohteena. Kun fysiologinen ja biologinen taso ovat antaneet perustan tiedostavalle tajunnalle, kokemuksellinen taso käsittelee sitten ympäristöstä tulevaa informaatiota muodostaen erilaisia representaatioita ja tunnevarauksia. Kokemuksellisessa tasossa mielen häiriöt saavat kokemuksellisen muotonsa. Ihminen kokee tunteita ja elämyksiä, jotka joko tyydyttävät tai aiheuttavat kärsimystä. Tajunnassa

ilmaantuu kärsimystä ja nautintoa aiheuttavia tekijöitä, joiden välisiä suhteita myös psykoanalyysi koettaa selvittää. Osa tekijöistä esiintyy tiedostetusti, mutta suuri osa vaikuttaa tiedostamattomasti, ottaen jonkun toisen näkyvän roolin toiminnassa. Tämä on yksi klassisen psykoanalyysin perusväitteistä, jonka aiheuttamia ongelmia psykoanalyttisessa hoidossa pyritään korjaamaan.

6.6 Mikä osuus kehollisuudella on mielen hoitamisessa?

Kehollisuuden merkitys on luultavasti suurin varhaislapsuudessa, juuri psykologisen syntymän kynnyksellä. Äidin rinnan hallusinatorinen palauttaminen mieleen ja näin hetkellinen helpotus poissaolevan rinnan representaatiolla antaa alkusysäyksen mielelliselle kehitymiselle. Orgaaninen tarve, joka tässä tapauksessa on nälkä, antaa aiheen uusille selviytymiskeinoille, joiden ansiosta ihmiselle muodostuu lopulta ajattelun mahdollistava tajunta. Myöhemmin ihminen kokee kehonsa avulla mielihyvän ja mielihahan kokemuksia, joiden perusta löytyy aina alkuperäisestä orgaanisen tarpeen tyydyttämisestä. Lehtonen (1994, 86) käsittelee unien näkemisen tehtävää ruumiin taholta tulevien yllykkeiden käsittelijänä. Unessa ihmisen halut pääsevät vapaammin esiin mielen sensuurin ollessa pienempi kuin valveilla ollessa.

Neurotieteiden ja psykoanalyysin yhdistävässä neuropsykoanalyysissä kehollisuuden merkitys kuitenkin kasvaa. Teorian idea on kaksoisaspektiteorian mukaisesti kuvata yhtä ilmiötä kahdesta näkökulmasta. Neurotieteet kuvaavat sitä objektiivisesta, empiirisestä todellisuudesta käsin ja psykoanalyysi subjektiivisesta todellisuudesta käsin. Solms ja Turnbull ovat hahmottaneet kirjassaan *The Brain and the Inner World* neurologisten tapahtumien yhteyttä psykoanalyttisen metateorian prosesseihin. Yhtenä tavoitteena heillä on luoda kokonaisvaltainen näkemys psykoanalyttisten prosessien (esimerkiksi sekundaariprosessien) ja neurologisten tapahtumien välille. Näin saatava hyöty on molempia tieteenaloja hyödyntävä. Neurotieteet saavat arvokasta tietoa psyykkisestä rakenteesta ja kykenevät sen avulla kiinnittämään huomiota potilaan aivoprosessien häiriöihin esimerkiksi erilaisissa aivovaurio tapauksissa. Solms ja Turnbull kirjoittavat:

”People who suffer brain tumors, strokes, and so forth are people just like ourselves – they have developed personalities, complex histories, and rich internal worlds. Since these things are the stuff of psychoanalysis, these people can be studied psychoanalytically just like anyone else. In this way, basic clinico-anatomical correlations can be drawn, directly linking psychoanalytic variables with neurological ones and thereby integrating them with each other on a valid empirical (rather than theoretical) basis.”³³ (Solms & Turnbull 2003, 307.)

Psykoanalyttit taas voivat tarvittaessa konsultoida neurotieteilä halutessaan neurologista näkökantaa asiaan. Suurin osa analyysistä kuitenkin tapahtuu perinteisellä tavalla. (Solms & Turnbull 2003, 309.) Jos ajatellaan Rauhalan vaatimusta ihmisen kokonaisuuden hoitamisesta, tämä malli palvelee sitä hyvin. Psykoanalyysissä huomiota osataan kiinnittää myös neurologisiin häiriöihin ja toisaalta neurologit voivat psykoanalyysin avulla esimerkiksi paikantaa aivovaurion laajuutta tai kohdetta.

Joka tapauksessa biologisella puolella on hyvin vahva asema psykoanalyysin metapsykologiassa, jos tässä muokattu ihmiskäsitys pitää paikkaansa. Solms ja Turnbull, jotka ovat käyttäneet omaan teoriaansa myös Freudin varhaista ihmiskäsitystä, kirjoittavat aivojen merkityksestä seuraavasti:

”The brain is an organ that promotes our survival as biological creatures. It does this by mediating between the inner needs of our bodies and the dangers and delights of the outside world – the location of all the objects that satisfy our inner needs.”³⁴ (Solms & Turnbull 2003, 275.)

---

³³ Vapaa suomennos: Ihmiset, jotka kärsivät aivokasvaimista, -halvauksista ja niin edelleen, ovat ihmisiä aivan kuten me – heillä on kehittynyt persoonallisuus, monimutkaiset tarinat ja rikas sisäinen maailma. Kun nämä asiantilat ovat psykoanalyysin kannalta relevantteja, näitä ihmisiä voidaan tutkia psykoanalyttisesti aivan kuten ketä tahansa. Näin perus kliinisi-anatominen korrelaatio voidaan laatia, linkittää suoraan psykoanalyttiset muuttujat neurologisiin ja siten yhdistää ne toisiinsa päteväksi empiiriseksi (ennemmin kuin teoreettiseksi) perustaksi.

³⁴ Vapaa suomennos: Aivot ovat organismi, joka edesauttaa selviytymistämme biologisina olentoina. Se tekee tämän sovittamalla kehomme sisäisiä tiloja sekä ulkopuolisen maailman vaaroja ja nautintoja – paikkaan, jossa kaikki objektit tyydyttävät sisäisiä tarpeitamme.

Tämän ihmiskäsityksen omaksuminen psykoanalyttisessa hoitosuhteessa vaikuttaa suuresti esimerkiksi mielihyväperiaatteen muodossa.

Psykoanalyysi käy hyvin neurobiologisen tutkimuksen kumppaniksi, koska psyykkisten häiriöiden ymmärtämiseksi tarvitaan kokonaisvaltaisuutta, joka taas on ollut alun perin ominaista nimenomaan psykoanalyttiselle ja psykodynaamiselle ajattelulle. (Lehtonen 2003, 78.)

7 Vertailua ja pohdintaa

Rauhala ja Tähkä edustavat erilaisia näkemyksiä. Rauhalan voidaan katsoa kuuluvan fenomenologisen ja humanistisen psykologian edustajaksi. Fenomenologinen psykologia pohjautuu pitkälti saksalaisen filosofin Edmund Husserlin fenomenologiseen ja Martin Heideggerin eksistentiaaliseen filosofiaan. Fenomenologinen psykologia eroaa fenomenologisesta filosofiasta siinä, että kun filosofinen puoli on kiinnostunut todellisuuden rakenteellisesta puolesta, on psykologinen puoli kiinnostunut reaalisäältäoisestä puolesta sellaisena kuin se ilmenee ihmisen kokemuksessa (Perttula 1995, 38). Rauhala edustaa sekä filosofista että psykologista fenomenologiaa. Selvästi Husserlilta ja muilta fenomenologeilta peräisin ovat esimerkiksi monet Rauhalan käyttämät teoreettiset rakennelmat, kuten muun muassa intentionaalisuus, merkitysrakenne, noema, sekä jotkut ajattelun suuntaukset, kuten kritiikki ihmisen tajunnan naturalisoimista vastaan. Rauhala ei kuitenkaan toteuta puhdasta fenomenologista filosofiaa sellaisenaan, vaan eroja löytyy esimerkiksi Rauhalan dualismin korostamisen yhteydessä, jota fenomenologit päinvastoin pyrkivät kieltämään. Humanismi näkyy Rauhalalla selvimmin ihmisen ainutlaatuisuuden ja tajunnan autonomisuuden korostamisessa. Ihminen kohoaa selvästi eläinten yläpuolelle tajunnallisen paremmuutensa perusteella ja on samalla vahvasti omista valinnoistaan tietoinen ja vapaa toimimaan niiden perusteella. Rauhalalla on oma kannattajajoukkonsa joihin kuuluu niin filosofeja

(esimerkiksi Jyri Puhakainen) ja psykologian edustajia (esimerkiksi Juha Perttula, Martti Siirala).

Psykoanalyttinen näkemys, jota tässä työssä on käsitelty, on kokonaisuudessaan muodostunut usean ajattelijan teorioista. Kaiken pohjana on luonnollisesti Sigmund Freudin kehittänyt psykoanalyttinen teoria, varsinkin sen alkuaikojen hahmotelmat. Veikko Tähkä edustaa Suomen johtavia psykoanalytikoita. Häneltä on peräisin mielen rakentumisen vaiheet ja psyykkisen häiriön määritelmät. Kuopion yliopiston psykiatrian professori ja psykoanalytikko Johannes Lehtonen, joka on tutkinut aktiivisesti ruumiin ja mielen välistä yhteyttä, on vaikuttanut muodostettuun kokonaiskuvaan mielen ja ruumiin yhteyden määrittelyssä. Uusia tuulia edustavat yhdysvaltalaiset neuropsykoanalytikot Mark Solms ja Oliver Turnbull, jotka ovat kunnostautuneet neurotieteiden ja psykoanalyysin yhdistämisessä teoreettiseksi rakennelmaksi, neurotieteiden edustajaa Antonio Damasiota unohtamatta. Heidän ajatusten pohjalta tutkielmassa on otettu kaksoisaspektiteoreettinen kanta psykoanalyttiseen teoriaan. Tämän tutkielman ohessa muotoiltu psykoanalyttinen ihmiskäsitys on kirjoittajan oma tulkinta ja muotoilu kyseisten ajattelijoiden pohjalta. Se edustaa jonkin näköistä keskiarvoa tämänhetkisestä (neuro)psykoanalyttisestä muodosta.

On huomattava, että on olemassa monta psykoanalyttista teoriaa, jotka kenties riitelevät avoimesti tässä esitetyn teorian kanssa. Tukeutuminen vain jonkun yksittäisen psykoanalyttikon ihmiskäsitykseen olisi jättänyt kuitenkin aukkoja ihmisen kokonaisuuden hahmottamiseen ja näin yritys hahmottaa kokonaisuutta vaati myös eri osasten kokoamista eri teorioista. Ihmiskäsitystä koottaessa on kuitenkin pyritty ristiriidattomuuteen. Psykoanalyttista ihmiskäsitystä tuskin voi tehdä ilman Freudin perustaa, Tähkä muodostaa arvostettuna suomalaisena psykoanalyttikkona hyvän vertailukohdan Rauhalan tajunnallisuuden käsitteelle ja neurotieteiden edustajat vahvistavat ”päivittämällä” Freudin alkuperäisen ihmiskäsityksen nykyaikaiseen muotoon.

7.1 Rauhalan teorian ongelmakohtat

Rauhalan teoriassa on noussut tutkielman yhteydessä joitakin ongelmia esiin. Hänen monopluralistiseksi kutsumansa ihmiskäsitys muodostuu muun teorian kontekstissa ongelmalliseksi. Vaikka Rauhala ei kirjaimellisesti julistaudukaan substanssidualismin kannattajaksi, voidaan hänet joidenkin argumenttien perusteella luokitella sellaiseksi. Tajunnallisuuden ja aivojen ehdoton erottaminen, niin tutkimuksellisesti kuin hoidon yhteydessä, ”silloittamaton kuilu” näiden välissä ja kaksoisaspektiteorian (vai tulisiko tässä tapauksessa käyttää nimitystä kolmoisaspektiteoria) hylkääminen ovat vain esimerkkejä tästä. Näin ihmisen jakaminen ontologisesti toteuttaa kyllä pluralistisen puolen, mutta kuinka se silloin voisi olla myös monistinen? Joissakin tapauksissa myönteisesti tulkiten voitaisiin argumentoida Rauhalan tarkoittaneen pluralismilla metodologista jakoa, siis tutkinnallisesti ei-ontologisesti jakaantunutta ihmistä. Tällöin kyseessä olisi ominaisuusdualismia muistuttava kanta. Kuitenkin hänen muu teoriansa ei kovin hyvin tue tätä olettamusta. Rauhala on hieman epäselvä dualistisessa kannassaan edellä mainituista seikoista johtuen.

Oletettu substanssidualistinen kanta aiheuttaa luonnollisesti myös muita ongelmia. Rauhala ei esimerkiksi selvitä kuinka tajunnallinen ja kehollinen puoli ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Onko kyseessä kenties kausaalinen vai jokin muu vaikuttaminen? Vuorovaikutus on kuitenkin selvästi kaksisuuntainen. Tajunnallisuus nousee Rauhalan teoriassa emergenssin avulla aivoista ja toisaalta tajunnallisuuden ja humanismin korostaminen nostavat tajunnallisuuden merkitystä autonomisena yksikkönä. Emergenssin selittämättä jättämisestä Rauhalaa ei voi syyttää, koska sen vaatiminen olisi kohtuutonta.

Myös psyykkisen häiriön määrittelemisessä Rauhala on varsin epäselvä. Filosofisesti ajatellen hänen psyykkisen häiriön käsite muodostuu merkityssuhteiden vääristymisestä ja niiden virheellisestä käytöstä. Siitä kuinka ja miksi nämä merkityssuhteet vääristyvät, ei saada selkoa. Rauhala kuvailee kyllä hyvin yksityiskohtaisesti kuinka havainto muodostuu ja mikä merkityssuhde on, mutta siitä onko merkityssuhteen vääristymisen taustalla esimerkiksi äidin ja lapsen välisen kommunikaation ongelmat tai tilanteissa vallitsevien asiointilojen vaikutus, ei Rauhalan teoriasta selviä. Yleisellä tasolla Rauhalan teoria on selkeä ja johdonmukainen. Siinä psyykkinen häiriö kuitenkin käsitetään elämäntaidolliseksi ongelmiksi, joiden käsittely on sinänsä jokapäiväistä. Mutta kun siirrytään syvemmälle

tasolle tutkimaan varsinaisia tajunnallisuudessa esiintyviä häiriöitä ja niiden muodostumista, Rauhala on suhteettoman epäselvä.

7.2 Rauhalan teorian mahdollisuudet

Vaikka monopluralistinen ihmiskäsitys onkin ontologisesti ongelmallinen, niin yleisessä terveydenhuollossa se vaikuttaa järkevältä. Sen avulla ihmisen tutkiminen ja diagnosointi saavat hyvän pohjan ja eri auttamismenetelmät saavat arvostusta osakseen. On luonnollista, että kun häiriö on fysiologinen, niin annetaan fysiologista hoitoa ja kun häiriö on psyykinen, annetaan psyykkistä hoitoa. Ihminen on jo kauan nähty psyykkis-fyysis-sosiaalisena olentona, joka muistuttaa paljon Rauhalan situationaalista säätöpiiriä. Rauhala selventää metodologisia näkökulmia ihmisen hoitamisen yhteydessä. Samalla hänen vaatimuksensa kokonaisen ihmisen hoitamisesta luo hyvät perusedellytykset eri hoitohenkilöryhmien (lääkärit, psykologit, sosiaalityöntekijät) tiiviille yhteistyölle. Myös hänen ontologisen analyysin vaatimus palvelee hyvin eri tieteenalojen omaa roolia selventävää tavoitetta. Samalla se poistaa metodologisia epäselvyyksiä tieteiden harjoittamisen yhteydessä. Ontologisen analyysin avulla moni tutkimusala voisi selventää omia lähtökohtiaan.

Rauhala on myös osittain oikeassa liiallista fysiologista maailmankuvaa kritisoidessaan. Usein monet psyykkiset tapahtumat selitetään liian helposti aivotapahtumilla. Vaikka neurotieteet ovat hyvin selitysvomaisia, ei niillä voida silti lopullisesti selittää mielen kaikkia toimintoja, vaan kysymyksessä on yleensä korrelaatio mielen tapahtumiin, joita aivotutkimuksella ei sinänsä tavoiteta. Rauhalan teoria sisältää muutenkin oivallisia huomioita esimerkiksi intentionaalisuudesta ja medikalisaatiosta. Vaikka Rauhala ei tunnu nauttivan kovin suurta arvostusta psykiatrian piirissä, on hänen ajattelussaan kuitenkin paljon huomionarvoista. Etenkin filosofian tuominen psykologian ja psykiatrian seuraan tuo näihin uutta näkökulmaa.

On myös huomautettava, että Rauhalan psykiatrinen hoitomalli varmasti on auttanut ja auttaa jatkossakin monia ihmisiä. Vaikka Rauhalalla jääkin moni asia hieman epäselväksi ja joitakin ongelmia myös esiintyy, on hänen suorittamansa terapia luultavasti toisille

ihmisille erittäin palkitsevaa ja tehokasta; aivan kuten kognitiivinen toisille ja psykoanalyttinen toisille. Myöskään hänen tieteellisiä ansioitaan ei tule väheksyä, vaan hänen ansionsa esimerkiksi medikalisaation vastustuksessa ja psykiatrian ihmiskäsityksen vaatimuksessa ovat tunnustuksen arvoisia.

7.3 Psykoanalyttisen teorian ongelmakohdat

Psykoanalyttisessä näkemyksessä ovat edelleen perinteiset ongelmat läsnä. Ikosen ja Recharldtin mainitsema psykologisen tiedon ongelma sisältää myös ihmisen tiedostamattoman puolen tiedollisia ongelmia. Psykoanalyysin tietoa on hankala nähdä tieteelliseksi tiedoksi, niin vähän siinä on empiirisesti todennettavaa aineistoa, mitä luonnontieteillä on esittää konkreettisina faktoina. Tätä asiantilaa ei helpota yhtään se, että psykoanalyttinen teoria on hyvin teoreettinen ja abstrakti kokonaisuus. Vaikka se sinänsä vaikuttaa hyvin johdonmukaiselta ja loogiselta, ei sen todentamiseksi ole muuta keinoa kuin teoreettinen käsitteellistäminen. Tieteellisen tiedon edellyttämää empiiristä ja todennettavaa faktaa ihmisen mielestä on hankala löytää.

Tässä tutkielmassa käsitelty Tähkän muodostama kuva mielen rakentumisesta on hyvä esimerkki yllämainitusta ongelmasta. Kuinka lapsen varhaiset kokemukset ja mielen rakentumisen alkuvaiheet voidaan todeta. Tähkän teoria sinänsä tuntuu loogiselta, mutta kuinka sen todenperäisyyden voi todeta. Kuinka voidaan tietää jonkun sellaisen olion kokemuksista, joka ei voi niitä kertoa?

Psykoanalyttinen teoria ei ole kovinkaan yhtenäinen, vaan Freudin jälkeen (ja osittain myös Freudin aikana) se on hajaantunut äärimmäisen kirjavaksi seurakunnaksi. Näin myös ontologinen ihmiskäsitys on hyvin hankala muodostaa, mikä myös näkyy tässä tutkielmassa. Esimerkiksi ihmiskäsitys, joka tässä on hahmoteltu, perustuu hyvin monen teoreetikon ajatuksiin. Ongelmaa lisää vielä se, että psykoanalyttikot perinteisesti ovat hyvin itsenäisiä ”kuppikuntia”, joiden tekemä työ perustuu suhteellisen suljettuun teoriaan. Muilla tieteillä ei ole ollut suurtakaan merkitystä heidän keskuudessaan. Tämä näkyy yksipuolisena argumentointina psykoanalyttikkojen sisäisillä käsitteillä ja perinteisesti yksittäistä psykoanalyttikkoa kohtaan esitetty kritiikki tulee yleensä toiselta

psykoanalyytikolta. Tämä herättää myös kysymyksen siitä millä perusteella kutsumme terapeuttia psykoanalyytikoksi, koska koulutus ja maailmankatsomus saattavat vaihdella hyvinkin paljon.

Psykoanalyysin sisäänpääntyneisyys muodostuu osaltaan jo koulutusvaiheessa, johon kuuluu intensiivinen henkilökohtainen psykoanalyysi. Mahdollisen indoktrinaation vaara on tällaisessa tapauksessa erityisen suuri ja kriittinen ajattelu hankala toteuttaa. Analyysissä kokeneempi ja useimmiten myös tiedollisessa auktoriteettiasemassa oleva ohjaa tulevan analyytikon analyysia. Kun psykoanalyysissa usein tapahtuu terapeutin idealisoimista, kasvaa mahdollisen indoktrinaation vaara entisestään. Indoktrinaatiolla tässä tarkoitetaan tahallista tai tahatonta arvomaailman siirtämistä analyytikosta analysoitavaan.

Psykoanalyysin ”markkina-arvo” ei ole tieteen piirissä ollut kovin hyvä. Tämä on ymmärrettävää, koska se tarjoaa pitkäaikaista intensiivistä ja siten kallista terapiamuotoa, kun myös huomattavasti halvempia lyhytterapioita, lääkähoidosta puhumattakaan, on tarjolla. Psykoanalyysi on myös kertaalleen tieteellisessä katsannossa hylätty teoria. Monet pitivät sitä vanhanaikaisena ihmisen seksuaalisuutta liikaa korostavana teoriana, joka sotii humanismia vastaan. Freud nähdään usein perversikkona ja neurootikkona, jonka ajatusrakennelmat kuvastavat hänen sairaalloista psyykettään. Psykologisen tiedon ongelma vielä korostaa tätä entisestään.

Tutkielman aiheen kannalta kritiikkiä voi vielä kohdistaa psykoanalyttisen teorian kantaan kaksoisaspektiteoriasta. Se jättää auki varsinaisen perussubstanssin muodon. Mieli ja ruumis ovat sen ilmenemismuotoja, mutta auki jää mitä itse perussubstanssi on. Samalla myös tämän perussubstanssin ja sen ilmenemismuotojen välinen yhteys jää hämäräksi. Kaksoisaspektiteoria filosofisesti ajatellen ei ole missään tapauksessa täysin selvä asia.

Oman varjon neuropsykoanalyttikkojen ja myös tämän tutkielman ylle heittää myös Freudin pyrkimys pitää *Entwurf einer psychologie* poissa julkisuudesta. Miksi Freud hylkäsi teoksen ja kuitenkin käytti selvästi sen ajatuksia myöhemmin? Kirjoituksen merkitys on kuitenkin ollut suuri nimenomaan neuropsykoanalytikoille ja sen myötä myös tälle tutkielmalle.

7.4 Psykoanalyttisen teorian mahdollisuudet

Huolimatta laajasta kritiikistä, psykoanalyttinen teoria on parhaimmillaan hyvin kokonaisvaltainen ja looginen rakennelma kattaen hyvin suuren osan psyykkisestä tapahtumisesta. Sen dynaaminen luonne korostaa elävän organismin tarpeita ja se käy hyvin evoluutioajatteluun. Vaikka se on pitkään ollut tieteellisesti katsoen hyvin epävarmalla pohjalla, on viime aikoina kehitystä entistä tieteellisempään hyväksymiseen ollut esillä. Tätä asiaa edesauttaa luonnollisesti kädenpuristus neurotieteiden kanssa ja neuropsykoanalyysin ilmaantuminen. Psykoanalyttinen teoria on ollut yllättävän hyvin yhteensopiva neurotieteellisen ajattelun kanssa ja sen asema onkin näin kasvamaan päin. Samalla se on saanut paljon uskottavuutta tieteellisissä piireissä.

Psykoanalyttinen ihmiskäsitys välttää monia Rauhalan kohtaamia ongelmia. Vaikka se ei ratkaisekaan psykofyysistä ongelmaa, onnistuu se kiertämään sen kaksoisaspektiteorian avulla. Näin se ei jää substanssidualismin loukkuun, jossa kahden olemuspuolen välistä vuorovaikutusta olisi selvitettävä. Samalla se ottaa hyvin huomioon ihmisen kokonaisuuden vaatimuksen yhdistämällä eri olemisetasot luonnollisesti toisiinsa.

Kuten tässä tutkielmassa havaittiin, psykoanalyttinen tulkinta tarjoaa hyvin hedelmällisen yhteistyökumppanin neurotieteille. Näin paitsi käytännöllisessä ihmisen hoitamisessa, niin myös tieteellisessä ajattelussa psykoanalyysin tai neuropsykoanalyysin merkitys nousee suureksi. Kyseessä on selvästi tulevaisuudessa vakavasti otettava tieteenala. Psykoanalyysi tuntuu neuropsykoanalyysin ilmaannuttua hyvinkin nykyaikaiselta teorialta.

7.5 Kuinka Rauhalan teoria ja psykoanalyttinen teoria eroavat toisistaan?

Ikosen ja Recharldtin mukaan psykoanalyysilla on sekä luonnontieteistä että puhtaasta fenomenologiasta poikkeava luonne. Tieteenteoriasta kiinnostuneita filosofoja (Apel, Habermas, Ricoeur) lainaten, heidän mukaansa psykoanalyysi on omalla erityisellä tavallaan hermeneuttinen tiede, jossa merkitysyhteydet ja niiden painotukset eli ”energetiikka” kuvaavat ihmisen haluamisen alati läsnäolevaa dynamiikkaa. (Ikoren & Recharldt 1994, 12.) Psykoanalyttinen tieto ei näin kuvaa psyykkistä toimintaa yleensä,

vaan sen tavoite on kuvata aktiivisen psyykkisen eristämisen tiloja, niiden syntyä ja eri muotoja sekä löytää edellytyksiä, jotka antavat mahdollisuuden eristämisestä luopumiselle ja koostumiselle. (Ikonen & Rechartt 1994, 14.)

Ikonen ja Rechartt (1994, 14–15) katsovatkin, että psykoanalyttinen teoria poikkeaa fenomenologisen psykoterapian teoriasta siinä, että jälkimmäinen näkee tehtävänä ristiriitaisten, epäselvien ja epäsuotuisten merkitysyhteyksien selvittämisen ja korjaamisen. Tehtävä ei sisällä psykoanalyysin kannalta olennaisen aktiivisen eristämisen³⁵ huomioon ottamista, pyrkimyksiä ja niitä poissa pitäviä pyrkimyksiä. Psykoanalyysin kannalta psyykkiset ristiriidat ovat myös energeettisiä eivätkä vain merkityksen ristiriitaisuuksia. Käsitteet ”psyykkinen energia” ja ”viettienergia” kuvaavat näiden ristiriitojen dynamiikkaa, jota voisi kuvata myös ”haluamisen dynamiikaksi”.

Rauhala ei itse näe oman ja Freudin teorioissa suuria eroja käsitteellisten erojen ja tietyn freudilaisen naturalismin lisäksi. Hän näkee ne jopa yllättävän samantyyppisinä. Rauhala kirjoittaa:

”Freudin ajattelun fenomenologinen luonne jää helposti kätkeytyksi hänen käyttämänsä erilaisen terminologian vuoksi. Sen paljastumista hämää helposti myös se, että hän 1800-luvun loppupuolella saamansa neurologikoulutuksen suggeroimana uskoi ajoittain, että tajunnan merkityskokemukset olisivat joskus tulevaisuudessa palautettavissa aivofysiologiaan ja myös sillä tasolla tutkittavissa.” (Rauhala 1998, 110.)

Tämä samankaltaisuus huomataan tässä työssä käydyn perusteella selvästi virheelliseksi. Freudin ja muiden psykoanalyttikoiden ihmiskäsitys eroaa oleellisesti Rauhalan muodostamasta ihmiskäsityksestä esimerkiksi ihmisen autonomisuutta tarkasteltaessa. Kun Rauhala antaa ihmiselle hyvin autonomisen ja tajunnallista toimintaa korostavan muodon, antaa psykoanalyttinen teoria hyvin biologisia (eläimellisiä) tarpeita korostavan muodon. Yksi suurimmista eroista on itse käytännön työn puolella. Fenomenologinen terapia pyrkii korjaamaan oireiden aiheuttajan, joko mielen vääristyneistä merkityssuhteista tai ulkoisista

---

³⁵ Aktiivinen eristäminen: asia, jota ei muisteta, pidetään aktiivisesti poissa mielestä ja kiertoteitse esille tullessaan se synnyttää häiritseviä oireita (Ikonen & Rechartt 1994, 13).

sosiaalisista suhteista. Psykoanalyysi taas pyrkii korjaamaan prosessin, jolla ihminen käsittelee erilaisia tilanteita.

Ihmiskäsityksen kannalta on tullut jo aiemmin esille se, kuinka Rauhala painottaa humanistista, tajunnallisuutta korostavaa näkemystä. Näin hänellä myös korostuu fenomenologisesti painottuen maailman ilmenemisen tutkiminen erilaisilla merkitysrakenteilla. Psykoanalyttinen teoria näkee ihmisen eläimenkaltaisena organismina, jonka aivot ovat kuitenkin kehittyneet evoluution myötä pidemmälle. Varsinkin neurotieteiden mukaantulon ansiosta näkökulma on entistä objektiivisempi ja yhteydet neurotieteellisten ja psykoanalyttisten entiteettien välillä tuovat myös psykoanalyttisen teorian sinänsä objektiivisemmaksi kuin aiemmin.

Psykoanalyttikot näkevät ihmisen mielen hyvin dynaamisena ja energeettisenä kokonaisuutena, kun taas Rauhala käsittelee varsin staattisia merkityssuhteita, jotka ovat yleensä tiedollisesti saavutettavissa. Psykoanalyysissa tiedostamaton saa suuremman roolin ja erilaiset tunteensiirrot kuuluvat oleellisesti asiaan.

Yksi tämän tutkielman kannalta oleellisimmista eroista on suhtautuminen psykofyysiseen ongelmaan. Rauhalalla se on emergentistä materialismista muodostuva substanssidualismi ja tässä kuvatulla (neuro)psykoanalyttisella teorialla taas kaksoisaspektiteoria, sekä tietyllä varauksella myös emergentistä materialismista ilmenevä ominaisuusdualistinen kanta. Varauksella sen takia, että heidän ei käytännön teorianmuodostuksen takia tarvitse sinänsä ottaa siihen kantaa. Mutta selvää on, että ainakaan substanssidualistinen näkemys ei tule kysymykseen.

Edellisestä johtuen Rauhala erottaa hyvin selvästi fysiologisen puolen ja tajunnallisen puolen toisistaan. Samalla hän vaikeuttaa myös ihmisen kokonaisuuden näkemistä, kuten edellä tuli ilmi. Neuropsykoanalyttikot taas päinvastoin yhdistävät neurotieteet ja psykoanalyttisen teorian toisiinsa. Näin saavutetaan paitsi yhteistyötä, myös huomattavasti yhtenäisempi ihmiskäsitys kuin mitä Rauhalalla on. Tämä heijastuu myös luonnollisesti suhtautumisessa neurologiaan. Rauhalalla se on kilpaileva ja usein uhkaava teoria (medikalisaatiovastustus), neuropsykoanalyttikoilla taas yhteistyökumppani, joka täydentää varsinaista psykoanalyttista teoriaa.

Psykoanalyttisessä teoriassa psyykkisen häiriön syntyminen on usein varhaisista objektisuhteista lähtöisin. Mielen rakentumisen aikana ihmisellä on omat psyykkiset ”herkkyyskautensa” eri ominaisuuksien kehittymiseen. Jos vuorovaikutus hoitavan objektin (äidin) kanssa on jollakin tavalla epäonnistunut, on myös kehittyvän ihmisen psyykkinen kykeneväisyys epäonnistunut.³⁶ Mukana on siis ihmisen kokemuksellinen puoli psyykkisenä tekijänä, ympäristön tarjoama konteksti (objektit) ja myös biologinen puoli esimerkiksi orgaanisen tyydytyksen muodossa (äidin rinta). Tässä mielessä teoria ei ole kaukana Rauhalan vastaavasta. Löytyyhän häneltä myös kokemuksellinen osuus tajunnallisuudesta, ympäristön tarjoama konteksti situaatiosta ja biologinen puoli kehollisuudesta. Oleellista on kuitenkin huomata ero psyykkisen häiriön syntyprosessissa ja myöhemmin hoitoprosessissa. Häiriön syntyprosessin voi vielä tulkita samankaltaiseksi Rauhalan merkityssuhteiden muodostumisen ja psykoanalyttikkojen mielen rakentumisen välillä, olkoonkin että Rauhala ei puhu mitään lapsuuden kehityksellisistä psyykkisistä vaiheista vaan merkitysrakenteiden ja –horisonttien kehittymisestä yleensä. Rauhalalta puuttuu myös psykoanalyysin dynaaminen puoli ja näin hänen teoriansa merkitysrakenteista saa pelkästään informatiivisen ja staattisen luonteen.

Mieltä hoidettaessa suurin ero näiden teorioiden kohdalla on siinä, että Rauhala hoitaa havaittuja merkitysrakenteita ja koettaa saada tiedostamattomia ristiriitoja tiedostetuiksi. Paraneminen on juuri merkitysrakenteen huomaamista vääräksi ja sen korjaamista. Psykoanalytikoilla taas hoidon kohteena on merkitysrakenteiden lisäksi myös psyykkinen apparaatti kokonaisuudessaan. Hoitoon kuuluu muutakin kuin tiedollisia merkitysrakenteita. Oleellisena osana toimivat erilaiset affektit sekä muut tiedollisesti ja varsinkin sanallisesti hankalasti ilmenevät tekijät, Ikosen ja Recharadin mainitseman energeettisen tekijän lisäksi. Hoidon perustana ovat erilaiset transferenssit (tunnesiirtymät) ja vastatransferenssit. Näiden avulla ihminen yhdistyy myös alkukokemukseen jolloin tiedollista orientoitumista oli erittäin vähän, jos lainkaan. Sanallisen informaation voi korvata esimerkiksi erilaiset symbolit, kuten unien symboliikasta voidaan todeta. Samalla mukaan tulevat luonnollisena jatkumona alkukokemukseen liittyvät somaattiset mielihyvän

---

³⁶ Herkkyyskaudella ei tarkoiteta tässä kehityspsykologiasta tuttuja herkkyyskausia (kävelemään oppiminen, puheen muodostaminen ja niin edelleen) vaan erityisiä psyykkisiä herkkyyskausia, jotka ovat osa kehittyvän mielen rajapyykkejä (itse- ja objektikonstanssi, itsetunnon vahvistuminen, oidipaallinen konflikti ja niin edelleen).

ja mielipahan kokemukset. Toisin sanoen näyttää siltä, että psykoanalyysi menee syvemmälle kuin Rauhalan hoitoprosessi. Sen tarkoituksena on sukeltaa suoraan psyykkisessä apparaatissa sijaitsevan heikkouden syntysijoille. Näin psykoanalyysissä lapsuuden merkitys korostuu huomattavan suureksi.

7.6 Lopuksi

Rauhalan monopluralismi toimii hyvänä viitteellisenä ohjelmanjulistuksena julkisen terveydenhuollon puolella, jossa käytännön toimintaa tapahtuu. Ihmisen kolminaisuus on tosin ollut käytössä jo pitkään.³⁷ Ihmisen kolminaisuus on siellä konkreettinen tosiasia, joka täytyy ottaa huomioon. Ongelmia kuitenkin tulee kun Rauhala muodostaa ontologisen ihmiskäsityksensä ja koettaa syventää omaa käsitystään ihmisestä. Pyrkimys on kunnioitettava ja arvokas, mutta toteutus ei vastaa ongelmatonta teorianmuodostusta. On ontologisesti ristiriitaista sanoa ihmisen olevan toisaalta pluralistinen ja toisaalta monistinen. Pluralistisen piirteen Rauhala perustelee hyvin, mutta monistinen piirre jää pelkän muistutuksen varaan ihmisen ykseydestä. Kuinka ihminen on ontologisesti yksi? Toinen ristiriitaisuus on ontologisten puolien vuorovaikutuksessa. Jos kaikki osapuolet ovat tasa-arvoisia ja mikään ei dominoi toista, niin kuinka on mahdollista, että Rauhala näkee toisaalla tajunnan olevan ensisijainen tieto-opillisessa mielessä ja kehollisuuden ontologisessa mielessä? Suopeasti ajatellen Rauhala voisi tarkoittaa kokemukselliseen havaintoon liittyviä dynaamisia vuorovaikutussuhteita, mutta tällöinkin aivoissa tapahtuvat muutokset (esim. aivovaurio) ovat ensisijaisia tajuntaan vaikuttavia tekijöitä.

Rauhalan käsitys ihmisestä on ymmärtävän ihmistieteen mukainen. Siinä ihmisen tajunnalle ja vapaudelle annetaan suuri merkitys. Rauhalan kohdalla voidaan puhua myös humanismista, jota nimitystä hän itsekin käyttää usein ajattelustaan. Siinä ihminen on ainutlaatuinen olento, joka omaa tajunnanpiirteitä joita muilla eläimillä ei ole ja jonka takia ihminen myös on autonominen yksilö. Psykoanalyysi taas painotta enemmän kehollisuuden merkitystä ja kaventaa ihmisen autonomisuutta, joskaan ei missään

---

³⁷ Yleensä psykologiassa ihminen on tajunnallinen, fyysikaalinen ja sosiaalinen yksilö. Tämä näkemys ihmisestä on siis hyvin samantyyppinen kuin Rauhalalla.

tapauksessa kiellä sitä kokonaan. Perinteinen psykoanalyttisen teorian näkemys piilotajunnan suuresta merkityksestä ihmisen ajattelussa ja toiminnassa ohjaa näkemykseen, jossa ihmisen toiminta ei ole varsinaisesti tietoisesti ihmisen ohjattavissa, vaan piilotajuisten motivaatioiden syvästi ohjaama. Kun tähän vielä lisätään piilotajuuden mahdollinen (Freudin maininta ”missing link”) palautuminen lopulta materiaan, voidaan todeta ihmisessä tapahtuvien orgaanisten tapahtumien olevan hyvin merkittävällä sijalla tajunnan muodostumisessa.

Kaiken kaikkiaan ihmisen kehollisuudella on hyvin suuri merkitys mieltä hoidettaessa. Kummankin tässä käsitellyn teorian pohjalta ihmisen kokonaisuuteen kuuluu kehollisuus, ja muutokset siinä näkyvät myös muutoksina tajunnassa. Kehollisuuden ja tajunnallisuuden ero on kuitenkin teorioissa erilainen, johtuen nimenomaan ihmiskäsityksestä ja suhteesta psykofyysiseen ongelmaan. Tämä ei välttämättä näy suoraan hoitokäytännössä, vaan epäsuorasti metapsykologian muodossa. Se millaisena ihmisen tajunnallinen kokonaisuus nähdään ja missä sen alkuperä on, vaikuttaa myös hoitotilanteessa siinä vaiheessa, kun hoitava ihminen tekee hypoteesia potilaan häiriön syistä. Se onko kyseessä eläimelliseen mielihyvään hakeutuva dynaaminen olento vai merkityssuhteiden vääristymästä kärsivä ihminen johtaa, lopulta erilaiseen lopputulokseen. Joskus toinen on oikeassa, joskus taas toinen.

Lähteet

Chalmers, D. 1996. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. New York: Oxford University Press.

Damasio, A. 2003a. *Looking for Spinoza. Joy, Sorrow, and the Feeling Brain*. Orlando: Harcourt, Inc.

Damasio, A. 2003b. *Spinozaa etsimässä, ilo, suru ja tuntevat aivot*. Helsinki: Terra Cognita. Alkuperäisteoksesta *Looking for Spinoza. Joy, Sorrow, and the Feeling Brain*, suomentanut Kimmo Pietiläinen.

Enqvist, K. 1998. Kokonaisuus on vähemmän kuin osiensa summa. *Tieteessä tapahtuu*. Nro. 7. 8-11.

Freud, S. 1981. Project for a Scientific Psychology 1950 (1898). Teoksessa Freud, S. 1981. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud / translated under the gen. ed.-ship of James Strachey ; in collab. with Anna Freud ; assisted by Alix Strachey and Alan Tyson. Vol 1. (1886-1899) : Pre-psycho-analytic publications and Unpublished drafts / editorial assistant: Angela Richards. Hogarth. London. s. 295-397.*

Freud, S. 1999. Entwurf einer Psychologie 1950 (1898). Teoksessa Freud, S. 1999. *Gesammelte Werke. Nachtragsband. Texte aus den Jahren 1885 bis 1938*. Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag.

Freud, S. 1982. *Die Traumdeutung*. Frankfurth: Fischer Taschenbuch. Vuonna 1929 painetun 8. täydennetyn painoksen mukaan. Alkuperäisteos 1. painos julkaistu vuonna 1899.

Freud, S. 2001. *Unien tulkinta*. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy. Kääntäjä: Erkki Puranen. Käännös Unien tulkinta on tehty alkuperäisteoksen *Die Traumdeutung* 8. täydennetyin painoksen mukaan. Alkuperäisteos 1. painos julkaistu vuonna 1899.

Freud, S. 1940. *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*. Jyväskylä: Gummerus. 1981. Kääntäjä: Erkki Puranen. Suomenkielinen teos Johdatus psykoanalyysiin.

Freud, S. 1962. *Omaelämäkerrallinen tutkielma / Sigmund Freud. Psykoanalyttinen käsitys sielunelämän kehityksestä: lyhyt katsaus / Stig Björk*. Keuruu.

Groddeck, G. 1977. *The Meaning of Illness*. Hogarth press. London.

Hakala, O. Kopperi, M. Nissinen, V. *FILLO, opas aloittelevalle filosofille*. Helsinki: Tammi.

Hasker, W. 2003. Emergent Dualism. Teoksessa O'Connor, T. Robb, D. (toim.). *Philosophy of mind, contemporary readings*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2003. 525-541.

Hellström, Å. & Revonsuo A. 1996. Havaitsemisen psykologiaa ja psykofysiikkaa. Teoksessa: Revonsuo, A. Lang, H. Aaltonen, O. (Toim.). *Mieli ja aivot, kognitiivinen neurotiede*. Turku: Turun yliopisto. 1996. 29-41.

Ikonen, P. & Rechartt, E. 1994. *THANATOS, HÄPEÄ ja muita tutkielmia*. Helsinki: Nuorisopsykoterapia-säätiö.

Kannisto, H. 1994. ”Ihminen ja normatiivinen järjestys: ehdotus filosofisten ihmiskäsitysten typologiaksi”. Teoksessa Laine, T. *Ihmisen mallit. Symposiumi filosofisesta antropologiasta*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos. 1994. 10-29.

Kim, J. 2003. Lonely Souls: Causality and Substance Dualism. Teoksessa O'Connor, T. Robb, D. (toim.). *Philosophy of mind, contemporary readings*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2003. s. 65-77.

- Laurikainen, K. V. 1994. *An important question. Quantum physics and psychophysical ontology*. Report series HU-SEFT I 1994-03. Helsinki: Research Institute for High Energy Physics, University of Helsinki.
- Laine, T. (toim.). 1994. *Ihmisen mallit. Symposiumi filosofisesta antropologiasta*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos.
- Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. *Filosofinen antropologia. Ihmisen kokonaisuutta etsimässä*. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Lehtonen, J. 1988. Psykoanalyysin ihmiskuva. *Sosiaalilääketieteellinen Aikauslehti*. Nro 25. 213-220.
- Lehtonen, J. 1994. *Mielen kellareissa. Tieteidenvälisiä tutkimusretkiä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lehtonen, J. 2003. Neuropsykoanalyysistä. *Psykoterapia*. Nro 22. 74-78.
- Levi, A. W. 1959. *Philosophy and the Modern World*. Indiana University Press.
- Lowe, E. J. 2003. The Problem of Psychophysical Causation. Teoksessa O'Connor, T. Robb, D. (toim.). *Philosophy of mind, contemporary readings*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2003. 49-64.
- Määttänen, P. 1995. *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- O'Connor, T. Robb, D. 2003. Introduction. Teoksessa O'Connor, T. Robb, D. (toim.). *Philosophy of mind, contemporary readings*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2003. 3-11.
- Perttula, J. 1995. *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena, Johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

- Pihlström, S. 1999. Emergencsistä – Kommentti Kari Enqvistille. Tieteessä tapahtuu. Nro 1. 42-43.
- Puhakainen, J. 2000. *Persoonan puolustaja. Lauri Rauhala ihmistutkimuksen pioneerina.* Helsinki: Like.
- Rainio, K. 1993. *Vastaa minulle maailma! Psykologin näkökulma todellisuuteen.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. 1974. *Psyykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa.* Tapiola: Oy Weilin+Göös Ab.
- Rauhala L. 1976. *Filosofinen orientoituminen psykosomatikan ongelmaan.* Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu.
- Rauhala, L. 1983. *Ihmiskäsitys ihmistyössä.* Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, L. 1989. *Ihmisen ykseys ja moninaisuus.* Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Rauhala, L. 1996. *Tajunnan itsepuolustus.* Helsinki: Helsingin yliopistopaino.
- Rauhala, L. 1997a. Tajunnan tutkimus sen oman struktuurin ehdoilla. Niin & näin. Nro.1. 64-68.
- Rauhala, L. 1997b. Sairauden käsite ns. mielenterveysongelmissa. Niin & näin. Nro.2. 38-40.
- Rauhala, L. 1997c. Merkitystajunnan olemassaolosta ja konstituutiosta Rauhalan analyyseissa. Keskustelua. Psykologia lehti, nro. 3. Suomen psykologinen seura. 204-206.
- Rauhala, L. 1998. *Ihmisen ainutlaatuisuus.* Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Rauhala, L. 2001. Onko psykofyysinen ongelma ratkaistavissa ja miten. Niin & näin. Nro. 3. 3-7.

Revonsuo, A. 1996. Tajunnan ongelma. Teoksessa: Revonsuo, A. Lang, H. Aaltonen, O. (Toim.) 1996. *Mieli ja aivot, kognitiivinen neurotiede*. Turku: Turun yliopisto. 295-315.

Solms. M. 1997. What is Consciousness?. The Journal of the American Psychoanalytic Association Vol 45. Number 3. 681-703.

Solms. M. & Turnbull. O. 2002. *The Brain and the Inner World*. The Other Press.

Strachey. J. 1981. Editor's Introduction teoksessa Freud, S. 1981. The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud / translated under the gen. ed.-ship of James Strachey ; in collab. with Anna Freud ; assisted by Alix Strachey and Alan Tyson. Vol 1. (1886-1899) : Pre-psycho-analytic publications and Unpublished drafts / editorial assistant: Angela Richards. Hogarth. London. 283-294.

Tähkä, V. 1982. *Psykoterapian perusteet psykoanalyttisen teorian pohjalta*. Juva: WSOY.

Tähkä, V. 1987. Psykoanalyttinen hoito kehityksellisenä jatkumona; Näkökohtia mielen häiriintyneestä rakentumisesta ja sen vaihespesifisestä kohtaamisesta. Teoksessa *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* nro 103: 1401-1418.

Tähkä, V. 2001. *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. Juva: WS Bookwell Oy, alkuteos Tähkä, V. *Mind and Its Treatment: A Psychoanalytic Approach*.

Valpola, V. 2000. *Suuri sivistyssanakirja*, Juva: WS Bookwell Oy.